

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙНӢ**

ТДУ: 809.155.0+804.0
ТКБ: 81.2(2 тоҷик)+81.2ФР.
М – 23

Ба ҳуқуқи дастнавис

**МАЛИКОВ АБДУЛВОҲИД
РАСУЛҶОНОВИЧ**

**ТАҲЛИЛИ ЛУҒАВӢ-СЕМАНТИКИИ СИФАТҶОИ АСЛӢ ДАР
ЗАБОНҶОИ ТОҶИКӢ ВА ФАРОНСАВӢ (БАР МАБНОИ МАВОДИ
АДАБИӢТИ БАДЕӢ)**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ
аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва
муқоисавӣ

**Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои
филологӣ, профессор
Салимов Рустам Давлатович**

Душанбе - 2023

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА.....	3
----------------	---

БОБИ I. ЗАМИНАҲОИ ТАҲҚИҚИ СИФАТ ДАР ЗАБОНШИНОСӢ

1.1. Мафҳуми «сифат» дар забоншиносӣ.....	15
1.2. Масъалаи таҳқиқи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	27
Хулосаи боби I.....	41

БОБИ II. ВАЗИФАИ СЕМАНТИКӢ-ГРАММАТИКИИ СИФАТ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОҶИКӢ ВА ФАРОНСАВӢ

2.1. Сохтори семантикӣ-морфологии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	43
2.2. Дарачаҳои сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	54
2.3. Дарачаи муқоисавии сифат бо роҳи синтетикӣ дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар забони фаронсавӣ.....	70
2.4. Ба воситаи таркибҳо ифода гардидани дарачаи муқоисавии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	76
2.5. Бо муқоиса якҷоя омадани пешоянди «аз-де» дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	77
2.6. Дарачаи олии сифат дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ.....	82
Хулосаи боби II.....	102

БОБИ III. ВАЗИФАИ НАҲВИИ СИФАТ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОҶИКӢ ВА ФАРОНСАВӢ

3.1. Сифат ҳамчун муайянкунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	104
3.2. Сифат ҳамчун хабар дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	109
3.3. Сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	116
3.4. Мутобиқат, фарқият ва ҷойи сифатҳо дар ҷумлаҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.....	119
Хулосаи боби III.....	138

ХУЛОСА.....	140
-------------	-----

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТ.....	145
-----------------------	-----

ИНТИШОРОТ АЗ РӮӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ.....	162
--	-----

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ аз ибтидо то ба имрӯз бо вучуди дигаргуниҳо асолати бунёдиашонро ҳифз намудаанд. Ин забонҳо дар тӯли таърихи худ барои соҳибонашон қобили фаҳм буда, аз ҳудуди қарнҳо бо тасаллути сулолаҳо ва ҳукуматҳои мухталифи бегонатабор, таҳаввулоти иҷтимоӣ, сиёсӣ ва адабӣ дар низоми пайвастори маъноӣ ва сохторӣ дучори таҳаввулоти зиёд гардидаанд. Ин таҳаввулот ба луғоту истилоҳот, тағйирёбии унсурҳои маъноӣ чойгиршавии калмаву таркибот бештар ба назар мерасад. Аз ин рӯ баробари рушди ҷамъият, ки соҳаҳои гуногуни ҳаёт ва фаъолияти одамонро фаро мегирад, забон пайваста тақомул ёфта, таркиби дастурии он муқаммал мешавад, захираи луғавиаш ғанӣ ва зиёд мегардад. Мисоли равшани ин ҳодисаро метавон дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мушоҳида намуд, зеро забонҳои мазкур дар пешрафти иқтисодиёт ва маданияти халқҳои соҳаи ин забонҳо нақши муассир мебозанд. Рушду тақомули забон бешубҳа дар назди забоншиносон вазифаҳои нав ба навро мегузорад.

Аз замони собиқ Шуравӣ сар карда то ҳол аз тарафи забоншиносони тоҷик ва фаронсавӣ як қатор монографияю мақолаҳо, асарҳои таълимиву илмӣ зиёде таълиф шудаанд, ки онҳо категория ва соҳаҳои мухталифи забонро фаро мегиранд ва вижагиҳои номакшӯфи онро равшан мекунанд. Бо вучуди ин, як қатор масъалаҳои забони адабии ҳозираи тоҷик дар муқоиса бо дигар забонҳо ба таҳқиқи амиқ ниёз дорад. Масъалаи сифатҳои аслии дар забонҳои ғавқ метавонад яке аз чунин масъалаҳо ба ҳисоб равад. Гарчанде ки масъалаҳо роҳҳои қорбурд ва ифодаи сифат ва дараҷаҳои он аз ҷониби баъзе забоншиносон дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар шакли алоҳидагӣ таҳқиқ шуда бошанд ҳам, аммо ҷанбаи муқоисавии ин забонҳо ба риштаи пажӯҳиш қашида нашудааст.

Хувайдост, ки сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ дар забонҳои мавриди таҳқиқ пажӯҳиши ҳаматарафа ва амиқро дар риштаи муқоиса

талаб мекунад ва дар шакли як рисола мушаххас кардани вижагиҳои типологии он аз имкон берун аст. Рисолаи мавриди назар ба таҳлили семантикию муқоисавии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикию фаронсавӣ бахшида шудааст.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар таҳқику омӯзиши сифат рисолаву таҳқиқоти илмӣ зиёд ба анҷом расидааст. Омӯзиши ҳамачонибаи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ вусъат ёфта, дар таҳқику омӯзиши он саҳми забоншиносон, амсоли В. В. Виноградов, Ю. С. Степанов, Ю. А. Рубинчик, И.Н.Берёзин, В. Г. Гак, В. С. Расторгуева, И. Королева, Э.Бертельс, Л.Жирков, Ш. Рустамов, Н. Маъсуми, Ш. Ниёзи, С. Ализода, Б. Ниёзмухаммадов, Л. Бузургзода, Д.Т. Тоҷиев, М. Акрамов, М.Н. Қосимова, А. Мирзоев, Р. Ғаффоров, С. Ҳалимов, С. Матробов, К. Шукурова, С.Арзуманов, О.Чалолов, Шарл Балли (Charles Bally), Морис Гревис (Mорice Grevisse), Жак Дамурет (Jacques Damourette), Эдуард Пишон (Edouard Pichon), Жан Клод-Шувалие (Jean Claude-Chevalier), Мартин Риегел (Martin Riegel), Жан Кристоф Пела (Jean-Christophe Pellat), Рене Риул (René Rioul) ва дигарон бағоят бузург аст.

Забоншиноси рус И.Н. Берёзин хусусиятҳои сифати забони форсӣ-тоҷикиро шарҳ дода, бар он ишора мекунад, ки бо исм фақат сифатҳои аслий ва баъзан сифатҳои мураккаб омада метавонанд.

Ба масъалаҳои номбурда забоншиносон ба монанди Шарл Балли (Charles Bally), Морис Гревис (Mорice Grevisse), Жак Дамурет (Jacques Damourette), Эдуард Пишон (Edouard Pichon), Жан Клод-Шувалие (Jean Claude-Chevalier) ва дигарон низ диққати махсус додаанд.

Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи сифатҳои аслий ҳам дар забонҳои мавриди таҳқиқ дараҷанокии онҳо мебошад, ки забоншиносон онро ба се тақсим мекунанд: **одӣ-positif**, **муқоисавӣ-comparatif** ва **олӣ- superlatif**.

Муаллифони грамматикаҳои забонҳои номбаршуда ба воситаи пасванди «-тар» ва «-тарин» дар забони тоҷикӣ ва ба воситаи зарфи микдории «plus» ва «la plus» сохта шудани дараҷаи муқоисавию олиро

нишон дода, илова мекунад, ки предмет дар забони тоҷикӣ бо пешоянди «аз» ва предмети муқоисакунада (дараҷаи муқоисавӣ) ва бо таркиби «аз ҳама» (дараҷаи олий) сохта метавонад. Дар забони фаронсавӣ бошад барои сохтани дараҷаи муқоисавӣ ба ҷойи пешоянди «аз» ҷонишини нисбии «que» ва барои сохтани дараҷаи олий ба ҷойи таркиби «аз ҳама»-и тоҷикӣ дар фаронсавӣ «de tout (e)» ва «que tout (e)» истифода бурда мешавад.

Гарчанде ки Березин И.Н. оид ба калимасозии сифат андешаҳои худро баён карда бошад ҳам, пасвандҳои сифатсозро аз ҷиҳати дараҷаи калимасозиашон ба гурӯҳҳо ҷудо намекунад. М. Ҷаъфар, К.Г.Залеман ва В.Л.Жуковский, Р.Голунов, Л.Жирков дар грамматикаҳои оид ба забони форсӣ таълифкардашон дар бораи сифат маълумоти пурарзишро пешниҳод намудаанд. Муаллифони зикршуда сифатро ҳиссаи мустақили нутқ ҳисобида, дар хусуси вазифаи нахвӣи сифат, муайянкунандаю хабаршудани он, ҷойгоҳи сифат нисбат ба предмети муайян мекардагӣаш (пеш ё пас аз исм омаданаш) маълумот медиҳанд. Бояд қайд намуд, ки муаллифони ёдоваршуда дар бораи сифат маълумоти мукаммале надода, ин ё он масъалаи сифатро кӯтоҳ-кӯтоҳ баъзан тира баён кардаанд.

Е.Э.Бертелс оид ба хусусиятҳои грамматикӣи сифат маълумоти сахт дода, хусусияти дараҷа қабул намудани сифатҳои аслий ва калимасозии сифатро қайд мекунад. Муаллифи асари «Элементарная грамматика» Л.Жирков сифатро аз исм ҷудо накарда, тахти баррасии мавзӯи «Исм» назари худро баён мекунад. Ҳувайдост, ки сифат шумора надорад ва танҳо ҳангоми ба исм гузаштан пасванди ҷамъбандӣ қабул мекунад, аммо Л.Жирков ин ҳодисаро қайд накарда, менависад, ки шаклҳои ҷамъӣ ҳамаи исмҳо ҳам ҷондору ҳам бечонро дар забони ҳозира дар натиҷаи ба он ҳамроҳ намудани пасванди «-ҳо» ташкил намудан мумкин аст.

Муаллиф пасвандҳои дараҷасозро на ҳамчун шаклсоз, балки ҳамчун калимасоз маънидод мекунад. Ҳамагуна шакли калимаҳо, аз ҷумла дараҷаи қиёсӣ низ дар асл калимаи нав буда, аз калимаи асосӣ ба вуҷуд омадааст. Бинобар ин,

сохтани дараҷаҳои қиёсии сифат дар забонҳои мавриди зикр ба калимасозӣ дохил мешавад на ба шаклсозӣ [81, с.86]. Айнан чунин ҳодисаҳоро дар қисмати забони фаронсавӣ вохурдан мумкин аст.

Масалан, фаронсавишиносони рус ба монанди М.Рижель, Л. Теньер, Ж. Блинкенберг, Л.И. Илия дар таълифоти худ оид ба сифат ва категорияҳои он маълумотҳои мухтасар дода гузаштаанд, аммо дар ин замина яке аз фаронсавишиноси машҳури рус В.Г. Гак оид ба сифат, категория ва калимасозии сифат муфассал андешаронӣ намудааст. Аз гуфтаҳои боло метавон ба чунин хулоса омад, ки забоншиносони тоҷик ва фаронсавишиносони рус дар бораи сифат маълумот дода, онро ҳамчун категорияи мустақили дорои хусусиятҳои маъноӣ ва грамматикӣ шарҳ медиҳанд.

Дар забоншиносии тоҷик оид ба сифат дар ҳамаи грамматикаҳои дарсӣ (қисми якум, морфология) маълумот дода шудааст. Яке аз грамматикаҳои аввалини забони тоҷикӣ «Сарф ва наҳви забони тоҷикӣ»-и Саидризо Ализода аст. С. Ализода ба гурӯҳи сифатҳо калимаҳоеро дохил менамояд, ки онҳо аломат ва ҳолати ашӯхою шахсҳоро ифода менамоянд. Муаллиф сифатҳоро ба аслию нисбӣ ҷудо намуда, аз ҷиҳати маънии ифода мекардагиашон онҳоро ба гурӯҳҳо тақсим менамояд. Сифат дар ҷумла ба вазифаи муайянкунанда ва хабар меояд.

Муаллифони китобҳои дарсии «Забони тоҷикӣ»-и солҳои баъдина, Л.Бузургзода, Б.Ниёзмухаммадов, Ш.Ниёзӣ ва А.Каримов бо тағйироти каму беш дар бораи сифат маълумотҳои лозимӣ додаанд. Дар китобҳои дарсии номбаршудаи мактабҳои миёна ҷиҳатҳои муҳимми сифат қайд шуда бошанд ҳам, як қатор хусусиятҳои сифати аслий баён нашуда мондаанд. Масалан сифатҳои аслию нисбӣ ва фарқи байни онҳо ниҳоят кӯтоҳу мухтасар баён шудаанд.

Дар ҷои дигар, баробари пасвандҳои **тар** ва **тарин** бо «аз» ва «аз ҳама» низ ифода шудани дараҷаи муқоисавию олий навишта шуда бошад ҳам, тафовут ва роҳҳои ташкилбӣ ҳар кадоми онҳо гуфта нашудаанд. Муаллифони китоби «Забони тоҷикӣ» С.Арзуманов ва О.Ҷалолов дар

боби сифат нисбат ба муаллифони қаблӣ маълумоти мукамалтар додаанд. Онҳо хусусиятҳои маъноӣ, сарфӣ ва нахвӣ сифатро шарҳ дода, дар қисме, ки ба дараҷаи муқоисавӣ он бахшида шудааст, илова мекунад, ки дараҷаи муқоисавӣ метавонад бо таркиби «аз вай дида» ояд.

Масъалаи категорияҳои грамматикӣ сифат дар очерки мухтасари грамматикӣ В.С.Расторгуева пурратару саҳеҳтар шарҳ дода шудааст. Дар қисми шарҳи умумӣ ҳиссаҳои номӣ нутқ В.С.Расторгуева чунин қайд мекунад: «Калимаҳоро берун аз ҷумла аз сабаби надоштани аломатҳои морфологӣ, фақат аз ҷиҳати маъно ба гурӯҳи исм ё сифат дохил кардан мумкин аст. Масалан, муқоиса кунед: шер ва дер».

Дуруст аст, ки дар забони тоҷикӣ шаклҳои флективӣ (*он чи мансуб ба флексия аст; забонҳои флективӣ забонҳое, ки ба воситаи таркибҳои дохили калима маъноҳои нав месозанд*) вучуд надоранд. Ҳарчанд шаклан исму сифат аз ҳамдигар фарқ накунад ҳам, (нигаред ба мисолҳои: шер ва дер) онҳо аз ҷиҳати маъно ва вазифаашон муайян буда, алоҳида-алоҳида шарҳ дода шудаанд.

Муаллифи мазкур хусусиятҳои фарқкунандаи исму сифат (надоштани категорияҳои ҷамъбандӣ, номуайяни мустақилона пешоянду пасояндро қабул накардан)-ро шарҳ дода қайд мекунад, ки сифатҳои аслии дараҷаҳо доранд. В.С.Расторгуева ба воситаи пасвандҳои **тар** ва **тарин** сохта шудани дараҷаҳои сифатро нишон дода, илова мекунад, ки ин ду пасванд аз ҷумлаи пасвандҳои калимасозанд, чунки онҳо дар ҷумла муносибати синтаксисӣ зоҳир намекунанду ба маънои калима фақат тобиши нав илова мекунад. Бинобар ин, барои мавқеи муқоисаро ифода намудани онҳо воситаи иловагии пешоянди «аз» лозим аст.

Дуруст аст, ки шарҳи дараҷаи муқоиса дар ҷумла мавҷуд будани пешояндро талаб мекунад, то ки бо ёрии он аломати як предмет бо аломати предмети дигар муқоиса карда шавад. Ҳангоми бо пасванди «-тар» ва «-тарин» соختани дараҷаҳои қиёсӣ ҷараёни бо ҳам муқобил гузоштани аъзои муқоиса ба вучуд намеояд. Аммо ҳангоми пасванди

мазкурро ба сифати асли илова намудан, калимаи нав ба вучуд наомада, шакли нави ҳамон калима ба вучуд меояд.

Расторгуева В.С. инчунин қайд мекунад, ки ба воситаи сифатҳои таъкидӣ дараҷаи олии аломат бе муқоиса бо аломати предметҳои дигар ифода меёбад. Дар очерк баробари зикри ба вазифаи муайянкунанда омадани сифат дар ҷумла ҳоли тарзи амал шудани он низ қайд шудааст.

Ба ғайр аз ин, муаллиф қайд мекунад, ки сифат дар ҷумла ба вазифаи исм омада, хусусиятҳои сарфию нахвӣи исро ба худ қабул мекунад: барои услуб, кӯтоҳбаёнӣ ё ки гӯёии нутқ дар ҷумла сифат исро иваз мекунад, яъне предмет бо номи аломаташ номбар карда мешавад. Дар он сурат вазифаи сифат афзуда, баробари муайянкунанда, хабар ва ҳоли тарзи амал шуданаш, ҳамчун мубтадо, пуркунандаҳои бавоситаю бевосита истифода мешавад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯи таҳқиқотии мазкур бо барномаҳои таълимӣ ва илмӣи равияи филологӣ робита дошта, натиҷаҳои бадастомада дар такмили барномаҳои муқарраршуда мусоидат менамояд. Мавзӯи таҳқиқотии мавриди назар як ҷузъи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи забони франсавӣи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни мебошад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот муайян намудани монандӣ ва тафовути сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ аз нуқтаи назари сохторӣ-грамматикӣ ва луғавӣ-маъноӣ дар заминаи маводҳои забонӣ, ки аз фарҳангҳо ва насри бадеии адабиёти тоҷик ва фаронсавгирдоварӣ шудааст, ба ҳисоб меравад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Вазифаҳои таҳқиқот ин таҳлили луғавӣ-семантикии сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар заминаи муқоисаи забонҳои ғавқуззикр ба шумор меравад.

Вазифаҳои таҳқиқот бо назардошти ҳалли масъалаҳои зерин баррасӣ шудааст:

- муайян намудани ҳолати дараҷаи таҳқиқи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ;
- омӯзиш ва муқоисаи сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ;
- муайян намудани ҷанбаҳои сохторӣ, грамматикӣ ва луғавию семантикии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ;
- таҳлилу таҳқиқи муфассали сифат ва дараҷаҳои он дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ бо овардани мисолҳои мушаххас;
- муайян ва мушаххас намудани ҷинсияти сифатҳо ва мутобиқати онҳо дар шахсу шумора дар забони фаронсавӣ;
- муайян ва мушаххас намудани умумият, шабоҳат ва тафовути забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертатсияи мазкур таснифоти сифат аз рӯи семантика ва синтаксис дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ва инчунин таҳлили муқоисавии онҳо дар забонҳои мазкур ба шумор меравад.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот. Мавзӯи кор таҳқиқ ва таҳлили муқоисавии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ мебошад. Қабл аз ҳама, пайдо намудани умумият

– муодилҳои пурра ва нопурраи луғавию маъноӣ ва синтаксисии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ, ҳамзамон муайян намудани хусусиятҳои фарқкунанда ё ин, ки номутобиқатии таҳлили луғавию семантикӣ ва синтаксисии сифатҳои аслий дар забонҳои муқоисашаванда ба ҳисоб меравад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот дар асоси корҳои илмӣ-таҳқиқотии забоншиносони ватаниву хориҷӣ иҷро гардидааст. Барои асоснок намудани баррасии мавзӯи мазкур ва амиқу дақиқ омӯختани он ба таҳқиқотҳои бунёдии забоншиносон В. В. Виноградов, Ю. А. Рубинчик, И.Н.Берёзин, В. Г. Гак, В. С. Расторгуева, И. Королева, Ш. Рустамов, Н. Маъсуми, Ш. Ниёзи, С. Ализода, Д.Т. Тоҷиев, С. Ҳалимов, С. Матроби, С.Арзуманов, О.Чалолов, Шарл Балли, Морис Гревис, Жак Дамурет, Эдуард Пишон, Жан Клод-Шувалие, Мартин Риегел, Жан Кристоф Пела, Рене Риул ва дигарон таъя намудем. Дар заминаи таҳқиқи сифатҳои аслий дар намунаи асл ва тарҷумаи асарҳои истифодашуда баъзе паҳлуҳои сифатҳои аслий, махсусан ҳангоми тарҷума аз як забон ба забони дигар ошкор гардид. Ҳамчунин аҳамияти илмӣ-назариявии диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки ҳалли вазифаҳои дарпешгузошта имконият медиҳанд, ки хусусиятҳои типологии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ фарқ карда шаванд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Ҳангоми таълифи диссертатсияи мазкур зимни омӯзиши васеи сифатҳои аслий асосан аз усули таҳқиқотии таҳлили луғавӣ-семантикӣ ва муқоисавӣ истифода шудааст. Ба воситаи усули таҳлили луғавӣ-семантикӣ тобиши маъноии сифатҳо муайян гардидааст. Тавассути методи таҳлили муқоисавӣ мувофиқат ва фарқияти сифатҳои аслий дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ муқаррар карда шудааст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот. Бори аввал аст, ки дар забоншиносии тоҷик сифатҳои аслий дар муқоиса бо забони фаронсавӣ бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ мавриди пажӯҳиш қарор дода шудааст. Дар

рисолаи мазкур таҳлили луғавӣ - семантикии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ аз нигоҳи муқоиса аввалин маротиба мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, хусусиятҳои луғавӣ, сохторӣ, семантикию синтаксисӣ ва типологӣ баррасӣ гардидаанд. Аз рӯи имкон бо дарназардошти рушди ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа мо кӯшиш ба харҷ додаем, ки сабабҳо ва роҳҳои муайяни омӯзиши ин ҳиссаи нутқ (сифат) муайян карда шаванд.

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар омӯзиши типологии сифатҳои асли таҳлили сохториву маъноӣ ва синтаксисӣ маҳакӣ асосӣ ба ҳисоб меравад, зеро он ба ҳалли масъалаҳои бунёдии сифатҳои асли мусоидат менамояд. Аз ин рӯ, дар диссертатсияи мазкур ба ҳамин паҳлуи мавзӯ диққати махсус зоҳир гардида, дар натиҷа муодилҳои пурра, нопурра ва номутобикати сохторӣ, луғавӣ ва маъноӣ синтаксии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ муайян карда шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Дар диссертатсияи мазкур барои расидан ба ҳадафҳои муайяни пешгузошта дар мавриди омӯзиши сохтори луғавию семантикии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ як қатор усулҳо ва роҳҳои таҳлил ба қор бурда шудаанд, ки дар забоншиносии муосир фаровон истифода бурда мешаванд.

2. Асосан методи муқоисавӣ-типологӣ, дар қори мазкур барои муайян намудани хусусиятҳои монандӣ ва фарқкунандаи сифатҳои асли байни забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба таври фаровон истифода бурда шудааст.

3. Адабиётҳои бадеии тоҷику фаронсавӣ, ба монанди «Марги судхӯр», «Одина», «Ёддоштҳо», «Мактаби кӯҳна»-и Садриддин Айнӣ, «Духтари оташ»-и Ҷалол Иқромӣ, «Бегона»-и Албер Камю, «Бепарастор»-и Гектор Мало, «Парвози шабона»-и Сан Экзюпери, «Доғистони ман»-и Расул Ғамзатов барои иҷро намудани қорҳои диссертатсионӣ маводҳои муфид арзёбӣ мегарданд.

4. Дар забонҳои муқоисашаванда сифат одатан баъд аз исм меояд, аммо дар забони франсавӣ баъзан сифатҳои якҷоя ва серистемол метавонанд пеш аз исм оянд.

5. Зимни таҳлили маъноӣ муайян гардид, ки аксари сифатҳои аслии ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ хосияту хусусияти баҳодихӣ ба шахс, ашӯ ё падидаҳо дошта, тавсифу мусбату манфӣ бештар бо роҳи монандкунӣ ва муқоисакунӣ сурат мегирад.

6. Дар забони франсавӣ сифатҳои мавҷуданд, ки ҳангоми пеш аз исм омаданишон маънои аслии худро дорад, аммо вақте пас аз исм меоянд маънои аслиашон аз байн рафта, ба тағйири маъно дучор мешаванд.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки таҳқиқоти диссертатсионии мазкур аз ин пас дар омӯзиши масъалаҳои мухталифи забоншиносӣ, баҳусус, дар баррасии масъалаҳои забоншиносии муқоисавӣ-типологӣ, аз қабилӣ таҳқиқи муқоисавии хусусиятҳои сохторӣ-грамматикӣ, луғавӣ-семантикӣ ва синтаксисии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мусоидат мекунад. Натиҷаи таҳлилу баррасии сифатҳои аслии дар омӯзиши масоили гуногуни марбут ба шохаҳои забоншиносӣ, махсусан забоншиносии муқоисавӣ-типологӣ, луғатшиносӣ, грамматика ва услубшиносӣ метавонад ба таври васеъ истифода шавад. Хулосаҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ оид ба вусъат додан ва муайян кардани вижагиҳои типологии сифатҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҳамчун сарчашмаи илмӣ кӯмак мерасонад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки маводи диссертатсия имкон дорад ҳангоми омӯзиши сифатҳои аслии забони тоҷикӣ ва муқоисаи онҳо бо забони фаронсавӣ, омода намудани барномаю лексияҳо барои фанни «Типологияи муқоисавӣ» мавриди истифода қарор дода шавад. Ҷамчунин аҳамияти илмӣ-амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки қор метавонад, ҳангоми қорҳои илмӣ муқоисавӣ ва

типологии дигар забонҳо, ҳангоми таълифи маводҳои илмию методӣ, навиштани китобҳои дарсӣ ва ғайра истифода шавад.

Этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дар он ифода мегардад, ки масъалаи мазкур бо таҳлилу баррасии муқоисавӣ ва назариявии илмӣ таъмин буда, бар мабноси нуктаҳои мушаххаси методологӣ, маводи гуногунҷанбаи таҳлилӣ дар мувофиқат бо сохтор, мақсаду вазифаи таҳқиқ асос ёфта, боиси системанок таҳқиқ гардидани сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ қарор гирифтааст. Ҳамчунин мутобиқ будани ҳаҷми диссертатсия, қорбасти нуктаҳои асосии таҳқиқот дар шакли мақолаҳои илмӣ ва натиҷагирию хулосабарорихое, ки дар асоси сарчашмаҳои таҳқиқшуда ба даст омадаанд, метавонад дараҷаи этимноднокии натиҷаҳои таҳқиқотро исбот намояд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар мавзӯи «Таҳлили луғавӣ-семантикии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ (бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ)» бо шиносномаи ихтисос ва муҳтавои он бо тартиби муқарраршудаи таълифоти диссертатсионӣ барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаб. Таҳлили луғавӣ-семантикии сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ (бар мабноси маводи адабиёти бадеӣ) бори нахуст дар шакли диссертатсия ба таври системанок таҳқиқ карда шуд. Дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқ – аз ҷамъоварии маводи амалӣ ва омӯзиши адабиёти назарӣ то таҳлилу баррасии онҳо унвонҷӯ мустақилона иштирок намуда, хусусиятҳои умумӣ ва мутофовити сифатҳои аслии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавиро ошкор намудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Мундариҷаи асосии мавзӯи таҳқиқот дар суҳанрониҳо ва дар шакли маърузаҳои илмӣ дар конференсҳои илмӣ-амалӣ, илмӣ-назариявии сатҳи донишгоҳӣ ва

ҷумҳуриявӣ баргузоргардида ва мақолаҳои дар маҷаллаҳои илмӣ нашршуда, инъикос гардидаанд.

Диссертатсияи мазкур дар ҷаласаи муштараки кафедраи забони франсавии факултети забонҳои романӣ-германи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ ва кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии факултети забони англисӣ ва забонҳои шарқи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (суратҷаласаи №4 аз 23.11.2022) ва ҷаласаи Шурои олимони факултети забонҳои романӣ-германи донишгоҳи мазкур (суратҷаласаи ғайринавбатии №1 аз 10.01.2023) баррасӣ ва ба ҳимоя пешниҳод карда шудааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Мазмуну мундариҷаи диссертатсия дар 20 мақола рӯйи ҷоп омада, аз ҷумла 9 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи шомили феҳристи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, хулоса ва феҳристи адабиёт иборат мебошад.

БОБИ I. ЗАМИНАҲОИ ТАҲҚИҚИ СИФАТ ДАР ЗАБОНШИНОСИ

1.1. Мафҳуми «сифат» дар забоншиносӣ

Сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ, дорои хусусиятҳои семантикӣ-маъноӣ, сарфӣ ва наҳвӣ мебошад. Сифат бо исм алоқи зич дошта, исм агар предмет, ашё ва ё шахсро ифода кунад, сифат ифодакунандаи чигунагии онҳо ба шумор меравад. Сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дорои хусусиятҳои зерини грамматикӣ мебошад.

Хусусияти маъноии сифат. Ҳамчун дорои хусусияти семантикӣ-маъноӣ сифат аломат, хосияту вазъият ва нисбату ҳолати исмро ифода мекунад: *кӯчаи зебо-une belle rue, роҳи ҳамвор - une route égale, корҳои хонагӣ - les devoirs à domicile.*

Оид ба хусусияти сарфӣ сифат қайд карданием, ки дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ муҳимтарин аломати сарфӣ сифат соҳиб будани он ба дараҷаҳои муқоисавӣ ва олий ба шумор меравад: Ҳар як авар медонад, ки гӯшти гӯсфанди сиёҳ назар ба гӯсфанди зард ё сафед *ширинтар* аст [190, с.56]. - Les Avars savent bien que la chair d'un mouton noir est *plus parfumée* et *plus douce* que celle d'un mouton gris ou d'un mouton blanc [198, с.53]. Муҳаммадаминбой **бехтарин** чорбоғҳо, **хосилхезтарин** заминҳои ин қишлоқ ва атрофи онро ба дасташ гирифта буд [189, с.42]. - Mouhammad-Amin-baï s'était emparé des *meilleurs* vergers, de terres *les plus fertiles...* [199, с.52].

Сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ тарзу воситаҳои гуногуни калимасозӣ, шаклсозӣ (хурдию навозиш)-и хоси худро дорад, ки ба воситаи онҳо калимаҳои нав, шаклҳои гуногун сохта мешаванд: Сафия он қадар соҳибҷамоли паризод набошад ҳам духтарчаи **дӯстрӯяк** ва ширин буд [189, с.75]. - Ça n'était pas une beauté, mais elle était **très mignonne** et très agréable [199, с.92-93].

Агар дар калимасозии сифат дар забони тоҷикӣ пасвандҳо ва пешвандҳо хеле серистеъмол бошанд, пас дар забони фаронсавӣ

калимасозии сифат ба ғайр аз корбурди пешванду пасвандҳо аксар вақт ба воситаи калимаҳои махсус ё муайян ифода мешавад: Аммо ба каниздухтари **айбнок**, ки ақлаш ҳам бечо аст, кадом мард хонадор мешавад [189, с.79]? - *Mais qui voudrait épouser une jeune esclave **couverte de honte*** [199, с.97]?

Дар мисоли забони тоҷикӣ сифати «**айбнок**» аз исми «**айб**» ва пасванди сифатсозии «**нок**» иборат буда, дар забони фаронсавӣ сифати мазкур тавассути ибораи «**couverte de honte**» тарҷума шудааст, ки аз сифати феълии замони гузаштаи феъли «**couvrir-пушондан**», пешоянди «**de**»-и ифодакунандаи бандаки изофӣ ва исми «**honte-шарм, ҳаё, изо**» иборат мебошад.

-Ин кор аз ман зиёдатар барои **ӯ фойданок** аст ...[182, с.45] - *Premièrement: cette affaire lui apportera **plus de profit** qu'à moi* [194, с.89].

Дар мисоли зикршуда бошад сифати «**фойданок**» аз исми «**фойда**» ва пасванди сифатсозии «**нок**» иборат аст, ки дар фаронсавӣ барои тарҷумаи сифати фойданок исми «**profit - даромад, фойда**» дар якҷоягӣ бо зарфи миқдории «**plus-бештар**» ва пешоянди «**de**»-и ифодакунандаи бандаки изофӣ тарҷума шудааст.

Мисоли дигар: Инак ҳамин Устоназарии чӯбтарош писаре дошт, *соҳиб-чамол*, бамаънӣ, меҳнатӣ, деҳқон ва *боғбони хушхунар* буд [189, с.44]. - *Le charpentier Ousta-Nazri avait un fils, un beau garçon **intelligent** qui aimait le travail et qui était un **habile jardinier*** [199, с.54].

Баробари ба як қатор восита ва тарзҳои гуногуни фарқкунанда соҳиб будан, сифат дар забони тоҷикӣ аз ҳиссаҳои дигари нутқ бо маҳрум буданаш аз баъзе категорияҳои грамматикӣ тафовут дорад. Масалан сифат категорияи чамъ надорад. Ҳангоми бо исм омадан, исм хоҳ чамъ ояд, хоҳ танҳо, сифат дар шакли танҳо боқӣ мемонад, аммо дар муқоиса бо забони тоҷикӣ сифат дар забони фаронсавӣ дорои категорияи чамъ буда, ҳангоми бо исм омадан дар чинс ва шумора бо исм мувофиқат мекунад: Падари Одина **камбағал** ва **бечизе** буд, ки ғайр

аз як модагов ба писари сағири худ меросе нагузошт [185, с.3]. - Le père d'Odina, un **pauvre miséreux**, ne laissa en héritage à son fils qu'une vache [195, с.213].

Чигунае, ки оид ба соҳиб набудани сифат ба категорияи ҷамъ дар забони тоҷикӣ қайд карда гузаштем, дар мисоли забони фаронсавӣ ду хусусияти сифат ба назар мерасад. Якум ин, ки дар забони фаронсавӣ сифатҳои ҷинси занона дар асоси сифатҳои ҷинси мардона бо илова намудани пасвандҳои махсуси ҷинси занона сохта мешаванд. Дар мисоли овардашуда сифати «**pauvre - камбағал**» дар ҳарду ҷинс (мардонаю занона) якхел сохтор дошта, сифатҳои ҷинси мардонаи бо **-e** тамомшаванда дар ҷинси занона шаклан тағйир намеёбанд [20, с.12].

Дуюм бошад оид ба сифатҳое, ки дар ҷинси мардона бо **-eux** ба охир мерасанд, дар ҷинси занона бо **-euse** иваз мешаванд. Аммо исми падар, ки дар забони фаронсавӣ ба ҷинси мардона дохил мешавад, дар мисоли мазкур сифати «**miséreux**» низ дар ҷинси мардона оварда шудааст.

Ин ҷӯйчаҳое, ки аз **чашмаҳои хурд** равон шудаанд, ба дараи чуқуртаре рехта ба андозаи се-чор санг об расида бо камоли тундӣ ва тезӣ равон мешаванд...[185, с.27] - ...sous les pierres naissent des ruisseaux, clairs comme le cristal, et froids comme de la glace: ils commencent par **des petites sources**, s'écoulent dans des lits plus profonds, et, ayant rejoint la rivière, se précipitent en bas avec une force et une vitesse énormes [195, с.233].

Фирӯза медонад, ки **мардҳои ганда** дар гирду атроф бисёранд...[189, с.12] - Firouza savait bien qu'elle était entourée de **méchantes gens** [199, с.13].

Хусусияти нахвии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ. Дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ сифат дар ҷумла пеш аз ҳама ба вазифаи муайянкунанда омада, дар чунин маврид ибораи тавсифӣ низ метавонад ҳосил шавад:

Вақти таваллуд шудани ман падарам оини номгузорию ба чо оварда, ба хона **одамони муътабари** авулро таклиф кардааст [190, с.24]. - Lorsque je naquis, mon père invita chez lui **les gens les plus honorables** de l'aoul afin qu'ils se livrent à la cérémonie du choix d'un nom [198, с.27].

Сахтиҳои рӯзгор Одинаи хурдсолро хеле **соҳибтадбир** ва **таҷрибакор** карда буд...[185, с.19]. - Les malheurs avaient rendu Odina **raisonnable et prudent** [195, с.255].

...Усто амак **ширинзабон, хушмуомила** ва **ширинкорнамо** буд ва кори бади одамонро бо ширинсуханӣ ба рӯяшон мезад [183, с.61]. - ...Usto-khodja était **un home gai et doux, un bon compagnon**, qui savait dire au gens en face, tout en plaisantant les vérités les plus dures [194, с.63].

Дар вазифаи муайянкунандаи изофӣ сифат ҳамчун муайянкунанда аксаран баъд аз муайяншавандаи худ омада, баъзан метавонад пеш аз он ҳам ояд, аммо дар забони фаронсавӣ на ҳамаи сифатҳои муайянкунанда метавонанд баъд аз муайяншавандашон оянд. Аслан дар забони фаронсавӣ сифатҳои серистеъмоли якҷиҷоя метавонанд пеш аз муайяншавандаи худ оянд. Ҳамчунин сифатҳои мавҷуданд, ки дар ҳолати пеш аз муайяншавандаи худ омадан маънояшон низ тағйир меёбанд: Дарси зеру забар аз дарси номҳои ҳарфҳои **дилчасптар** буд...[184, с.41]. - Les leçons « Zèr ou Zabar », étaient **plus intéressantes** que celles où j'apprenais les noms des lettres [194, с.36].

Un peu plus tard, pour faire quelque chose, j'ai pris **un vieux journal** et je l'ai lu [196, с.34]. - Баъди чанд дақиқа «аз бекорӣ-кадуқорӣ» гуфтагӣ барин, **газетаи кӯҳнаеро** ёфта, ба хондан даромадам [186, с.32].

Ҷадвали №1:

Забони фаронсавӣ	фeyл	артикл	сифат	исм	фeyли ёрирасон	сифати фeyлӣ
	j'ai pris	un	vieux	journal	et je l'ai	lu
Забони	исм	сифат	фeyл	пешоянд	фeyл	фeyл

точикӣ	<i>газетай</i>	<i>кӯҳнаеро</i>	ёфта	ба	хондан	даромадам
--------	----------------	-----------------	------	----	--------	-----------

Агар фарқияти байни чумлаҳоро таҳлил карда бароем, маълум мешавад, ки сифати «*vieux-кӯҳна*»-и забони фаронсавӣ дар вазифаи муайянкунанда пеш аз исми муайяншаванда гузошта шудааст. Дар забони тоҷикӣ бошад сифати мазкур пас аз исми муайяншаванда омадааст.

То ба он рӯзе, ки падарам ин суханҳоро ба ман гуфта ба насихат сар кард, ман яке аз беғамтарин махлуқон ва яке аз **шӯхтарин** ва **баттолтарин** духтарони қишлоқ ба шумор мерафтам [189, с.65]. - *Jusqu'au jour où mon père prononça ces mots, j'avais été une créature insouciant, la plus joyeuse, la plus vive et la plus capricieuse des fillettes de notre village* [199, с.78].

Вазифаи дуҷуми наҳвӣ сифат дар чумлаҳои забонҳои тоҷикию фаронсавӣ ҳамчун хабар шуда омадани он ба шумор меравад. Ҳангоми ба ин вазифа омадан сифат ҳамчун ҳиссаи хабари таркибӣ метавонад бо феълҳои ёридиҳанда, бо бандакҳои хабарӣ ва ё бидуни онҳо низ ояд: Аммо падари ман як дараҷа **дағал** ва **сахтгап** буд, ӯ корҳои ба худаш номақбулро бо суханҳои **сахт** ва **талх** фош мекард ва аз ранҷидани тарафи муқобил ҳеҷ парво надошт [183, с.62]. - *Quant à mon père, c'était un homme entier, qui allait droit au but. Si quelque chose ne lui plaisait pas, il exposait ses critiques de la façon la plus directe, sans s'occuper des réactions de son interlocuteur* [194, с.63].

Сифат дар чумла метавонад баробари аломати предметро ифода намуданаш, аломати амалро низ ифода кунад. Ҳангоме ки сифат аломати амалро ифода намуда бошад, дар чумла ба вазифаи холи тарзи амал меояд: Музди хизмати Одина **бисёр кам** буд [185, с.40]. - *Le salaire d'Odina était infime* [195, с.236].

Модари ӯ низ қадбаланд, **лоғарандом** ва **газгушт** буд...[189, с.88] - *Sa mère, une femme grande et maigre, avait l'air épuisé...*[199, с.107]

Ҳамин тавр дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ хусусиятҳои хоси худро дорад. Вай аз ҷиҳати маъно аломати предметро (ба маънои васеаш) ифода менамояд.

Аломатҳои, ки дар сифатҳо ифода мешаванд, метавонанд бевосита бо маънои луғавии калима ё ки ба воситаи муносибати ба предмет, шахс, амал, маҳал ва ғайраҳо доштаи предмети дигар ифода шаванд. Бинобар ин, аз рӯйи хусусиятҳои семантикӣ ва сарфӣ сифатҳо ба ду гурӯҳи калон тақсим мешаванд: **сифатҳои аслий - adjectifs qualificatifs** ва **нисбӣ - adjectifs de relations**. Ин ду гурӯҳ аз ҳамдигар бо маънои лексикӣ ва воситаҳои морфологиашон фарқ мекунанд.

Сифатҳои аслий дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ гурӯҳи калони сифатҳои аслий мавҷуданд, ки онҳо аломат, хусусият, хосият ва ҷигунагии шахс ва предмету ҳодисаҳоро бевосита ифода менамоянд.

Аз лиҳози маъно сифатҳои аслий ба гурӯҳҳои гуногун ҷудо мешаванд. Сифатҳои аслии ифодакунандаи ранг: Майсаҳои ҷаву гандуми тирамоҳ кишташуда замини **сиёхро** пӯшонида **сабзу** хуррам карда буданд [183, с.28]. - Les orges et les blés naissants pointillaient de **vert** la terre **sombre** [194, с.31].

Ба сараш ҳоло каллапӯши зардӯзӣ ва аз болои он сарбанди **сафеда** харир партофта шуда буд [189, с.135]. - La fiancée portait une toque en or sur laquelle était jeté un voile **blanc** transparent [199, с.163-164].

J'étais un peu étourdi parce qu'il a fallu que je monte chez Emmanuel pour lui emprunter une cravate **noire** et un brassard [196, с.10]. - Нохост ба хотирам омад, ки ба назди Эманнюел даромада, бояд галстуки **сиёх** ва бозубанди мотамияшро ба орият бигирам [186, с.9].

Аз болои он як камзӯлчаи беостини махмали **сурх**, ки давродаври доманаш канори заррин дошт, пӯшида буд [189, с.135]. - Au-dessus de sa robe elle portait une chemise sans manches, en velours **rouge** avec des franges dorées [199, с.163].

Сифатҳои аслие, ки предметро аз ҷиҳати бӯй, ҳаҷм ва андозаашон ифода мекунанд: хурд-petit(e), калон-grand(e), миёна-moyen(ne), élancée, хушбӯй-aromatique, бадбӯй-mephitique...

Дар хона фақат **писари хурдии** Бой, ки Махдӣ ном дошт ва бачаи шохнашикаста, бадмаст, бебок ва ҷувонмаргбоб буд [189, с.75]. - Seul resta à la maison **le plus jeune fils** du baï, Mekhdi, un garçon insolent et qui aimait boire [199, с.93].

Дар мисоли мазкур дар қисмати фаронсавӣ ба ҷойи «**писари хурдии** Бой»-и тоҷикӣ «**le plus jeune fils du baï**» омадааст, ки ин дар шакли дараҷи олии сифат сурат гирифтааст. Яъне аз ҳама писари хурдии Бой ё ин, ки хурдтарин писари Бойро дар назар дорад.

Чашмони сиёҳи бодомшакл, абрувони пайваста, риши **клӯтаи сиёҳ**, бинии **рост** ва ранги рухсори ҳамеша арғувонӣ ва тоза дошт. Қадаш **миёна**, худаш чакқон ва серҳаракат буд [189, с.95]. - ...des yeux noirs en amande, des sourcils bien fournis, une **large** barbe noire, le nez **droit**, le teint clair, la taille **élancée** [199, с.115].

Сифатҳои аслие, ки қадру қиммати шахсҳо ва ашӯҳоро ифода мекунанд:...Ман Оймуллои Танбӯрро мешиносам, **занаки баобрӯй**, ба **давлатхонаҳои калон** рафтуомад дорад. Албатта, аз ҳавлии мо дида, ҳавлии вай хотирчамътар аст [189, с.186]. - Oïmouullo- Tanibour est **une femme respectable**. Elle est reçue dans les **meilleures maisons**. Bien entendu, chez elle c'est plus sur qu'ici [199, с.224].

Дар ҳақиқат дар бораи **одами нек** ва **бофазилат**, хусусан дар бораи **зани наку** ва **доно** ҳар андоза гӯед ҳам, кам аст [189, с.204]. - Et en effet, lorsqu'on évoque **un être doué** de toutes les qualités, surtout s'il s'agit **d'une femme très intelligente**, il semble toujours que l'on reste en dessous de la vérité [199, с.246].

Бо вучуди ин **муқоваи зебо китоби сустро** эътибор намебахшад [190, с.47]. - ET CEPENDANT, une **belle** présentation ne peut pas sauver un **mauvais** livre [198, с.44].

Ҳамчунин сифатҳои аслии метавонанд дар забонҳои мавриди таҳқиқ хислати одамонро аз рӯи муносибаташон дар ҷамъият ифода намоянд: Турк дар ҳақиқат боқувват ва ҷолок будааст [190, с.75].-Ce dernier (Turc) était **très habile** [198, с.69].

Ба модарам гуфтам, ки писараш –**шоири хеле пешқадам**, ҳамеша дар мавзӯҳои замонавӣ шеър мегӯяд [190, с.71].- Je déclarai donc à la mère que son fils était **un poète d’avant-garde**, que les thèmes qu’il traitait étaient toujours d’une actualité brûlante [198, с.65].

Вай аз он даме, ки Асо дида буд, **хеле лозар** ва **нажмурда** гашта, **чашмонаш гиряолуд** ва кавокҳояш дам кардагӣ буданд [189, с.189]. - Elle avait maigri, elle avait le teint **jaune**, **ses yeux** étaient **rouges**, ses paupières enflées, mais elle était toujours aussi **jolie** avec même une expression nouvelle...[199, с.229].

Сифатҳои аслие низ ҳастанд, ки ҳолат, хислат ва хулқу атвори шахсро аз ҷиҳати синну сол ифода менамоянд:...Шамсия ном духтари Абдурахмонбеки миршаб аз дуртар меомад ва ӯ аз ҷиҳати синну сол аз ҳамаи духтарон **калонсолтар** буда, аз ҷиҳати хониш ва дониш низ **пешқадам** ва халифа буд [189, с.205]. - ...la fille du mirchab Abdourakhman, nommée Chamsia, venait de beaucoup plus loin. C’était **la plus âgée** de toutes, elle étudiait **bien** et aidait parfois l’institutrice: on l’avait nommée répétitrice [199, с.247].

Хуллас, шеъри муборакбодӣ навиштам ва аз як шарикдарсам, ки ҳамчунин **шоири ҷавон** буд, илтимос намудам ба русӣ тарҷима кунад [190, с.96].- Ainsi donc j’écrivis une poésie et je demandai à un copain de cours, **jeune poète** lui aussi, de la traduire en russe [198, с.87].

Il était toujours là, avec son **gros ventre**, son tablier et ses moustaches blanches. Il m’a demandé si «ça allait quand même» [196, с.42]. - Ӯ бо **шиками калон** ва пешгираку мӯйлабҳои сафедаш дар назди мо ҳозирӣ нозир шуда, аз ман пурсид: «Хуш чӣ тавр [186, с.38]?».

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифатҳои асли аз рӯйи хусусияташон ба як қатор воситаҳои сарфӣ соҳиб мебошанд, ки яке аз чунин хусусиятҳои онҳо дараҷанокиашон аст. Сифатҳои асли дорои се дараҷа мебошанд:

1. Дараҷаи оддии сифат-La forme positive de l'adjectif: Аз як тараф гуфтани ин калимаҳо **душвор** бошад, аз тарафи дигар садояш ҳам беҳанг ва **дилгир** буд...[184, с.42] - D'une part, il m'était **difficile** de prononcer ces mots, et d'autre part, leur son n'était pas musical et fort **ennuyeux**... [194, с.38].

-Ҳар рӯз як ош пӯхта як касро зиёфат кардан кори **душворе** нест. Лекин агар хучраи ройгон ёфт шавад, беҳтар аст [182, с.40]. - Préparer le pilaf tous les jours et en offrir à quelqu'un, ce n'est pas **difficile**, il n'y a même pas besoin de discuter là-dessus. Mais si je trouve une chambre qu'on me donne gratis, ce sera encore mieux [194, с.81].

Баъди он, ки хона бар гаштаму аз даруни хона истода, ба он тирезача нигаристам, тамоми **ҷаҳони бузургро**, ки дар зарфи ҳаёти худ гаштаам, дидам [190, с.94]. - Lorsque je revins chez moi et que je me penchai à la fenêtre de ma maison, je pus voir **le monde immense** que j'avais parcouru au cours de ma vie [198, с.86].

Fabien avait besoin de déposer les armes, de ressentir sa lourdeur et ses courbatures, on est riche aussi de ses misères, et d'être ici **un homme simple**, qui regarde par la fenêtre une vision désormais immuable [196, с.16].- Фабйен мехост либосу афзоли худро бадар кунад, сангинии саропои ҳастаи худро эҳсос намояд - охир мушикилиҳо ҳам дилхуширо доранд - **як инсонии оддие** бошад, ки аз тирезаи хонааш манзараи бетағйиру беҳаракатро тамошо мекунад [186, с.10].

2. Дараҷаи муқоисавии сифат-La forme comparative de l'adjectif: Яқчанд **бачаи калонтар** пеш омада, халифаро рӯйболо ба замин хобонданд ва фаллоқро ҳам ба пойҳояш андохта, печонда, кафҳои пояшро барои чӯбзанӣ боз карда нигоҳ доштанд [184, с.38]. - Plusieurs

élèves parmi **les plus âgés** s'approchèrent, et, après avoir renversé Khalifa sur le dos, lui mirent le fallek, le tordirent et tinrent ses talons prêts à recevoir les coups [194, с.45].

Оре ман касонеро дидаам, ки забони модарӣ ба чашмашон камбағал, ночиз намуда, ба ҷустуҷӯи забони бою **бузургтаре** камар баста буданд [190, с.78]. - Oui, j'ai vu des gens pour qui la langue maternelle est *pauvre, trop étroite* et c'est pourquoi ils sont allés en chercher une autre, **plus riche, plus vaste** [198, с.71].

Гап зан, кани, Абӯтолиб, кори кадоми онҳо **душвортар** [190, с.114]? - Allons, dis-moi, Aboutalib, lequel est **le plus mal** placé [198, с.100-101]?

3. Дарачаи олии сифат-La forme superlative de l'adjectif: Аз ҳамон рӯз сар карда падари ман, ба назарам хеле одами калон намуд ва ўро ҳатто аз мактабдор ҳам, ки ўро **донотарин** ва **зўртарини** мардуми қишлоқ медонистам, донотар ва зўртар донистам [184, с.10]. - Depuis ce jour, mon père me parut très, très grand; je décidai qu'il était plus savant et plus fort que le maître lui-même, que j'avais considéré comme l'homme **le plus fort** de notre village [194, с.10].

Зеро соли буд, ки масъалаи мавқеи занони кӯҳистон ва муносибати мардон дар ҳаққи онҳо ба дарачаи зарурӣ «ба қуллаи **баландтарин**» бардошта шуд [190, с.47]. - CAR, il fut une époque où l'on souleva avec toute la gravité nécessaire, avec **la plus grande attention**, la question de la situation des femmes dans nos montagnes et de l'attitude des hommes à leur égard [198, с.44].

Хусусияти дигари сифатҳои асли дар забонҳои мавриди таҳқиқ дар он аст, ки онҳо аломатҳои камӣ, зиёдӣ ва хурдию навозиши шахсу предмет ва ҳодисаро ифода менамоянд: Як сайёд орзу доштаст, ки рӯбохи бӯри **сиёҳтоб** ба даст оварад [190, с.97]. - Sa vie durant, un chasseur avait rêvé d'attraper un renard **argenté** [198, с.88].

Хусусияти дигари сифати аслий дар забонҳои мазкур дар он зоҳир меёбад, ки дар натиҷаи бо ҳам чуфт шуда омадани онҳо сифатҳои зидмаъно ба вучуд меоянд, ё ки аз ҷиҳати маъно акси ҳамдигар антоним мебошанд. Ин гуна калимаҳо дар истеъмол низ ба сифати калимаҳои зидмаъно корбурд гардида, сифатҳои аслий ҳамчун антонимҳо барои тасдиқ ё инкор кардани аломатҳо ё ки нишон додани аломатҳои гуногуни предметҳо, ҳодиса ва воқеаҳо истифода мешаванд: Мӯйсари ман хоҳ **баланд** бошад, хоҳ **паст**, шумо як бор тег меронед ... [182, с.12]. - *Que mes cheveux soient **longs** ou **courts**, vous ne passez votre rasoir sur ma tête qu'une fois* [194, с.55]!

Il avait un costume sombre, un col cassé et une cravate bizarre à grosses raies **noires** et **blanches** [196, с.93]. - Дар танаш костюми сиёҳ, гиребонҷаи оҳарӣ ва кимҷӣ хел галстуки ғайриоддии раҳҳояш паҳни **сиёҳу сафед** дошт [186, с.85].

Маъноҳои сифатҳои антонимшуда ба сифатҳои аслий вобаста буда, сифатҳои аслий кадом маъниеро, ки ифода намоянд, онҳо акси он маъноҳоро мефаҳмонанд. Ба монанди: хусусият ва сифати предметҳо-des chose, одамон-des gens, маъноҳои масоҳа-sens de la place, ранг-couleur, таъм-goût, ҳодиса-cas ва воқеаҳо-événement: Агар ба ногоҳ кӯтоҳие аз Одина сар мезад, агарчи ин кӯтоҳӣ бе ихтиёри ӯ шуда бошад ҳам, Арбоб **рӯзи равшанро** ба чашми ин бечора **шаби торик** мекард [185, с.5]. - *Quelle que soit la calamité qui arrivait, elle tombait sur Odina, quoiqu'il n'y ait été pour rien. **La nuit noire** apparaissait au pauvre comme **un clair matin*** [195, с.215].

...музди хизмати маро **хоҳ кам** диҳед, **хоҳ зиёд** диҳед, ман аз шумо миннатдор шуда мегирам ва пули шуморо табаррук медонам... [182, с.12]. - *Que vous me donniez **peu** ou **beaucoup**, de toute façon votre argent restera béni, je ne m'en enrichirai pas* [194, с.55].

Хусусияти дигари сифатҳои аслий дар забони тоҷикӣ дар он аст, ки дар натиҷаи бо алоқаи изофӣ такрор шуда омадани сифатҳо аломати олии предмет ифода мегардад: Келин чашмҳои **калон-калони** сиёҳ,

абрӯвони борик ва думдароз, бинии андак тегадори калон ва рӯи дарози сабзина дошт [189, с.135]. - Magfirat avait **de grands** yeux noirs, des sourcils fins, un nez aquilin, le teint mat et le visage allongé [199, с.163-164].

Вақте ки сари кӯҳ баромадам, чанд саги **калон-калони** гиранда аз кучое пайдо шуда, сӯям ҳамла овард [190, с.136-137]. - Tandis que je gravissais cette montagne, d'énormes chiens-loups **absolument furieux** se précipitèrent soudain vers moi [198, с.119].

Баъзе хусусиятҳое, ки зикрашон рафт ба монанди (дараҷанокӣ, қабул кардани зарфҳои микдору дараҷа, каму зиёд шудан ва монанди онҳо), танҳо хоси сифатҳои асли буда, маҳз бо ин гуна аломатҳояшон аз сифати нисбӣ тафовут доранд. Набояд фаромуш кард, ки на ҳамаи сифатҳои асли ин хусусиятҳоро ба андозаи баробар қабул карда метавонанд. Хусусияти ин ё он аломатро соҳиб будан ба табиати ҳар як сифати асли, ба маъно ва мавқеи қорбурди он вобаста мебошад. Масалан, сифатҳои ифодакунандаи норасоии ҷисмонӣ (кӯр-aveugle, кал-chaue). Сифатҳои номбурда бинобар сабаби аломати доимии предметро ифода карданашон дар дараҷаҳои муқоисавию олии истифода намешаванд, зеро онҳо калимаҳое мебошанд, ки аз ҷиҳати микдор каму зиёд шуда наметавонанд.

Ба ин гуна сифатҳо вожаҳои «хавфнок - dangereux», «даҳшатнок - affreux» мисол шуда метавонанд. Онҳо дар шакли хурдию навозиш истеъмол намешаванд, ба ин сохти калима имконият намедиҳад.

Калимаҳои аз ҷиҳати сохт мураккаби «**молимардумхӯр-filou, ҳаромхӯр-concussionnaire, ҳангомадор-somptueux, ҳосилхез-fertile, кӯҳансол-vieil, vieille, vieux, меҳнатдӯст-travailleur(euse), лоғарандом-maigre**» ва монанди инҳо, ки аз ҷиҳати пайдоишашон ба давраҳои баъдинаи забонӣ дохил мешаванд, метавонанд дараҷаҳои муқоисавию олии созанд, пасванди исмии маънисоз қабул намоянд: Ба он ҳалли *програмаҳои мураккабтарини* аз рақамҳои зиёде иборатро месупоранд [190, с.134]. - Il y a des milliers de fils et de cellules dans les machines

modernes qui élaborent des *programmes la plus complexes* au moyen de chiffres [198, с.117].

Падари ман чизи аз ҳад *равшани чаимхиракунанда* ва аз ҳад тираи ба чашм *нонамоёнро* наменписандид [190, с.158]. - Mon père n'aimait pas ce qui brillait trop et éblouissait, il n'aimait pas non plus ce qui était *sombre et impénétrable* [198, с.136].

Ҳамин хел, сифатҳои аслии дорои як қатор хусусиятҳо буда, аз ҷиҳати морфологӣ, семантикӣ, услубӣ аз сифатҳои нисбӣ фарқ мекунад.

1.2. Масъалаи таҳқиқи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Таҳқиқи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ таърихи пурғановати худро доро буда, аввалин мулоҳизаҳои дар ин хусус баёншуда, ба нимаҳои асри XIX тааллуқ дорад. И.Н.Березин хусусиятҳои сифати забони форсии давраи фавқро шарҳ дода, қайд мекунад, ки бо исми танҳо сифатҳои аслии ва баъзан сифатҳои мураккаб омада метавонанд.

Сифатҳои исмишуда бо ёрии пасванди **-он** шакли ҷамъ мегиранд, чунки онҳо предметҳои ҷондорро (одамонро) иваз мекунад [55, с.135]. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи сифати аслии аз сифати нисбӣ дараҷанокии вай мебошад, ки забоншинос И.Н. Березин онро ба се дараҷа тақсим мекунад: **оддӣ-positif**, **қиёсӣ-comparatif** ва **олӣ-superlatif**.

Муаллифи мазкур ба воситаи пасвандҳои **-тар** ва **-тарин** сохта шудани дараҷаи муқоисавию олиро нишон дода, илова мекунад, ки предмет бо пешоянди «аз» ва предмети муқоисакунанда (дараҷаи муқоисавӣ) ва бо таркиби «аз ҳама» (дараҷаи олий) сохта метавонад.

И.Н.Березин ба масъалаи калимасозии сифат таваққуф карда бошад ҳам, пасвандҳоро аз ҷиҳати дараҷаи калимасозиашон ба гурӯҳҳо ҷудо намекунад [55, с.136-139].

Мирзо Чаъфар, К.Г.Залеман ва В.Л.Жуковский, Р.Голунов, Л.Жирков дар грамматикаҳои оид ба забони форсӣ таълиф намудаашон дар бораи сифат маълумоти комил додаанд. Муаллифони зикршуда

сифатро ҳиссаи мустақили нутқ ҳисобида, дар хусуси вазифаи нахви сифат, муайянкунандаю хабар шудани он, мавқеи сифат нисбат ба предмети муайян мекардагаш (пеш ё пас аз исм омаданаш) маълумот медиҳанд. Мирзо Чаъфар дар грамматикаи худ оид ба калимасозии сифат мисолҳои ҷолиби диққат овардааст.

Бояд қайд кард, ки ин муаллифон дар бораи сифат маълумоти мурааттабе надода, ин ё он масъаларо кӯтоҳ-кӯтоҳу баъзан тира маънидод кардаанд.

Е.Э.Бертелс оид ба хусусиятҳои грамматикӣ сифат маълумоти сахҳ дода, хусусияти дараҷа қабул намудани сифатҳои асли ва калимасозии сифатро қайд мекунад [57, с.80].

Муаллифи «Элементарная грамматика» Л.Жирков сифатро аз исм чудо накарда, таҳти сарлавҳаи «Исмҳо» меорад. Маълум аст, ки сифат шумора надорад ва фақат ҳангоми ба исм гузаштан пасвандҳои ҷамъбандиро қабул мекунад, аммо Л.Жирков ин ҳодисаро қайд накарда, менависад, ки шаклҳои ҷамъи ҳамаи исмҳо ҳам ҷондору ҳам бечонро дар забони ҳозира дар натиҷаи ба он ҳамроҳ намудани пасванди «ҳо» ташкил намудан мумкин аст [82, с.87].

Муаллиф пасвандҳои дараҷасозро на ҳамчун шаклсоз, балки ҳамчун калимасоз маънидод мекунад. Ҳамагуна шаклҳои калимаҳо, аз он ҷумла дараҷаи қиёсӣ низ дар асл калимаи нав аст, ки аз калимаи асосӣ ба вучуд омадааст. Бинобар ин сохтани дараҷаҳои қиёсии сифат ба калимасозӣ дохил мешавад на ба шаклсозӣ [82, с.86].

Дар илми забоншиносии тоҷик оид ба сифат дар ҳамаи китобҳои грамматикӣ (қисми якум, морфология) маълумот дода шудааст.

Яке аз грамматикаҳои аввалини забони тоҷикӣ «Сарф ва нахви забони тоҷикӣ» ном дошта, ба қалами Саидризо Ализода марбут аст. Муаллифи мазкур ба гурӯҳи сифатҳо калимаҳоеро дохил менамояд, ки онҳо аломат ва ҳолати ашёҳою шахсҳою ифода менамоянд. Муаллиф сифатҳоро ба аслию нисбӣ чудо намуда, аз ҷиҳати маънии ифода мекардагашон онҳоро ба гурӯҳҳо тақсим менамояд. Ў ҳамчунин қайд

менамояд, ки сифат дар ҷумла ба вазифаи муайянкунанда ва хабар меояд [3, с.68].

Дар китоби О.А.Сухарева «Дастур барои омӯхтани забони тоҷикӣ» дар бораи сифат маълумоте дода, навишта шудааст, ки хусусияти фарқкунандаи сифат аз дигар ҳиссаҳои нутқ маъно ва дараҷанокиаш мебошад. Сифат се дараҷа дорад: **одӣ**, **муқоисавӣ** ва **олӣ** [129, с.68]. «Сифатҳои хурдию навозишро ифода мекардагӣ танҳо ба воситаи пасванди **-ак (-акак)** ташкил меёбанд», менависад О.А.Сухарева ва $\bar{u}$ пасвандҳои хурдию навозишсози сифатро бо пасвандҳои **-ак** ва **-акак** маҳдуд менамояд, ҳол он ки дар забони тоҷикӣ, баробари пасвандҳои мазкур пасвандҳои **-ча**, **-тоб**, **-ина** низ сифатҳои ифодакунандаи хурдию навозиш месозанд: **сафедча**, **сиёхтоб**, **зардина**.

Мисол: Ранги пӯсташ *сабзинаи* банамак, овозаш маҳин ва форама, ҳудаш қадбаланди нозукандом буд [189, с.88].

Ба вазифаи муайянкунандаю хабар омадани сифатро муаллиф гуфта нишон медиҳад, ки сифат ба маънои зарф низ кор фармуда мешавад.

Дар рисолаи номзадии Шукурова К. «Сифатҳои аслии дар забони ҳозираи адабии тоҷик» оид ба ҳама ҷанбаҳои сифат қайдҳои махсус карда шуда, муаллиф баён менамояд, ки сифат ва зарф категорияи морфологӣ мебошанд. Муаллиф ҳамчунин таъкид менамояд, ки ҳеҷ вақт дар морфология як ҳиссаи нутқ ба ҷои ҳиссаи дигари нутқ омада наметавонад. Дар синтаксис бошад, ҳам сифат ва ҳам зарф ба вазифаи ҳоли тарзи амал омада метавонанд. Ба вазифаи ҳоли тарзи амал омадани сифат яке аз вазифаҳои синтаксисии вай аст. Ба вазифаи ҳол омадани сифат имконият медиҳад, ки онро ҳам сифат шуморему дар айни ҳол ҳам зарф шуморем. Дар акси ҳол гурӯҳи зиёди сифатро, ки дар ҷумла ба вазифаи ҳоли тарзи амал меояд, зарф ҳисобидан лозим меояд. Бинобар ин, дар гуфтаҳои Сухарева категорияи морфологӣ ба синтаксисӣ каме омехта шудааст, аммо К. Шукурова бошад оид ба сифат ва категорияҳои морфологию синтаксисии он қайдҳои махсус карда гузаштаанд.

Дар китоби «Грамматикаи забони тоҷикӣ»-и Л.Бузургзода ва Б.Ниёзмӯҳаммадов, ки соли 1941 барои мактабҳои миёна ба таърифи расидааст, муаллифон хусусиятҳои маъноӣю синтаксисии сифатро ба назар гирифта, онро ба ҷумлаи ҳиссаи мустақили нутқ дохил мекунанд. Онҳо менависанд: «Сифат аломати предметро ифода карда, ба саволҳои чӣ гуна? чӣ хел? ҷавоб медиҳад».

Муаллифон бе муқоиса ифода шудани дараҷаи олии сифатро низ илова мекунанд.

«Дараҷаи олии, - қайд карда мешавад дар китоб,- агар бе ҳеҷ гуна қиёс кор фармуда шавад, ба воситаи калимаҳои «**ҷудо**», «**бисёр**», «**беҳад**» низ ифода карда мешавад» [4, с.78].

Дар ҷумла сифат дар ду вазифа дучор мешавад: муайянкунанда ва хабар.

Муаллифони китобҳои дарсии «Забони тоҷикӣ»-и солҳои баъдина: [Л.Бузургзода, Б.Ниёзмӯҳаммадов, 1944-1949], [Б.Ниёзмӯҳаммадов, Ш.Ниёзӣ ва Л.Бузургзода, 1951-1960]. [Б.Ниёзмӯҳаммадов, Ш.Ниёзӣ ва А. Каримов, 1962-1966] бо тағйироти каму беш маълумоти дар бораи сифат додасудани муаллифони пешинаро такрор кардаанд.

Дар китобҳои дарсӣ, ки зикрашон рафт ҷиҳатҳои муҳими сифат қайд шуда бошанд ҳам, як қатор хусусиятҳои сифати аслии шарҳи худро наёфтаанд. Масалан сифатҳои аслию нисбӣ ва фарқияти байни онҳо ниҳоят кӯтоҳу мухтасар баён шудаанд.

Муаллифони «Забони тоҷикӣ» С.Арзуманов ва О.Ҷалолов дар боби сифат нисбат ба муаллифони дар боло қайд шуда маълумоти мукамалтар додаанд. Онҳо хусусиятҳои маъноӣ, морфологӣ ва синтаксисии сифатро шарҳ дода, дар қисме, ки ба дараҷаи муқоисавӣ он бахшида шудааст, илова мекунанд, ки дараҷаи муқоисавӣ метавонад бо таркиби «**аз вай дида**» ояд [Арзуманов С., Ҷалолов О., 1939-1969].

Масъалаи категорияҳои грамматикӣ сифат дар очерки мухтасари грамматикӣ В.С.Расторгуева пурраю саҳеҳтар шарҳ дода шудааст. Дар қисми шарҳи умумии ҳиссаҳои номии нутқ В.С.Расторгуева чунин қайд

мекунад: «Калимаҳоро берун аз ҷумла аз сабаби надоштани аломатҳои морфологӣ, фақат аз ҷиҳати маъно ба гурӯҳи исм ё сифат дохил кардан мумкин аст. Масалан, муқоиса кунед: **шер** ва **дер** ».

Дуруст аст, ки дар забони тоҷикӣ шаклҳои флективӣ вучуд надоранд. Ҳарчанд шаклан исму сифат аз ҳамдигар фарқ накунанд ҳам, (нигаред ба мисолҳои: **шер** ва **дер**) онҳо аз ҷиҳати маъно ва вазифаашон муайян буда, алоҳида-алоҳида шарҳ дода шудаанд.

Муаллиф хусусиятҳои фарқкунандаи исму сифат (надоштани категорияҳои ҷамъбандӣ, номуайяни мустақилона пешоянду пасояндро қабул накардан)-ро шарҳ дода қайд мекунад, ки сифатҳои аслии дараҷаҳо доранд. В.С.Расторгуева ба воситаи пасвандҳои **-тар** ва **-тарин** сохта шудани дараҷаҳои сифатро нишон дода, илова мекунад, ки ин ду пасванд аз ҷумлаи пасвандҳои калимасозанд, чунки онҳо дар ҷумла муносибати синтаксисӣ зоҳир намекунанду ба маънои калима фақат тобиши нав илова мекунанд. Бинобар ин барои мавқеи муқоисаро ифода намудани онҳо воситаи иловагии пешоянди «аз» лозим аст.

Дуруст аст, ки мавқеи муқоиса дар ҷумла мавҷуд будани пешояндро талаб мекунад, то ки бо ёрии он аломати як предмет бо аломати предмети дигар қиёс карда шавад. Ҳангоми бо пасванди **-тар** ва **-тарин** сохтани дараҷаҳои қиёсӣ раванди бо ҳам муқобил гузоштани аъзои муқоисакунанда ба вучуд намеояд. Аммо вақти пасвандҳои мазкурро ба сифати аслии илова намудан калимаҳои нав ба вучуд наомада, шаклҳои нави ҳамон калима ба вучуд меоянд. Аён аст, ки **калонтар** аз **калон** ё ин, ки **хурдтар** аз **хурд** ва чунин калимаҳо аз ҳамдигар мазмунан фарқ мекунанд. **Мисол:** Нисфирӯзӣ ман ба хона баргашта дидам, ки вай ба *хурмаи калон* орд меандозад [188, с.15]. - Quand j'étais rentré, vers midi, je l'avais trouvée en train de verser de la farine dans *un grand poêlon* en terre [200, с.17]., ... *ӯ* (Асо) дар назари аввал вайро ба чашм аз синну солаш **калонтар** карда нишон меод [189, с.106] -... mais il paraissait cependant *plus vieux* que son âge [199, с.128].

В.С.Расторгуева инчунин қайд мекунад, ки ба воситаи сифатҳои таъкидӣ дараҷаи олии аломат бе муқоиса бо аломати предметҳои дигар ифода меёбад. Дар очерк баробари ба вазифаи муайянкунанда омадани сифат дар ҷумла ҳоли тарзи амал шудани он низ қайд шудааст.

Ба ғайр аз ин, муаллиф қайд мекунад, ки сифат дар ҷумла ба вазифаи исм омада, хусусиятҳои морфологию синтаксии исмро ба худ қабул мекунад. Барои услуб, кӯтоҳбаёнӣ ё ки гӯёии нутқ дар ҷумла сифат исмро иваз мекунад, яъне предмет бо номи аломаташ номбар карда мешавад. Дар он сурат, вазифаи сифат афзуда, баробари муайянкунанда, хабар ва ҳоли тарзи амал шуданаш, ҳамчун мубтадо, пуркунандаҳои бавоситаю бевосита истифода мешавад. Дар чунин маврид калима ба исм нагузашта дар сифатиаш боқӣ монда, ҳамаи нишондиҳандаҳои исмро қабул мекунад. Мисол: Куртаи *сурх* мепӯшам, *сафедашро* нампӯшам [111, с.536].

Дар қисми калимасозӣ бошад муаллифи мазкур хусусиятҳои асосии сифатсозиро нишон дода мегузарад. «Очерки мухтасари грамматикии забони тоҷикӣ»-и В.С.Расторгуева аз маълумоти доир ба сифати асли додаи муаллифони пешина бо он фарқ мекунад, ки муаллиф сифатҳои ба вазифаи ҳол омадаро ба қатори зарф дохил накарда, онро яке аз вазифаҳои синтаксисии сифат мешуморад.

Дар очерк инчунин ба воситаи сифатҳои таъкидӣ ифода гаштани дараҷаи олий бе муқоиса илова гаштааст.

Дар қисми калимасозӣ пасвандҳои **-монанд**, **-ваш**, **-фош**, **-ур** ҳамроҳ шуда, вандҳо аз ҷиҳати истеъмол ба гурӯҳҳо ҷудо карда шудаанд. Дар ин қисм низ таркибҳои гуногуни морфологии сифатҳои мураккаб қайд шудаанд.

Асари дигар китоби Ш.Ниёзӣ [1964] мебошад, ки ба масъалаи исм ва сифат дар забони тоҷикӣ бахшида шудааст. Муаллиф дар қисми сифат маълумоти то ин давр оид ба ин ҳиссаи нутқ додаи забоншиносро пурратар мекунад. Дар қисми аввали китоб дар бораи хусусиятҳои фарқкунандаи сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ маълумот дода,

фарқи ҳодисаи ба исм баргашта, хусусиятҳои лексикӣ ва грамматикӣ худро гум кардани сифатро аз ҳодисаи дар нутқ маъноӣ предметӣ гирифта, ба вазифаи исм омадани сифатро таъкид карда қайд мекунад. Аз рӯйи гуфти ӯ: «...дар ҷумла бе илова кардани аффиксе ба ҳолатҳои хоси ҳиссаи дигари нутқ кор фармуда шуда тавонистани як ҳиссаи нутқ «ҳиссаи нутқи дорои ду семантика, ҳиссаи нутқи мобайнӣ ба вучуд меоянд» -гуфта натиҷа барорем, зеро чунин ҳулоса оид ба забони тоҷикӣ нодуруст мешавад» [31, с.50].

Муаллиф сифатро ҳамчун гурӯҳи калимаҳои «аломати хос ва ё нисбии предметро мефаҳмонидагӣ» маънидод намуда, дараҷаҳои сифатро ба муқоисавию олии тақсим мекунад. Ш.Ниёзӣ ба воситаи пасвандҳои **-тар, -тарин**, пешоянди «аз» ва ибораи «аз ҳама» сохта шудани дараҷаҳои қиёсӣ ва олиро нишон дода, ба маълумоти пешинаи сифат илова намуда менависад, ки сифатҳои каму зиёдии аломатро ифода мекардагӣ дараҷаҳои сифатро бе муқоиса мефаҳмонанд.

Шаклҳои ифодаи андозаи сифатро муаллиф ба се тақсим мекунад: ифодаи камии сифат ба воситаи **-ча**, зиёдии сифат ба воситаи калимаҳои **ниҳоят, хеле, ҷудо**; ба воситаи такрор **-калон-калон**. Муаллиф бо чи мулоҳиза бошад, ки ба гурӯҳи аввал пасвандҳои **-тоб** ва **-инаро** илова намекунад. Ҳол он ки ин пасвандҳо ҳам, сарфи назар аз тобишҳои маъноиашон, ба сифати аслии ҳамроҳ шуда, ба ранги муқаррарӣ нарасидани аломатро ифода мекунанд. Дар гурӯҳи дуюм, муаллиф қайд мекунад, ки зарфҳо бо сифатҳо омада, каму бешии аломатро ифода мекунанд. Дар ин қисм гуфтан лозим буд, ки онҳо аз ҷиҳати маъно дараҷаи олии аломатро ифода менамоянд.

Оид ба хусусияти зарфҳои «**ниҳоят**», «**ҷудо**», «**бағоят**» ва сифатҳои аслии забоншинос Д.Тоҷиев маълумоти дуруст додааст. Ӯ муносибатҳои муайянкунандаю муайяншавандаро шарҳ дода, доир ба дараҷаи олии сифат чунин менависад: «Дараҷаи олии таркибии бе муқоиса низ мавҷуд аст, ки вай дар натиҷаи ба дараҷаи оддии сифат илова гаштани калимаҳои қувватдиҳандаи «**бисёр**», «**хеле**», «**ҷудо ҳам**», «**беҳад**»,

«бағоят», «нихоят, «бениҳоят» ва ғайра таркиб меёбад» [130, с.18]. Аз гуфтаҳои болоӣ ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки зарфҳои «хеле, бисёр, чудо» бо сифатҳои омада дараҷаи олии аломатро берун аз муқоиса ифода менамоянд.

Сифат дар қисми якуми «Грамматикаи забони тоҷикӣ» барои мактабҳои олии [1956] ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқи муайян карда шудааст. Дар ин китоб низ сифатҳои ба ду гурӯҳ –аслӣ ва нисбӣ чудо карда шудааст, ки ҳар як гурӯҳ бо хусусиятҳои грамматикӣ ва маъноии худ аз гурӯҳҳои дигар фарқ мекунад. Муаллифон дар қисми дараҷаҳои сифат мавҷуд будани ду дараҷаи қиёсро дуруст қайд намуда, дар бораи дараҷаи оддӣ он чизе намегуянд. Дараҷаи оддӣ сифат ҳарчанд маънои қиёсро дар бар нагирад, ҳам барои ба вуҷуд омадани зинаҳои қиёс як навъ замина ба ҳисоб меравад: **зебо, зеботар, зеботарин**. Бе дараҷаи оддӣ дараҷаҳои қиёсро тасаввур кардан имконнопазир аст.

Дар асари мазкур дараҷаҳои каму зиёдии аломати предмет берун аз муқоиса ба воситаи бо зарфҳои омадани сифатҳои аслӣ, таъкидӣ, ифодаи камии аломати предмет ба воситаи пасвандҳои **-ча, -ак, -тоб** қайд карда шудааст. Дуруст аст, ки дараҷаҳои сифат аз ҷиҳати маъно ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд. Як гурӯҳ дараҷаҳои бартарии аломати предметро дар натиҷаи муқоиса бо предметҳои дигар нишон медиҳанд: **калонтар, калонтарин, аз ҳама калон**. Гурӯҳи дигари дараҷаҳои сифат зиёдии аломати предметро берун аз муқоиса ифода менамоянд. Сифатҳои, ки бо зарфҳои миқдору дараҷа омада, аз ҳолати оддӣ бо миқдори аломат фарқ намудани предметро нишон медиҳанд: **биноии калон-биноии чудо калон, одами бузург-одами ниҳоят бузург, манзараи зебо-манзараи аз ҳад зебо**. Гурӯҳи дигари дараҷаҳои сифат ин сифатҳои таъкидӣ мебошанд. Ба воситаи сифатҳои таъкидӣ дараҷаи олии аломати предмет ифода меёбад. Монанди, **мизи топа-тоза, писари каппа-калон, девори сап-сафед, гули суп-сурх**.

Сифатҳои таъкидӣ дар китоби мазкур ҳамчун ифодаи зиёдии аломат маънидод карда мешавад. Чунин ҳисобидан моҳияти масъаларо

чандон равшан намекунад. Сифатҳои таъкидӣ натанҳо зиёдии аломати предметро, балки мазмуни аломати олии предметро ҳам ифода менамояд.

Дар қисми шарҳи дараҷаи муқоисавии сифат дар китоби «Грамматикаи забони тоҷикӣ» барои мактабҳои олии дар бораи дараҷаи муқоисавии сифат маълумоти нисбатан муқаммал дода шуда бошад ҳам, ин маълумот моҳияти масъаларо пурра дар бар нагирифтааст.

Дар асари фавқ оид ба роҳи таркибии дараҷаи муқоисавии сифат, ки дар он предмети муқоисакунанда дар шакли пуркунандаи бавосита ифода мегардад, маълумоти кӯтоҳ дода шудааст. Раванди муқоиса дар забони тоҷикӣ дар се мавқеъ амалӣ мегардад:

I. Дар ҷумла предмети муқоисакунанда ҳасту, муқоисашаванда дар ибораҳои пеш омада баён шуда, вай аз мазмуни матн ба осонӣ фаҳмида мешавад: Яке аз онҳо, ки ба назар миёнсин ва *сердастунотар* менамуд, аз пиёла ба ӯ чои хунук нӯшонид, чароҳати сарашро мебаст [189, с.170]. - Celui qui avait l'air *le plus sérieux* lui tendit une tasse de thé froid. Ensuite il lui mit un pansement sur la tête [199, с.209].

II. Предметҳои муқоисакунандаю муқоисашаванда дар ибора ифода шудааст:... яке аз бачагон, ки аз ман *калонсолтар* буд, домани куртаи маро дар миёнаи ду ангушташ молиш дода, як бачаи дигарро, ки аз худаш *калонсолтар* буд, ҷеғ зада куртаи маро ба ӯ нишон дод [183, с.15]. - Un garçon *à peine plus âgé* que moi, Iergach, frère de lait de mon frère aîné, empoigna le pan de ma chemise, appela *un jeune homme* et lui demand [194, с.15].

III. Дар гурӯҳи сеюм сифати предмет бо сифати ҳамин предмет, лекин дар мавридҳои гуногун муқоиса карда мешавад: Пас аз ин тавр боронҳои баҳорӣ, ки дар мо онро борони «найсон» ё ки «оби раҳмат» мегӯянд, *табиат боз ҳам хуррамтар* ва *зеботар мегардад* [189, с.423].

Роҳи дигари муқоиса бо таркиби калимаҳо ифода меёбад, ки дар ин ҳолат аломати предмет бе пасванди –**тар** меояд: Додарат, ки аз ту 8 сол

хурд аст, дидӣ чӣ навъ хандону шукуфон_нақоранавозӣ карда гаштааст, биё фууро [183, с.17]!

Ба ғайр аз роҳҳои мазкур дар забони тоҷикӣ муқоисаи аломати предметҳо ба воситаи пешояндҳои таркибии «**нисбат ба, назар ба** ва зарфи **нисбатан**» амалӣ мегардад. Ҳангоми бо ин пешояндҳо таркиб ёфтани муқоисаи аломати предметҳо, предмети муқоисашаванда пурқунанда шуда меояд: Лекин барои ман **чон кандан назар ба дил кандан** аз Гулбӣбӣ осонтар аст [185, с.80].

Яке аз хусусиятҳои сифати аслии дар забони тоҷикӣ аз он иборат аст, ки вай бо зарфҳои микдору дараҷа ва ҳиссаҷаҳо омада, зиёду камии аломати онро ифода менамояд: **боз ҳам калом торафт хомӯш, андак мағрурона, каме тунд**. Ин хел ифодаҳо мазмунан ба сифати дараҷаи муқоисавӣ наздиканд.

Дар қисми калимасозии сифат дар китоби мазкур чор намудро қайд мекунам: вандафзоӣ, сифатҳои мураккаб, сифатҳои таркибӣ ва сифатшавии ҳиссаҳои дигари нутқ.

Забоншиносии тоҷик рӯз ба рӯз пеш рафта истодааст. Дар солҳои охир асарҳои зиёди илмӣ чоп шудаанд, ки дар баъзеи онҳо дар бораи хусусиятҳои ҷудоғонаи сифат маълумот дода шудааст. Дар бораи сифат дар забони адабии ҳозираи тоҷик гоҳо бевосита ва баъзан вобаста ба мавзӯҳои гуногун Б.Ниёзмӯхаммадов дар як қатор асарҳояш қайд карда гузаштааст, яке аз ин гуна асарҳо «Ҷумлаҳои содда дар забони ҳозираи адабии тоҷик» буда, дар он дар бораи вазифаҳои синтаксисии сифат маълумот дода менависад, ки сифат ва хелҳои он дар ҷумла асосан муайянқунанда, хабар ва ҳол шуда меоянд» [30, с.26].

Муаллифи «Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии тоҷик» Н.Маъсумӣ як калимаро ҳам зарфу ҳам сифат шуморида чунин менависад: «Азбаски пасванди **–она** дар байни сифат ва зарф муштарак аст, сифату зарфҳои ба воситаи он сохта шуда аз як боб ба боби дигар гузашта метавонанд» [22, с.184]. Аз ин рӯ, дар забони «Марги судхур» дар ибораҳои «табассуми истехзокорона», «шӯҳиҳои шӯрапуштона»,

«хулиганона» ва ин гуна калимаҳо дар навбати худ зарф ҳам мешаванд. Ё ки муаллифи қисми «Зарф»-и «Грамматикаи забони тоҷикӣ» барои мактабҳои олии низ тарафдори ҳамчун зарф ва ҳамчун сифат кор фармуда шудани як калима аст:

«Дар забони тоҷикӣ дар ҷумла ба вазифаи хоси зарф (ҳолшарҳкунанда шуда) омадани гурӯҳи маълуми исм ва сифатҳо хеле зиёд во мехӯрад, чунончи ...дар ҷумла ба вазифаи ҳол омадани сифатҳо: Зубайда *нагз, бурро* мехонд».

Д.Тоҷиев ба сифат даҳлат карда, дар бораи он сифатҳои феълие, ки ба категорияи сифат ба тариқи адективатсия гузаштаанд, истода мегузарад. Муаллиф ба таври ҳаққонӣ қайд мекунад, ки сифатҳои феълӣ (*бурро, дурахшон, оянда, осуда, чизҳои мехурдагӣ...*) хусусияти феълии худро гум карда, ба сифат мегузарад. Ин гуна сифатҳои феълӣ ба қатори сифатҳои аслии гузашта, дорои хусусияти сохтани дараҷаҳои қиёсӣ (муқоисавӣ-бурротар, олии-дурахшонтарин) мешавад [130, с.5-13].

Д.Тоҷиев ба мавзӯи муносибати муайянкунандаю муайяншаванда ба сифат низ дахл намуда, фикрҳои ҷолиби диққат баён мекунад. Дар қисми «Муайянкунандаҳои сифатӣ» ва «Муайянкунандаҳои нисбӣ» оид ба вазифаҳои муайянкунандагии намудҳои гуногуни сифатҳои аслию нисбӣ маълумот дода, як қатор хусусиятҳои сифати аслиро нишон дода мегузарад (бо ҳам омадани калимаҳои қувватдиҳандаи *боз, боз ҳам* бо сифати асли) пасванди сифати нисбисози –*ӣ*, бо исмҳои пешояндҳо омада, сифати нисбӣ месозад: аз таҳтидилӣ, баъдичангӣ [130, с.17-33].

М.Муҳаммадиев ба масъалаи синоним шуда омадани сифат дахл карда, маъноҳои гурӯҳҳои синонимии сифатҳоро ба таври мукамал шарҳ медиҳад [26, с.108-123]. Муаллиф дар асари дигари худ [Очеркҳо оид ба лексикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. 1968] хусусиятҳои антонимии сифатҳоро қайд мекунад, ки ин яке аз хислатҳои фарқкунандаи сифати асли аз нисбӣ мебошад.

Б.Қамолиддинов дар бораи муайянкунандаҳо сухан ронда ва бо ин муносибат ба сифат дахл карда, ба воситаи дараҷаҳои муқоисавию олии,

инчунин камият ва зиёдати аломат ифода гаштани муайянкунандаҳои тавсифиро нишон медиҳад. Муаллиф дар асари худ [Қайдҳо оид ба муайянкунандаҳои забони адабии тоҷик, 1967] ба воситаи бандеки изофӣ такрор шуда омада, ба дараҷаи олий наздик шудани сифатро қайд мекунад: *ҳавои гарми гарм-ҳавои гармтар, ниҳоят гарм.*

Аз шарҳи мухтасар ба чунин хулоса метавон омад, ки забоншиносони тоҷик сифатро чун ҳиссаи мустақили нутқ эътироф мекунанд.

Чи тавре ки маълум шуд, дар бораи сифат аксар китобҳои дарсӣ маълумот дода, дар онҳо доир ба хусусиятҳои умумии сифат (таърифи сифат, сифатҳои аслию нисбӣ, фарқҳои онҳо аз ҳамдигар, дараҷаҳои сифати асли ва калимасозии он) мувофиқи ҳаҷми мактабҳои миёна ва олий маълумот дода шудаанд.

Ягона асаре, ки ба сифат бахшида навишта шудааст, китоби Ш. Ниёзӣ «Исм ва сифат дар забони тоҷикӣ» мебошад.

Муаллиф дар бораи масъалаҳои сифат нисбат ба китобҳои дарсӣ маълумоти сахтар диҳад ҳам (фарқияти байни сифатҳои аслию нисбӣ, таърифи дараҷаҳои қиёсӣ, калимасозии он), вале баъзе ҷиҳатҳои сифати асли чандон пурра кушода нашудаанд, ба монанди, фарқи сифати асли аз нисбӣ, дараҷаҳои сифат дар муқоиса ва берун аз он, роҳ ва услубҳои ифодаи муқоиса, калимасозии сифати асли.

Дар китобҳои дарсии забони тоҷикӣ ва асарҳои илмии дида баромадамон, ба ғайр аз «Очерки мухтасари забони тоҷикӣ» -и В.С.Расторгуева, мақолаи «Чанд сухан дар бораи исм, сифат ва зарф» -и Б.Ниёзмұхаммадов ва сабаби ба вазифаи ҳоли тарзи амал омадани сифат онро ба қатори зарф дохил мекунанд. Чунин рафтор сабаби душворфаҳмии ҳудуди сифату зарф мегардад. Дар рисолаи номзадии Шукурова К. «Сифатҳои асли дар забони ҳозираи адабии тоҷик» дар бораи тамоми паҳлуҳои сифатҳои асли маълумоти пурраю сахт дода шудааст.

Сифат дар забони фаронсавӣ ба гурӯҳи ҳиссаҳои номии нутқ дохил шуда, омӯзиши ин ҳиссаи нутқ диққати як зумра забоншиносон ва мутахассисони имрӯзаи фаронсавиро ба худ ҷалб намудааст.

Забоншиносони фаронсавӣ оид ба масъалаи сифат таҳқиқотҳои зиёде бурдаанд, то ки истифодаи ин ҳиссаи нутқ барои фаронсавизабонон ва ҳамчунин хориҷиёне, ки ин забони пурғановатро мавриди омӯзиш қарор додаанд, возеху равшан гардад.

Гарчанде ки омӯзиши сифат дар забони фаронсавӣ таърихи тулонӣ дорад, мо тасмим гирифтаем барои муайян кардани категорияҳои сифат (сифатҳои асли) таҳқиқоти олимонро аз солҳои 60-ум ин ҷониб дида бароем.

Дар хусуси сифат забоншиносони фаронсавӣ, ба монанди Ж.К.Шувалие (J.C.Chevalier), К.Бланш-Бенвенист (C.Blanche-Benveniste), М.Арив (M.Arrive) ва Ж.Пейтаг (J.Peytard) дар грамматикаи Ларуси муосири фаронсавӣ (Grammaire Larousse du Français Contemporain 1964), М.Арив (M.Arrive), Ф.Гаде (F.Gadet) ва М.Галмиш (M.Galmiche) дар Грамматикаи муосир (ҳозира), (La grammaire aujourd'hui, guide alphabétique de linguistique française, Flammarion (1964)) ҳамчунин Г.Може (G. Mauger (1968) дар Грамматикаи ҳозираи (имрӯзаи) фаронсавӣ (Grammaire du français d'aujourd'hui, Hachette, Paris.) оид ба сифат маълумотҳои зарурӣ додаанд.

Ж.К.Шувалие (J.C.Chevalier) ва дигарон дар Грамматикаи муосири фаронсавӣ оид ба сифат маълумот дода, чунин қайд мекунанд: «Аз рӯйи коиди умумӣ сифати асли аломат, хосият ва чигунагии исмро ифода карда, бо он алоқаманд аст» [152, с.190].

Муаллифони ҷавқ ҳамчунин қайд менамоянд, ки сифат на танҳо аломату хусусият ва чигунагии исмро, балки муносибати исмро низ ифода мекунад: dans une décision ministérielle, les vacances gouvernementales, une réunion estudiantine, et même le voyage parisien où – horreur! - le roi norvégien.

Сифатҳои дар мисолҳои додашуда аз рӯйи шаклу сохторашон ба монанди сифатҳои дар қисми таркибии хабар наметавонанд дараҷа қабул кунанд. Масалан, мо наметавонем инҷо **décision très *ministérielle*** гуем, танҳо метавонем гуем **ces vacances sont *gouvernementales***.

ХУЛОСАИ БОБИ I

Дар боби якуми кор мо тасмим гирифтём то оид ба заминаҳои таҳқиқи сифат дар забоншиносӣ, махсусан дар забони тоҷикӣ ва фаронсавӣ маълумотҳои мухтасар диҳем. Ҳамчунин оид ба мафҳуми сифат дар забоншиносӣ дар боби якуми кор маълумотҳои мавриди таҳқиқ ҷой дошта, чигунагӣ ва сохтори он дар забонҳои мавриди зикр қайд карда шудаанд. Фикру андешаҳои забоншиносону олимони тоҷику фаронсавиро оид ба масъалаи таҳқиқи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ низ дар боби якуми кор метавон дастрас кард.

Пас аз таҳлил ва баррасии масъалаҳои боби якум метавон ба чунин хулоса омад:

1. Дар раванди таҳқиқи масъалаҳои сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар асоси фикру андешаҳои олимони тоҷик ва фаронсавӣ фикру андешаҳои худро ибраз намудем. Маълум гардид, ки сифат ҳиссаи мустақили нутқ буда, хусусиятҳои семантикӣ-маъноӣ, сарфӣ ва нахвиرو дар бар мегирад. Дар забонҳои мавриди зикр сифат бо исми алоқаи зич дошта, агар исми предмет ё ашёро ифода кунад, сифат аломат, хосият, хусусият ва чигунагии шахси предметро мефаҳмонад. Дар боби мазкур оид ба сифат ва хусусиятҳои маъноӣ ва сарфӣ он сухан рафта, ҳамчунин оид ба соҳиб будани хусусияти семантикӣ-маъноӣ сифат низ қайдҳои мушаххас карда шудаанд.

2. Дар боби мазкур оид ба хусусияти сарфӣ сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ бо овардани мисолҳои муътамад аз осори бадеии тоҷику фаронсавӣ қайдҳои ҷолиби диққат оварда шуда, муҳимтарин аломатҳои сарфӣ сифат ва соҳиб будани он бо дараҷаҳои муқоисавӣ ва олии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дарҷ гардидааст.

3. Ҳамчунин боби мазкур таҳлили муқоисавии сифат ва шаклҳои калимасозии сифатро дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ тавассути пасвандҳо ва пешвандҳо дар бар мегирад.

4. Оид ба як қатор воситаҳо ва тарзҳои гуногуни фарқкунанда соҳиб будани сифат ва фарқияти онҳо дар забонҳои мавриди зикр аз нигоҳи забонӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир гардида, дар боби мазкур ба категорияи ҷамъбандӣ соҳиб будани сифат дар забони фаронсавӣ ва орий будани он дар забони тоҷикӣ гуфта гузаштем.

5. Назару андешаҳои забоншиносон ба монанди Березин И.Н. (оид ба хусусиятҳои фарқкунандаи сифати аслий аз сифати нисбӣ, сохта шудани дараҷаи муқоисавию олий), Мирзо Ҷаъфар, К.Г.Залеман ва В.Л.Жуковский, Р.Голунов, Л.Жирков (оид ба вазифаи нахвии сифат, муайянкунандаю хабар шуда омадани он, ҷой ва мавқеи сифат ва калимасозии сифат), Бертелс Е.Э. (оид ба хусусиятҳои грамматикӣ сифат), Л.Жирков, С. Ализода, А.Сухарева, Ш. Кимийё, Л.Бузургзода, Б.Ниёзмӯҳаммадов, Л.Бузургзода, Ш.Ниёзӣ, А.Каримов, С.Арзуманов, О.Ҷалолов, В.С.Расторгуева, Д.Тоҷиев, М.Мӯҳаммадиев, Б.Қамолиддинов, Ж.К.Шувалие (J.C.Chevalier), К.Бланш-Бенвенист (C.Blanche-Benveniste), М.Арив (M.Arrive) ва Ж.Пейтағ (J.Peytard), Ф.Гаде (F.Gadet) ва М.Галмиш (M.Galmiche) дар қорбурду шинохт, шарҳу тавзеҳ ва таҳлилу баррасии сифатҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҷолиби диққат аст.

БОБИ II. ВАЗИФАИ СЕМАНТИКӢ-ГРАММАТИКИИ СИФАТ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА ФАРОНСАВӢ

2.1. Сохтори семантикӢ-морфологии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсаӣ

Грамматикаи забон метавонад шабеҳ ё гуногун бошад. Дар грамматика, мо, албатта, медонем, ки кадом калимаҳо барои сохтани ҷумла истифода мешаванд, ки ин гуна калимаҳо аз исм, феъл, сифат, пешванду пасванд, пайвандак, зарф, ҷонишин ва ғайра иборат мебошанд. Чӣ тавре ки мо дар бобу зербобҳои боло нишон додем, истифодаи сифат дар забони фаронсаӣ бояд ба ҷинс ва шумораи исми он, инчунин бо мавқеи пеш аз исм ё пас аз он омаданаҷ мувофиқат кунад.

Калимаи «adjectif-сифат» аз забони лотинӣ ба забони фаронсаӣ иқтибос шуда, маънои «илова» -ро дорад. Аз ин таъриф мо метавонем тахмин кунем, ки сифат ба қисми дигари ҳиссаи нутқ пайваст шуда меояд. Ин одатан бо исм сурат мегирад. Ҳамин тариқ, сифат ба исм алоқаи зич дошта, махсусан дар забони фаронсаӣ аз он (дар ҷинс ва шумора) вобастагии калон дорад ва ҳамзамон метавонад онро муайян кунад. Дар хотир нигоҳ доштан лозим аст, ки сифат ба гурӯҳи қисмҳои фасеҳи суҳан тааллуқ дорад. Яъне сифат эҳтимол дорад шакли худро иваз кунад. Дар воқеъ, ин шакл аз шакли исм вобаста аст, ки сифат ба он илова карда мешавад. Ва азбаски мо байни ҷинс ва миқдори исмҳо фарқ мегузорем, ин фарқият бо ҳамон сифат гузошта мешавад. Ҳамин тариқ, сифат ҳиссаи нутқест, ки мустақилона вучуд дошта наметавонад, балки баръакс, ба қисми дигари нутқ вобаста аст.

Сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсаӣ ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ хусусиятҳои зерини грамматикиро ифода карда метавонад:

1. Хусусиятҳои маъноии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсаӣ

Сифат дар забонҳои мазкур бо исм алоқаи зич дорад. Исми агар предметро ифода намояд, сифат аломат, хосияту вазъият, нисбату ҳолати

онро мефаҳмонад: *либоси тоза* – *un habit propre, марди шердил* – *un homme honorable, шаҳри зебо-une belle ville*.

Мисол: Баъд ба ғайр аз ману Иброҳим, дигаронро **либосҳои тоза** пушонида, камтар озодатар карда, ҳай карда гирифта бурд [189, с.71]. Puis tous les autres esclaves, Ibrahim et moi exceptés, reçurent **des habits propres** et on les envoya quelque part [199, с.89-90].

Мисоли дигар: Аммо кадом **марди шердил** аз таъну лаъни мардум ибо накарда, бо набераи Дилором-каниз, ба духтари беаслу насаб толиб шудааст [189, с.101]? -Mais qui est donc cet **homme honorable** qui, sans avoir peur des moqueries, a décidé de demander la main de la petite fille de Dilorom-Kaniz, une jeune fille de basse provenance [199, с.122]?

Дар мисолҳои аввал ҳаминро мехоҳем қайд намоем, ки байни калимаҳои «*либосҳои тоза*» ва «*des habits propres*» фарқияти морфологӣ дида мешавад. Яъне дар забони тоҷикӣ аз сабаби мавҷуд набудани категорияи чамъ дар сифатҳо, шакли танҳои сифат истифода шудааст. Дар забони фаронсавӣ бошад сифати «*propres-тоза*» дар шакли чамъ истифода шудааст. Ин сабаби дар шакли чамъ истифода шудани сифат боз ҳамон исми «*des habits-либосҳо*» мебошад, ки дар шакли чамъ омадааст.

Дар ҷумлаи дуум бошад ба ҷойи ибораи «*марди шердил*» дар забони фаронсавӣ «*homme honorable*» оварда шудааст, ки тарҷумаи «*honorable*» дар тоҷикӣ «*марди мӯҳтарам, ғиромӣ*» мешавад.

Албатта дар мисолҳои овардашуда мувофиқат ба ҳар ҳол дида мешавад. Масалан ҳам дар мисолҳои забони тоҷикӣ ва ҳам дар мисолҳои забони фаронсавӣ сифати «тоза ва шердил» пас аз исмҳои «либос ва мард» омадаанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар забони фаронсавӣ аксарият сифатҳо метавонанд ҷойи худро тағйир диҳанд. Ҳангоми тағйири ҷой дар сифатҳо маъно низ тағйир меёбад, аммо дар рафти таҳқиқ ба маълум гардид, ки сифати «*honorable- мӯҳтарам, ғиромӣ*» бо вучуди тағйир додани ҷояш пеш ё пас аз исм, маънои аслиашро нигоҳ

медорад: un homme **honorable** — шахси мухтарам, mon **honorable** collègue-хамкори азизам (хамкори мӯхтарам).

Мисоли дигар: Marie me regardait avec des yeux **brillants** [196, с.54]. - Мари бо чашмони **ташна** ба ман менигарист [198, с.51].

Ҷадвали №2:

Забони фаронсавӣ	исм	ҷонишин	фёъл	пешоянд	фёъл	исм	сифат
	Marie	me	regardait	avec	des	yeux	brillants
Забони тоҷикӣ	исм	пешоянд	исм	сифат	исм	ҷонишин	фёъл
	Мари	бо	чашмон и	ташна	ба	ман	менигар ист

Дар ҷумлаи мазкур сифати «**brillants-ташна**» дар тарҷумаи тоҷикиаш ба маънои маҷозӣ истифода шуда, маънои аслиаш «**дурахшон**» мебошад.

Ҳамчунин дар забонҳои мавриди таҳқиқ пайи ҳам омадани сифатҳо мушоҳида мегарданд: Il avait un pantalon **bleu** et une chemise **blanche** à manches **courtes** [196, с.72]. - Ё шими **кабуду** куртаи **сафеди остинкӯтоҳ** дар тан берун баромад [186, с.67-68].

Дар ҷумлаи забони фаронсавӣ «une chemise **blanche** à manches **courtes**» истифода шуда, тарҷумон инро бо забони тоҷикӣ «куртаи **сафеди остинкӯтоҳ**» тарҷума кардааст. Агар тарҷумаи тахтуллафзи ҷумлаи асл «une chemise **blanche** à manches **courtes**»-ро нигарем ба забони тоҷикӣ «куртаи **сафед** бо остинҳои **кӯтоҳ**» мешавад, ки ин ҷо тарҷумон ҷумларо беҳтар тарҷума кардааст.

Дар рафти таҳқиқот ҳамчунин ба мо маълум гардид, ки агар дар ҷумла ду ва ё зиёда сифатҳо пайи ҳам омада бошанд (дар забони фаронсавӣ) ҳамаи сифатҳо дар чинс ва шумора бо исм мутобиқат мекунад: Nous avons marché entre des files de petites villas à barrières

vertes ou *blanches* [196, с.74]. - Мо аз байни бӯстонсароҳои берунишаҳрӣ, ки гирдашон тавораҳои *сафеду сабз* дошт, роҳ мегаштем [186, с.69].

Дар мисолҳои мазкур дар қисмати забони фаронсавӣ сифатҳои «*vertes*» ва «*blanches*» дар шакли чамъ истифода шудаанд, зеро исми «*barrières* - тавораҳо» дар шакли чамъ омадааст.

Мушкилоти омӯзиши хусусиятҳои маъноии сифат, махсусан сифатҳои аслии диққати як зумра забоншиносони франсуз ва тоҷикро ба худ ҷалб намудааст. Таҳқиқоти мазкур барои кушодани аввалин гирехҳои мушкили омӯзиши ин ҳиссаи нутқ кӯмак хоҳанд кард.

2. Хусусияти сарфии сифат дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ

Байни забоншиносони фаронсавӣ бештар мо ба ақидаҳои грамматикони машҳури фаронсавии солҳои 60-ум К. Шувалие (J. C. Chevalier), К. Бланш-Бенвенист (C. Blanche-Benveniste), М. Ағив (M. Arrive) ва Ж. Пейтағ (J. Peytard) рӯ овардем, ки онҳо дар асари машҳури худ Грамматикаи забони муосири фаронсавӣ «*Grammaire Larousse du Français Contemporain*» оид ба хусусиятҳои сарфии сифат қайдҳои ҷолиби диққат кардаанд. Онҳо дар асари мазкур қайд мекунанд, ки сифат аломату хусусияти исмро ифода мекунад. Муаллифони мазкур ба ин истодагарӣ накарда ба ин маъни оид ба сифатҳои аслии таҳқиқоти амиқтаре гузаронида, чунин хулосабарорӣ мекунанд: «Дар забони муосири фаронсавӣ сифат на танҳо чигунагии исмро, балки муносибати онро низ ифода мекунад» [152, с.190].

Оид ба масъалаи мазкур забоншиноси дигари фаронсавӣ Г. Може (G. Mauger) қайд мекунад, ки сифатҳои аслии хусусият ва тарзи ҳаёти шахсу ҳайвонотро низ ифода мекунанд: La **grande** femme – зани **қадбаланд**, un cheval **fougueux** – асп **шӯх**, ces jardins **verdoyants**-боғҳои **сабз**.

Може Гастон ҳамчунин оид ба хусусиятҳои морфологӣ сифатҳои аслии қайдҳои ҷолиби диққат намуда, проблемаҳоеро ошкор менамояд, ки барои фаронсавиомӯзон кӯмаки аввалиндарача ба шумор меравад. Ҷ

мегӯяд. Сифатҳои аслие мавҷуданд, ки номи халқиятҳоро ифода карда, бо ҳарфи хурд навишта мешаванд ба монанди: *La nation française*. Ҷ боз қайд мекунад, ки метавонем чунин шаклҳоро бо ҳарфи калон нависем дар сурате, ки онҳо бо исми хос якҷоя омада бошанд. Ба монанди: *les Etats-Unis-les Nations Unies – la Comédie-Française* ва ғайра.

Дар аксарият грамматикаҳои амалии забони фаронсавӣ сифатҳои аслиро, ки ифодакунандаи аломатҳои тағйирёбандаи предмет мебошанд (ба монанди **bon, rouge, gai**) аз сифатҳои нисбӣ, ки ифодакунандаи аломатҳои тағйирнаёбандаи предметанд (ба монанди **électrique, social, anglais**), чудо накардаанд. Албатта сифатҳои нисбӣ дар грамматика аз сифатҳои аслий фарқ мекунад. Сифатҳои нисбӣ дорои дараҷаҳо набуда, дар ҷумла ҳамчун қисми таркибии хабар истифода шуда наметавонанд.

Ҳамчунин дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ аломати муҳимтарини морфологӣ сифат ин нишонаҳои дараҷаҳои муқоисавӣ ва олий онҳо ба шумор меравад: Баъди ду ҳафта асо тайёр шуд. Асо дар байни асоҳои унцукулӣ *беҳтарин* буд [190, с.119]. - *Au bout de deux semaines ma canne était prête. C’était la plus belle de toutes* [198, с.105].

Оиди ҷумлаҳои овардашуда ҳаминро метавон қайд кард, ки дар забони тоҷикӣ дараҷаҳои муқоисавӣ ва олий ба воситаи пасвандҳои **-тар, -тарин** сохта мешаванд. Дар забони фаронсавӣ бошад дараҷаҳои муқоисавӣ ва олий ба воситаи зарфи **plus (la, le plus)** сохта мешаванд.

Дар забони фаронсавӣ дараҷаҳои муқоисавии сифат тавассути зарфҳои миқдорӣ сохта шуда, илова бар ин шакли сифат бетағйир мемонад.

Сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ тарзу воситаҳои гуногуни калимасозӣ, шаклсозӣ (пасвандҳои хурдию навозиш) дорад, ки ба воситаи онҳо калимаҳои нав, шаклҳои гуногун сохта мешаванд: Ҷ қадӣ баланд, бадани лоғар, **чеҳраи гандумгун**, риши миёнаи на он қадар сафед (бо вучуди ин, ки худ 90-сола буд) ва абруҳои баланди дарозмӯ дошт

[183, с.56]. - En dépit de ses quatre-vingt-dix ans, l'oncle Abdouhodia avait peu de poils blancs dans sa barbe épaisse [194, с.56].

Дар гунаи чумлаҳои овардашуда, дар гунаи тоҷикӣ ибораи «*чехраи гандумгун*» истифода шудааст, ки дар тарҷумаи фаронсавӣ на калимаи «*чехра*» ва на калимаи «*гандумгун*» дида намешавад.

Чумлаи дигар: Аз нури **лампаи хурдакак** хона нимравшан ва ба ғайр аз ҳиқ-ҳики гиряи Фирӯза, дигар овозе шунида намешуд [189, с.147].
- **Une lampe minuscule** éclaire à peine la pièce où règne une demi-obscurité. Tout est silencieux, on n'entend que les soupirs de Firouza [199, с.178].

Дар чумлаҳои мазкур бошад барои муодили ибораи тоҷикии «*лампаи хурдакак*» дар забони фаронсавӣ «*une lampe minuscule*» оварда шудааст, ки тарҷумааш айнан ба тарҷумаи тоҷикӣ мутобиқ аст.

Асо ба даруни **ҳавлиҷаи хурдакаки** машкоб даромада, ба лаби **суфаи пастаки** он нишаст [189, с.185]. - Dans la **toute petite cour** du porteur d'eau, Asso s'installa au bord de la terrasse [199, с.124].

...баъд аз ба ҳуш омадан ба рӯйканӣ ва мӯйканӣ овоз кард, ба андозае, ки мӯи сафедаш аз хуни рухсорааш **лолагун** гардид [185, с.19]. - Lorsqu'elle reprit, ses sens, elle se mit à crier, à se griffer, jusqu'à ce que ses cheveux blancs fussent couverts de sang [195, с.226].

Инак, ҳоло духтараки **бечора** дид, ки ҳоли кампир бад шуда монд, чашмонаш **бенур** шуда, ба шифти хона мутаваҷҷеҳ шуданд ва ба ҷои нафас гирифтани хир-хири роҳи гулӯ сар шуд ва дасту пояш **беҳаракат**, сард афтада монданд... [189, с.152]. - La **pauvre** jeune fille comprit que sa grand-mère allait très mal, ses yeux fixaient un point dans l'espace, ils étaient **troubles**, elle râlait, ses mains et ses pieds ne bougeaient plus, ils étaient déjà froids [199, с.185].

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҳангоми калимасозии сифат ҳам пасвандҳо ҳам пешвандҳо ба таври фаровон истеъмол мешаванд: Истад умуман ҷавони **бомулоҳиза**, вазнин ва **боодоб** буд, лекин агар касе ба иззати нафси ӯ расад, зуд оташин мешуд ва худро

гум карда мемонд [189, с.53]. – *Istad était un jeune homme **raisonnable, sérieux** et poli, mais il ne pouvait supporter les offenses qui le mettait hors de lui [199, с.66].*

Дар мисолҳои мазкур гарчанде, ки барои калимаи «*боодоб*»-и забони тоҷикӣ дар фаронсавӣ гунаи бе пешванду пасванди «*poli - боодоб*» оварда шудааст, аммо барои калимаи «*бомулоҳиза*» дар фаронсавӣ гунаи «*raisonnable*» истифода шудааст, ки ин калима ба воситаи пасванди «*-able*», ки яке аз пасвандҳои серистеъмоли забони фаронсавӣ ба шумор меравад, ифода гардидааст. Яъне аз ин бар меояд, ки дар забони тоҷикӣ калимаҳои пешванддоре ҳастанд, ки дар фаронсавӣ ба воситаи калимаҳои пасванддор ифода меёбанд: Вақте модарам дар ин ҷо зиндагӣ мекард, квартира **бароҳат** ва **боҳаловат** буд [186, с.32]. - Il était **commode** quand maman était là [196, с.34].

Дар ин мисолҳо бошад калимаҳои «*бароҳат* ва *боҳаловат*» дар гунаи франсавиашон танҳо ба воситаи калимаи «*commode*» ифода шудааст, ки тарҷумаи аслии ин калима «*бароҳат*» мебошад. Яъне гарчанде, ки дар тоҷикӣ сифати пешванддор бошад, аммо дар фаронсавӣ ба воситаи калимаи одӣ (сифати одӣ) ифода гардидааст.

Мисоли дигар: Тамоми ҳафта **серкор** будам [186, с.50]. - J'ai **bien travaillé** toute la semaine [196, с.53]., Аммо ба каниздухтари **айбнок**, ки ақлаш ҳам бечо аст, кадом мард хонадор мешавад [189, с.79]? - Mais qui voudrait épouser une jeune esclave couverte de **honte** [199, с.97]?

Дар забони тоҷикӣ баробари ба як қатор восита ва тарзҳои гуногуни фарқкунанда соҳиб будан, сифат аз ҳиссаҳои дигари нутқ бо маҳрум буданаш аз баъзе категорияҳо фарқ мекунад. Сифат дар забони тоҷикӣ категорияи чамъ надорад. Ҳангоми бо исм омадан, исм хоҳ чамъ ояд, хоҳ танҳо, сифат дар шакли танҳо боқӣ мемонад. Дар забони фаронсавӣ бошад сифат соҳиби категорияи чамъ буда, дар чинс ва шумора бо исм мутобиқат мекунад: Фирӯза медонад, ки **мардҳои ганда**

дар гирду атроф бисёранд...[189, с.12] - Firouza savait bien qu'elle était entourée **de méchantes gens** [199, с.13].

Чи тавре ки дар болотар қайд карда гузаштем, хусусияти чондору бечонӣ, ки ба исмҳо хос асту он барои мувофиқати мубтадою хабар аҳамиятнок мебошад, дар забони тоҷикӣ ҳангоми истифодаи сифат дида нашуда, ин дар забони фаронсавӣ баракси забони тоҷикӣ хуб ба назар мерасад. Инро мо дар мисолҳои зикргардида махсусан дар калимаҳои «*мардҳои ганда ва de méchantes gens*» дида метавонем. Яъне сифати «*ганда*» натавонистааст, ки ба монанди исми «*мардҳо*» дар шакли чамъ биёяд. Дар гунаи фаронсавӣ бошад ҳам исми «*мардҳо*», ки бо калимаи «*gens-одамон*» ифода шудааст ва ҳам сифати «*méchantes-ганда*» дар шакли чамъ омадаанд. Сифат пешоянду пасояндро дар забони тоҷикӣ бевосита ва дар фаронсавӣ бошад мувофиқи ҷинсиат қабул карда наметавонад.

Баъзе пасвандҳои сифатсози забони фаронсавӣ:

Пасвандҳо	Ҳиссаҳои нутқ	Сифатҳо
-able (ҳангоми илова шудан ба решаи феъл)	blâmer - мазаммат (сарзаниш, маломат) кардан	blâmable- сарзанишшуда
	éprouvanter- ба даҳшат (ба воҳима) андохтан (овардан)	éprouvable - воҳиманок, даҳшатангез, мудҳиш
	louer - мадҳ (ситоиш, таъриф) кардан	louable - мадҳомез, ситоишомез, тахсиномез
	durer - давом кардан (ёфтани), дароз шудан, тӯл кашидан	durable - дуру дароз, дароз, давомдор, кашолдор
-able (ҳангоми илова	misère - бадбахтӣ, бетолей, фалокат,	misérable - бадбахт, бетолей, аламзада,

шудан ба решаи исм)	мушибат	бечора
	vérité -ҳақиқат, ҳақ, ростӣ	véritable - рост, ҳақиқӣ, ҳақ
-ain, -aine (ҳангоми илова шудан ба решаи сифат ва исм)	haut -баланд; қаддароз, қадбаланд	hautain –мағрур (она), худписанд (она), ҳавобаланд, мутақаббир
	Amérique-Амриқоӣ	américain - амриқоӣ
-aire (ҳангоми илова шудан ба решаи исм ва сифат)	révolution -инқилоб, табаддулот	révolutionnaire - инқилобӣ, табаддулотӣ
-ais, -aise (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	France -Фаронса	français -фаронсавӣ
	Hollande -Ҳолланд	hollandais -ҳоландӣ
-al, -ale (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	colosse - хӯша, сараки ғалла	colossal - азим, бениҳоят калон, фавқулодда бузург
-asque, -esque (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	fantaisie -инчиқӣ, сернозунузӣ, нозуктабӣ	fantasque -инчиқ, сернозунуз, нозуктабӣ
	livre -китоб	livressque -китоби, ...и китоб
-âtre (ҳангоми илова шудан ба решаи сифат)	rouge -сурх	rougeâtre -сурхтоб
-aud, -aude (ҳангоми илова шудан ба решаи сифат)	lourd -вазнин	lourdaud -лаванд, сустҳаракат
-é, -ée (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	âge -син, сол, синну сол	âgé - солхӯрда, миёнсол, миёнсин
-éen, -éenne (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	Corée -Кореа	coréen -кореагӣ
	Méditerranée –баҳри Миёназамин	méditerranéen-баҳри миёназаминӣ

-el, -elle (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	nature -табиат; мавҷудот	naturel- табиӣ, оддӣ, муқаррарӣ
-et, -ette (ҳангоми илова шудан ба решаи сифат)	propre -тоза, пок, покиза, соф, беғубор	propret-тозаяк, тозаякак
-eux, -euse (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	pierre -санг	pierreux-серсанг, сангдор, санглох, сангзор
	honte -шарм, ҳаё, изо, ҳиҷолат	honteux-шармгин (она), боҳаё, изокаш
-ible (ҳангоми илова шудан ба решаи феъл ва исм)	lire -хондан	lisible-мураттаб, муназзам
	nuire -зарар (зиён, осеб) расондан	nuisible-зарарнок, зараррасон, зиёнрасон
	paix -дунё, олам, ҷаҳон, сулҳ	paisible -осуда, ором (она), тинҷ, осоишта
-ien, -ienne (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	Italie -Итолиё	italien -итолиёӣ
-ier, ière (ҳангоми илова шудан ба решаи сифат ва исм)	dépense -сарф, харҷ, хароҷот, баромад	dépensier –ифроткор (она), талафкор (она), барбоддиҳанда
	gauche-чап	gaucher -чапдаст
-if, -ive (ҳангоми илова шудан ба решаи исм, сифат ё ин, ки феъл)	progrès -инкишоф, таракқиёт, пешрафт	progressif-мутаракқӣ, пешқадам (она), пешоҳанг (она), пешрав
	malade -касал, бемор, мариз, дардманд	maladif -касалманд, дардманд (она), нотоб
	inventer -ихтироъ кардан, сохтан	inventif -ихтироъкор, ихтироқунанда
-in, -ine (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	enfant - бача, кӯдак,	enfantin -бачагона,

шудан ба решаи исм ё сифат)	тифл, фарзанд	кӯдакона
	blond –малла, малламӯй	blondin - малла, малламӯй
-ique (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	académie -академия	académique - академӣ, ...и академия
-ois, -oise (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	Chine -Хитой	chinois -хитой
	village -қишлоқ	villageois - қишлоқӣ, дехотӣ, рустой
-ot, -otte (ҳангоми илова шудан ба решаи сифат)	râle - рангпарида, нимранг	râlot –сафедтоб
-u, -ue (ҳангоми илова шудан ба решаи исм)	pointe - нӯг, сар	pointu - тез, бурро
	cheveu - мӯй	chevelu - мӯйдор, сермӯй, серпашм

Дар баробари пасвандҳои мазкури сифатсоз, метавон якчанд пешвандҳоро низ нишондод, ки барои сохтани сифат дар забони фаронсавӣ нақши муҳим доранд: **con-, com-, col-, cor-, co-**. concave - фурӯхамида, фурӯрафта, commémoratif- фаромӯшношуданӣ, фаромӯшнашаванда, collectif - якҷоя, коллективӣ, corrélatif - муносибатдор, мутаносиб, coactif - маҷбурӣ, иҷборӣ.

Ҳамчунин пешвандҳои сифатсозе мавҷуданд, ки ҳангоми истифодаи онҳо сифатҳои зидмаъно сохта мешаванд. Инҳо пешвандҳои **dès-, dè-, in-, im-, il-, ir-, mé-, pré-** мебошанд [94, с.39].

Мисол: désobéissant-саркаш, беитоат, яқрав, гарданшах, déloyal-бевичдон (она), бешараф (она), incertain-дудила, ноустувор (она), бечуръат (она), immobile-беҳаракат, illégitime-ғайриқонунӣ, хилофи қонун, irrégulier-нодурӯст, хато, ғалат, mécontent-норозӣ, норизо, норозиёна, préhistorique-пешазтаърихӣ.

2.2. Дарачаҳои сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ гурӯҳи калони сифатҳои аслие мавҷуданд, ки онҳо аломат, хусусият, хосият ва чигунагии ашёву ҳодисаҳоро ифода менамоянд.

Аз ҷиҳати маъно сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба гурӯҳҳои гуногун ҷудо мешаванд, аммо байни забонҳои номбурда фарқи гуногун ба ҷашм мерасад. Масалан, дар забони фаронсавӣ сифат дар ҷинс ва шумора бо исми додашуда мутобиқат мекунад, ки ин хоси забони тоҷикӣ нест. **Сифатҳои аслии ифодакунандаи ранг:** *куртаи сурх* - *une robe rouge, un livre rouge* - *китоби сурх, куртаҳои сурх* - *des robes rouges, мӯйҳои сиёҳ* - *des cheveux noirs*.

Мисол: Модар рӯяшро бо **рӯймоли сиёҳ** пӯшонд, чунон ки ҳангоми шунидани марги писар мепӯшонанд [190, с.68]. - *La mère se couvrit le visage d'un voile noir comme on le fait lorsqu'on apprend la mort d'un fils* [198, с.63].

-Аз ин мебарояд, ки одам дар сари сина хоҳ **ордени сурх** овезад, хоҳ **салиби сиёҳ**, фарқе надорад [190, с.38]? - *Ainsi donc, peu importe ce que l'homme porte sur sa poitrine: une médaille rouge ou une croix noire* [198, с.37]?

Аз мисолҳои мазкур ба ақидае омадем, ки баъзе нуқоти муҳимро оид ба ҷинсияти сифатҳо дар забони фаронсавӣ қайд намоем. Аз рӯйи коидои умумӣ сифатҳои ҷинси занона бо илова кардани ҳарфи «е»-и талаффузнашаванда ба сифатҳои ҷинси мардона сохта мешаванд. Аммо агар сифат дар ҷинси мардона бо ҳарфи «е»-и талаффузнашаванда ба охир расад, дар ҷинси занона бетағйир мемонад. Масалан дар мисоли мазкур сифатҳои «rouge-сурх» ва «noire-сиёҳ», ки бо ҳарфи «е» ба охир расидаанд, ҳангоми истифода бо исмҳои ҷинси занонаи «une médaille» ва «une croix» бетағйир мондаанд.

Исмҳои қадимаи ифодакунандаи ранг ба монанди: *ecarlante* - **қирмиз**, *mauve* - **нофармон (бунафши наст)**, *rougpre* - **арғувон(ӣ)**, *rose* - **гулобӣ**, *gulgun*, ки аз сифати аслии пайдо шудаанд дар ҷинс ва шумора тағйир

меёбанд: *матъҳои гулобӣ* - *des etoffes roses*, *лентаҳои нофармон (бунафиш наст)* - *des rubans mauves*, *мӯйҳои дорчини, хурмоӣ* - *les cheveux chatains*. Асо аз хичолат **сурх шуду** ба замин нигоҳ кард [189, с.106]. - Асо **покраснел** от смущения и опустил глаза [192, с.89]. - Asso **rougit** et baissa les yeux [199, с.128].

Дар чумлаи забони тоҷикӣ сифати «*сурх*» дар якҷоягӣ бо феъли ёрирасони «*шудан*» ба кор рафта, дар тарҷумаи забони фаронсавӣ ба воситаи феъли «*rougir*» ифода гаштааст, ки дар забони тоҷикӣ тарҷумаи «*сурх (суп-сурх) шудан*»-ро медиҳад. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифатҳои аслие мавҷуданд ки предметро аз ҷиҳати *бӯй*, *ҳаҷм* ва *андозаашон* ифода менамоянд: некбӯй, хушбӯй-aromatique, бадбӯй-ruant ва ғайраҳо: Лекин дар вақти сӯхбат ба ӯ бодикқаттар назар дӯхтам-вай *қоматбаланд* буд, тарҳи рӯи *нозук*, чашмони андак *чуқури кабуд*, мӯйлаби *мошубиринчи дароз* ва мӯйҳои сап-сафед дошт [186, с.85]. - Après notre conversation, au contraire, je l'ai regardé et j'ai vu un homme aux *traits fins*, aux yeux *bleus enfoncés*, *grand*, avec une *longue* moustache *grise* et d'abondants cheveux presque blancs [196, с.90].

Ҳамчунин гурӯҳи сифатҳои аслии метавонанд хусусиятҳои гуногуни предметҳоро аз рӯйи ақида, мушоҳида ва тасаввури инсон фаҳмонанд: Баъд ба ғайр аз ману Иброҳим, дигаронро либосҳои тоза пушониданд, камтар **озодатар** карда, ҳай карда гирифта бурд [189, с.71]. - Puis tous les autres esclaves, Ibrahim et moi exceptés, reçurent des habits propres et on les envoya quelque part [199, с.89-90].

Дар мисоли овардашуда сифати «*озода*» ба воситаи пасванди «-тар» дар дараҷаи муқоисавӣ омада, хусусияти гуногунро аз рӯйи тасаввури инсонӣ фаҳмонидааст, аммо дар тарҷумаи забони фаронсавӣ сифати «*озода*» на дар шакли одӣ ва на дар шакли муқоисавӣ дида намешавад.

Ҳаминро метавон қайд намуд, ки дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ сифатҳои аслие мавҷуданд, ки хусусияти предметро аз ҷиҳати *таъм* ифода менамоянд. Калимаҳои ифодакунандаи таъм дар адабиёти бадеӣ, шеър ва ҳамчунин ба маъноии маҷозӣ ба таври васеъ истифода бурда мешаванд, ки мо

онҳоро дар мисолҳои зерин метавонем дида бароем: Ҳар як авар медонад, ки гушти гусфанди сиёҳ назар ба гусфанди зард ё сафед **ширинтар** аст [190, с.56]. - Les Avars savent bien que la chair d'un mouton noir est plus parfumée et **plus douce** que celle d'un mouton gris ou d'un mouton blanc [198, с.53].

Дар мисолҳои овардашуда калимаи ифодакунандаи таъм яъне «**ширин**» дар тарҷумаи ҳарсе забон ҳам дида мешавад. Ҳамчунин метавон гуфт, ки на танҳо дида мешавад, балки калимаи «**ширин**» дар ҳарсеи забонҳо дар шакли муқоисавӣ истифода шуда, ба маънои асли истифода бурда шудааст.

Мисоли дигар: Аммо Ғаниҷон-бойбача ҳақиқатан ҳам мардаки *хушрӯй* ва *барно* буд [189, с.95]. - Ghanidjon-baïbatcha était en effet *beau* et *bien bâti*: [199, с.115].

Ба хангоми **талхӣ** машав ноумед,

Ки абри сияҳ зояд оби сафед [189, с.192]!

Nous ne devons jamais perdre l'espoir,

Si le nuage est noir, l'eau est limpide [199, с.233].

Дар мисолҳои зикршуда бошад дар забони тоҷикӣ, ки тарҷумаи асл аст, ба шумор меравад калимаи ифодакунандаи «**таъм**» мавҷуд буда, ин дар тарҷумаи забонҳои русӣ ва фаронсавӣ дида намешавад. Аз калимаҳои мавҷудаи забони русӣ бар меояд, ки асар ба забони фаронсавӣ аз забони тоҷикӣ нею, балки аз забони русӣ тарҷума шудааст. Бинобар ин, мисоли дар шеър овардашудаи забони фаронсавӣ нисбат ба тарҷумаи асл ба забони русӣ монандии бештар дорад.

Дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ сифатҳои аслие мавҷуданд, ки кадру қимати шахсу предметҳоро мефаҳмонанд: Чун уқобе, ки хангоми парвоз намедонад, кадоме аз қанотҳояш **зарур** ва **қиматтар** аст, ман ҳам намедонам, ки аз модаронам кадоме бароям азизтар аст [190, с.56]. - Comme un aigle qui, lorsqu'il vole, ne sait pas laquelle de ses deux ailes lui est **la plus nécessaire, la plus chère**, je ne sais pas laquelle de mes deux mères m'est **la plus chère** [198, с.52].

Чи тавре, ки мо андешаҳои хешро перомуни сифатҳои ифодакунандаи қадру қимати шахсу предмет баён намудем, мисоли онро метавон дар як ҷумла ифода кард. Масалан дар мисоли овардашуда, сифати «қимат» барои ифода кардани предмети «қанот» ва сифати «азиз», ки муродифи «қимат» мебошад барои ифода кардани калимаи қадру қимати «модар» истифода шудааст. Аз рӯйи хусусиятҳои сарфӣ бошад дар ҷумлаи додашуда мутобиқати пурра дида намешавад, зеро дар забони тоҷикӣ сифат дар дараҷаи муқоисавӣ истифода шуда, дар забонҳои русӣ ва фаронсавӣ бошад дар дараҷаи олий тарҷума шудааст, ки дараҷаи олий нисбат ба дараҷаи муқоисавӣ дар сатҳи баланд будани аломати шахсу предметро нишон медиҳад.

Гурӯҳи дигари сифатҳои аслие мавҷуданд, ки ин гурӯҳ сифатҳо ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ хусусияти тарсовар, ваҳмовар ва ҳарос доштани предмет, ҳодиса ва воқеаро ифода мекунанд: Ҳангоме ки ду паҳлавон бардорозан мекунанд, тақи пои онҳо гаштан **хатарнок** аст [190, с.194]. - Lorsque deux gents s'affrontent, il est **dangereux** de se trouver entre leurs jambes [198, с.166].

Сифатҳо, ки зикрашон рафт дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба сифати аслий дохил шуда, ҳосият ва ҳислати одамон, ҳайвонот ва предметҳоро аз ҷиҳати қувваи маънавӣ ва ҷисмонӣ дар шакли нек ва бад буданашон, ҳислати одамонро аз рӯйи муносибаташон дар ҷамъият, ҳолат ва ҳислати шахсро аз ҷиҳати синну сол ифода мекунанд: Аз паси вай Асо берун баромаду баъд аз панҷ дақиқа бо як марди мӯзапӯш, **қадбаланд** ва **ришқалон**, ки ришу мӯйлабаш ба ҳам омехта қариб тамоми рӯи ӯро гирифта буданд, ба ҳавлӣ дохил шуд [189, с.107]. - Asso le suivit et revint bientôt avec un homme **de haute taille**, chaussé de bottes de cuir ; sa barbe était **longue** et **en désordre**, elle rejoignait ses moustaches et couvrait tout son visage [199, с.130-131].

Дар Истамбул ва Париж кӯҳистониёни ғамгини ҷилои ватанкарда истиқоматдоранд ва онҳо **бадбахтарини** одамони рӯйи заминанд...[190,

с.88] - ... à Istamboul et à Paris, loin de leur patrie, vivent de tristes montagnards, les hommes **les plus malheureux** du monde [198, с.81].

Доғистон барои ман чунин шах аст. Дар **лахзаҳои душвортарин** ба ман мададгор мешавад [190, с.89]. - Le Daghestan **c'est mon rocher**. Il m'aide à tenir dans les **moments** les plus **durs** [198, с.81].

Шарт нест, ки **сайди бехтарин** дар **дараи дуртарин** бошад [190, с.97]. - **Le meilleur animal** ne vit pas obligatoirement dans le **plus lointain défilé** [198, с.88].

Асптозон **ҳам машҳур** буданду аспҳошон ҳам [190, с.49]. - Les djiguites étaient **célèbres**, leurs chevaux aussi [191, с.47].

То ба он рӯзе, ки падарам ба ман ин суханҳоро гуфта ба насихат сар кард, ман яке аз **беғамтарин** духтарони қишлоқ ба шумор мерафтам [189, с.62]. - Jusqu'au jour où mon père prononça ces mots, j'avais été une créature **insouciante, la plus joyeuse, la plus vive et la plus capricieuse** des fillettes de notre village [199, с.78].

Ҳамчунин метавон қайд намуд, ки дар забонҳои мавриди таҳқиқ сифатҳои аслии аломати амалро низ ифода карда метавонанд: Ин аст насихати **падаронаи** мо ба ту [185, с.17]! - Ceci est notre conseil **paternel** [195, с.223].

Аз рӯйи хусусияти морфологиаш, сифати аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба як қатор воситаҳои морфологӣ соҳиб аст. Яке аз чунин хусусиятҳои сифат дараҷанокиаш мебошад, ки мо онро дар забонҳои номбурда ба таври муқоисавӣ дида мебароем.

Сифати аслии ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ се дараҷа дорад: **дараҷаи одӣ - positif, муқоисавӣ - comparatif** ва **олӣ - superlatif**.

Дараҷаи одӣ - positif: Ту ҳанӯз **бачаи нодон** ҳастӣ [185, с.15]. - Tu es toujours **un jeunot ignare** [195, с.222].

Ба 6 тин ду қадок **нони сиёҳ** гирифта дар шабонарӯзӣ наҳорӣ мекард [185, с.40]. - Pour six kopecks, il pouvait s'acheter deux petits **pains**

noirs, et c'était sa nourriture de la journée [195, с.236].

-Аз ин мебарояд, ки ба кулоҳ чизе часпонӣ, фарке надорад: хоҳ як пора *латтаи сафед*, хоҳ *лентаи сурх*, хоҳ ситораи панҷгӯша [190, с.38]?

- Ainsi donc, peu importe ce qui décore la toque: *un turban blanc, un ruban rouge* ou une *étoile* à cinq branches [198, с.37]?

Дарачаи муқоисавӣ-Le comparatif. Дар забони тоҷикӣ дарачаи муқоисавӣ ба воситаи илова намудани пасванди «-тар» ба шакли одии сифати аслий ва дар забони фаронсавӣ ба воситаи зарфи миқдории «plus» омада, пеш аз сифати аслий сураат мегиранд: Ин шахси зиндадил, хандонрӯ буд ва нисбат ба дигарон *ҷавонтар* менамуд [190, с.33]. - Il était vif et gai, semblait *plus jeune* que les autres [198, с.35].

Дар забони фаронсавӣ барои ифода кардани дарачаи болоии сифат, зарфи «plus» истифода бурда мешавад: L'acier est **plus solide** que le fer. –Пӯлод нисбати оҳан **сахттар** аст.

Барои ифода кардани дарачаи нисбатан поёнии сифат, зарфи миқдории «moins» истифода бурда мешавад: Le fer est **moins solide** que l'acier.-Оҳан нисбати пӯлод номустаҳкамтар аст.

Барои ифода кардани дарачаи якхела ё баробари сифат, зарфи «aussi» истифода бурда мешавад: La culture physique rend le corps **aussi sain** que robuste.-Варзиш баданро сахт ва тобовар мекунад.

Зарфи «si-ин қадар, он қадар, чунин, чандон, чунон» танҳо дар ҷумлаҳои инкории шакли муқоисавӣ истифода бурда мешавад: Il n'est pas **si faible** que vous croyez [94, с.47]. – Вай чуноне, ки Шумо гумон мекунед танбал нест.

Ҳар қадар, ки ба хона *наздиктар* мешуд, тапиши дил ва ларзиши дасту пояш *зиёдтар* мегашт [185, с.9]. - Il ressentait, en s'approchant de la maison, de fortes palpitations et un tremblement accablant [195, с.218].

Он бача он чӯбро гирифта, ба кафи пойҳои халифа задан гирифт. Бачагони фаллоқдор **боз ҳам** фаллоқро **сахттар** метофтанд [184, с.18]. -

L'élève cingla les talons de Khalifa, tandis que les autres tordaient le fallek **encore plus fort** [195, с.17].

Ёбон аз рӯидаричаи мо васеъ ва *хушхавотар* буд, боди сабуке мевазид ва ба димоғи кас як бӯи *хуши нозукеро* меовард [183, с.28]. - Il était beaucoup **plus grand** et **plus odorant** que notre jardin. Le vent frais charriait des senteurs merveilleuses [194, с.31].

Андаке дуртар оби **шаффофи** бахрро димоғаи **вазнину хоболуд** бурида мегузашт [186, с.70]. - Avant d'arriver au bord du plateau, on pouvait voir déjà la mer **immobile** et plus loin un cap **somnolent** et **massif** dans l'eau **claire** [196, с.74].

Дараҷаи олий-Le superlatif. Дараҷаи олии сифат дар забони тоҷикӣ бо илова намудани пасванди «-тарин» ба дараҷаи одии сифат ва дар забони фаронсавӣ бошад ба монанди дараҷаи муқоисавӣ бо ёрии зарфи миқдории «-plus» дар якҷоягӣ бо артикли муайянии мутобиқбудаи бо исм сохта мешавад. Фаронсашиносони рус Е.О. Костетская ва В.И.Кардашевская дар асари худ «Грамматикаи амалии забони фаронсавӣ» оид ба дараҷаи олии сифат қайд мекунанд, ки дараҷаи олии сифат бо илова кардани артиклҳои муайянии «le, la, les» ё ин, ки ҷонишини соҳибии «mon, ton» ва ғайра ба дараҷаи муқоисавии сифат сохта мешавад: Le platine est **le plus pesant** de tous les métaux.-Платина **вазнинтарин** метал мебошад., C'est mon plus grand ami.-Ин дӯсти калонтарини ман аст.

Мухаммадаминбой **бехтарин чорбоғхо, ҳосилхезтарин заминҳои** ин қишлоқ ва атрофи онро ба дасташ гирифта буд [189, с.42]. - Мухаммадаминбай захватил себе **лучшие сады, плодороднейшие земли** в кишлаке и его окрестностях [192, с.36]. - Mouhammad-Amin-baï s'était emparé des **meilleurs vergers, de terres les plus fertiles...**[199, с.52].

Ёбони Қоқо дар ҷануби рӯди кӯхнаи Шофирком буда, то он рӯз аз **серобтарини** заминони он давру пеш ба шумор мерафт [183, с.33-34]. - La

steppe Koko s'étendait au sud de l'ancien lit du Chafrikan et avait passé jusque-là pour être **fort bien arrosée** [194, с.35].

Аз онҳо гила кардан нашояд, чунки онҳо некӣ карданӣ буданд ва мепиндоштанд, ки ба чунин меҳмони азиз *беҳтарин аспи* районро пешкаш намудан лозим аст [190, с.160]. - Корить их нельзя, они хотели сделать как лучше. Они считали, что такому дорогому гостю нужно дать *лучшего коня* из всего района [191, с.49]. - On ne peut le leur reprocher car ils voulaient faire pour le mieux. Ils considéraient qu'un hôte de cette importance devait avoir *le meilleur cheval* de toute la région [198, с.138].

Намедонам, чаро мисраъҳои дигар нею, махз ҳамин мисраъҳо дар ёдам мондаанд, лекин онҳо то ҳанӯз дар дилам маъво доранд ва гоҳ-гоҳ, чун номи *муқаддастарин, азизтарин*, чун номи махбуба, ба забон меораму такрорашон месозам [190, с.193]. - Не знаю, почему мне запомнились именно эти строки, а не другие, но я ношу их в себе до сих пор и твержу иногда как *самое заветное, самое близкое*, как имя любимой [191, с.59]. - Je ne sais pourquoi je me suis souvenu de ces strophes et non des autres, mais je les garde jusqu'à présent dans mon cœur et je les répète parfois comme quelque chose *de très cher et de très proche*, comme le nom de celle qu'on aime [198, с.164].

Хусусияти дигари сифати аслии забонҳои тоҷикию фаронсавӣ дар он аст, ки он аломати камӣ, зиёди ва хурдию навозиши предмет ва ходисаро ифода менамояд. Масалан: Осмон **сабзчатоб** гашта буд, ман худро **хушхолу ором** ҳис мекардам [186, с.39]. -Le ciel était **vert**, je me sentais **content** [196, с.42].

Оё истеъдод аз рӯзи ба дунё омадани одам дар *дили кӯчаки* вай лона дорад, ё одам онро баъд, пас аз тай намудани роҳи душвори зиндагӣ, пайдо мекунад [190, с.205]? - Quand l'homme naît, le talent a-t-il déjà fait son nid dans son *tout petit cœur* ou bien le trouve-t-il ensuite, en assumant son dur destin [198, с.174]?

Ҳама он чизе, ки ҳаёти одамонро хуш мегардонанд- хонаҳо, **қаҳвахонаҳои хурдакак**, хиёбонҳо- ба: сӯи $\bar{u}$ ҳаракат карда, бузург мешуданд [187, с.10]. - *Cout ce qui fait douce la vie des hommes grandissait vers lui: leurs maisons, leurs **petits cafés**, les arbres de leur promenade* [197, с.16].

$\bar{U}$ ҷавони қоматбаланд, тануманд ва шонавасеъ буд, занаш бошад, хурдчусса, **лундаякак** ва чехракушод, аз лаҳҷааш маълум, ки парижист [186, с.70]. - *C'était un grand type, massif de taille et d'épaules, avec une **petite** femme **ron**d et gentille, à l'accent parisien* [196, с.75].

Мо ба автобус нишаста, аз Алчазира чанд километр дуртар, ба пляжи **хурдакаке** рафтем, ки дар байни шохҳо пинҳон буд, аз самти хушкӣ онро қамишҳо панаҳ мекарданд [186, с.50]. - *Nous avons pris un autobus et nous sommes allés à quelques kilomètres d'Alger, sur une plage **resserrée** entre des rochers et bordée de roseaux du côté de la terre* [189, с.53-54].

Аз нури лампаи **хурдакак** хона нимравшан ва ба ғайр аз ҳиқ-ҳиқи гиряи Фирӯза, дигар овозе шунида намешуд [189, с.147]. - *Une lampe **minuscule** éclaire à peine la pièce où règne une demi-obscurité. Tout est silencieux, on n'entend que les soupirs de Firouza* [199, с.178].

Ассо ба даруни ҳавличаи **хурдакаки** машкоб даромада, ба лаби суфаи **пастаки** он нишаст [189, с.185]. - *Dans la **toute petite** cour du porteur d'eau, Asso s'installa au bord de la terrasse et se mit à parler, le regard fixé à terre* [199, с.224].

Хусусияти дигари сифати аслий дар натиҷаи бо ҳам чуфт шуда омадани сифатҳои зидмаъно ба вучуд меоянд, ё ки аз ҷиҳати маъно акси ҳамдигар антоним мебошанд. Ин гуна сифатҳоро дар забони фаронсавӣ низ метавон мушоҳида намуд. Онҳо дар истеъмол ҳам ҳамчун калимаҳои муқоиблмаъно ба кор мераванд. Сифатҳои аслий ҳамчун антонимҳо барои тасдиқ ё инкор кардани аломатҳо ё ки нишон додани аломатҳои гуногуни предметҳо, ҳодиса ва воқеаҳо ба кор бурда мешаванд: Онҳо

(паррандагон) дар осмон низ ҳастанд, яке **баландтару** дигаре **пасттар** парвоз мекунанд [190, с.112]. - Il y en a dans le ciel aussi, les uns **plus haut**, les autres **plus bas** [198, с.99].

Ба хангоми талхӯ машав ноумед,

Ки абри **сиях** зояд оби **сафед** [189, с.192]!

Nous ne devons jamais perdre l'espoir,

Si le nuage est **noir**, l'eau est **limpide** [199, с.233].

Дар забони тоҷикӣ антонимҳои сифати асли аз ҷиҳати ташкилӣ биашон якчанд хелҳо доранд. Баъзе аз онҳо дар натиҷаи бо ҳам омадани решаҳои гуногуни сифатҳои асли антоним шудаанд, ки ин гуна антонимҳои сифатӣ хоси забони фаронсавӣ набуда, хангоми антоним шуда омадани сифат решаҳои онҳо тағйир намеёбанд: Ҳикояти ӯ дар назарам **кӯҳҳои фарозро ба водиҳои ҳамвор, барфи сардро ба пахтаи гарм** табдил меод [190, с.129]. - Ses récits avaient transformé les montagnes en **une plate vallée**, la **neige froide** en du **coton bien chaud** [198, с.113].

Ҷу чизи аз ҳад ғализ ва аз ҳад тунук, **аз ҳад сард ва аз ҳад гарм**, аз ҳад кимат ва аз ҳад арзон, аз ҳад қафомонда ва аз ҳад пешқадамро наменвисандид [190, с.158]. - Il n'aimait pas ce qui était trop épais ou trop liquide, trop froid ou trop chaud, trop cher ou trop bon marché, trop retardataire ou trop à l'avant-garde [198, с.136].

Абӯтолиби хушхӯл ғамгин шуд, дар баробараш оҳанги сурнай ҳам хузнангез гардид [190, с.114]. - Le joyeux Aboutalib en devint **tout triste** et sa zourna s'attrista avec lui [198, с.101].

Дар забонҳои номбурда маънои сифатҳои антонимшуда ба сифати асли вобаста буда, сифат кадом маъниеро, ки ифода намояд, вай акси он маъноро мефаҳмонад. Ба монанди: хусусият ва сифати предметҳо, одамон, маъноҳои масоҳа, ранг, таъм, ҳодиса ва воқеаҳо, ки мо онҳоро дар ҷумлаҳои зерин дида мебароем: Дилором-камбир, рангаш **сафед** кандагӣ, чашмонаш **нимбоз**, лаби поёнашро ба дандонаш газидагӣ, мӯи сараш **парешон**, дастонаш **сахт** мушт карда шуда, ба ду сӯи баданаш

овезон ба рӯи чогаҳаш хоб мекард [189, с.147]. - ... Dilorom-Kaniz, **toute pâle**, est étendue sur son lit, les yeux **mi-clos**, les cheveux **en désordre**, ses mains pendent **sans force**, ses doigts sont repliés [199, с.178].

Дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ баъзе хусусияҳои сифат (дараҷанокӣ, қабул кардани зарфҳои миқдору дараҷа, каму зиёд шудан ва монанди онҳо), ки мо гуфта гузаштем, танҳо ба сифатҳои аслии хосанд, новобаста аз баъзе фарқияту дигаргуниҳои ҷойдошта байни ин забонҳо.

Ҳамчунин метавон қайд намуд, ки сифатҳои аслии аз сифатҳои нисбӣ маҳз бо ин гуна аломатҳояшон аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Аммо гуфтан лозим аст, ки на ҳамаи сифатҳои аслии ин хусусиятҳоро ба андозаи баробар қабул карда метавонанд. Хусусияти ин ё он аломатро доштани он, ки дар қисмати таҳқиқоти сифат қайд карда гузаштем, ба табиати ҳуди ҳар як сифати аслии, ба маъно ва мавқеи истифодаи он вобаста аст. Масалан, сифатҳои ифодакунандаи норасоии ҷисмонӣ ба монанди «*кӯр - aveugle*», «*кап - muet (muette)*» ва ғ. аз сабаби аломати доимии предметро ифода карданашон, дар дараҷаҳои муқоисавию олии омада наметавонанд. Онҳо калимаҳое мебошанд, ки аз ҷиҳати миқдор каму зиёд нахоҳанд шуд, ки инро на танҳо олимони тоҷику франсуз, балки олимони рус низ таъкид карда гузаштаанд [11, с.190-191].

Боз метавон гуфт, ки дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ сифатҳои «*хавфнок - dangereux*», «*даҳшатнок - horrible, terrible*» дар шакли хурдию навозиш истифода намешаванд.

Ҳамин тавр, сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ, ки ба оилаи забонҳои ҳиндуаврупӣ шомиланд, дорои як қатор хусусиятҳо буда, хоҳ аз ҷиҳати морфологӣ ва хоҳ аз ҷиҳати семантикию услубӣ аз сифатҳои нисбӣ тафовут доранд.

Аз таҳқиқотҳои анҷомёфта оиди рисолаи мазкур маълум гардид, ки дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ яке аз фарқиятҳои сифати аслии аз сифати нисбӣ дар он зоҳир мешавад, ки онҳо (сифатҳои аслии) метавонанд дар забонҳои номбурда аломати предметро дар дараҷаҳо ифода намоянд. Ҳамчунин бояд қайд намуд, ки кам ё зиёд шудани

аломати предметҳо ба сифати аслии хос буда, он бо ду роҳ зоҳир мегардад:

а) кам ё зиёд шудани аломати предмет дар муқоиса;

б) кам ё зиёд шудани аломати предмет бидуни муқоиса.

Чи тавре ки қайд намудем, дар мавриди якум каму зиёд шудани аломати предмет аз ҷиҳати миқдор дар натиҷаи муқоиса ба вучуд меояд, ки дар ин мавқеъ аломати предметҳо дар дараҷаҳо (*oddū – калон - grand, e, муқоисавӣ-калонтар-plus grand(e), олӣ-калонтарин-la plus grand(e)*) зоҳир мегарданд: Дилам аз қабурғаву сутунмӯҳраю шушам дида, дар ҷои **боз хам амиқтару мӯътамадтаре** ни ҳон аст [190, с.134]. - Mon âme est **encore mieux cachée** que mes côtes, que ma colonne vertébrale, que mes poumons... [198, с.117]

Дар навбати дуюм бошад каму зиёдии аломати предмет берун аз муқоиса ба вучуд меояд: *биноу бениҳоят баланд - un immeuble assez grand, себҳои калон - калон-des pommes très grandes, ҳавои хунуки хунук - le temps très froid.*

Наср *дуртар* парвоз мекунад, назм *баландтар* [190, с.138]. - La prose vole *plus loin*, la poésie vole *plus haut* [198, с.120].

Байни забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҳангоми кам ё зиёд шудани аломати предмет бидуни муқоиса фарқияту дигаргуниҳо ба назар мерасанд. Масалан, аз мисолҳои овардашуда ба мо маълум шуд, ки дар забони тоҷикӣ ифода гардидани аломати предмет бидуни муқоиса ба воситаи сифатҳои таъкидӣ низ сурат мегиранд. Инро набояд фаромӯш сохт, ки дар забони фаронсавӣ шакли таъкидии сифат вучуд надорад. Сифатҳои, ки дар забони тоҷикӣ дар шакли таъкидӣ истифода мешаванд, дар забони фаронсавӣ бошад ба воситаи зарфҳои миқдорӣ «*très - хеле, assez - хеле, хело, trop - ниҳоят, аз ҳад зиёд*» ва ғ. ифода меёбанд.

Дар раванди таҳқиқи рисолаи мавриди назар дар баробари таҳлили дараҷаҳои қиёсии сифат лозим донистем то, ки дар бораи ҳуди мафҳуми муқоиса андешаҳои худро баён намоем. Мо бояд аломати якхелаи

предметҳоро аз ҳамдигар, ҳам аз ҷиҳати таркибашон ва ҳам аз ҷиҳати миқдорашон бояд фарқ кунем. Масалан, предмети сафедро аз сиёҳ аз ҷиҳати аломаташон фарқ кардан осон аст. Агар яке аз онҳо сиёҳ бошад, ранги дуомашон тамоман дигар - сафед аст, аммо ду гули сафеди якрангро аз ҳамдигар фақат аз ҷиҳати миқдори аломаташон метавон фарқ кард. Дар забон фарқи ранги сиёҳ аз сафед бе муқоиса ифода меёбад. Аз дигар тараф бошад, худ муқоиса бартари аломати як предметро аз дигараш зоҳир менамояд.

Хулоса, аломати ашёҳо умуман муқоиса нашуда, миқдори аломати якхелаи ду ва ё якчанд предмет бо ҳамдигар муқоиса карда мешаванд. Мафҳуми муқоиса бошад, аз ҷиҳати миқдор бартарӣ доштани аломати якхелаи предметро аз предмети дигар ифода мекунад.

Дар забони адабии тоҷик ва фаронсавӣ сифатҳои аслии се дараҷа доранд: *oddū - positif, қиёсӣ - comparatif* ва *олӣ - superlatif*.

Ҳангоми таҳқиқи дараҷаи муқоисавии сифат зарур мешуморем, ки дар бораи дараҷаи муқоисавӣ дар забони тоҷикӣ ва муродифоти он дар забони фаронсавӣ андешаронӣ намоем.

Дар забонҳои мазкур муқоиса дар се гурӯҳ ибора дида мешавад:

Ба гурӯҳи якум калима ва ибораҳои дохил мешаванд, ки ҳам узви муқоисакунанда ва ҳам узви муқоисашаванда дар ҷумла дида мешавад: Ҳар як авар медонад, ки гушти **гусфанди сиёҳ** назар ба **гусфанди зард** ё **сафед** ширинтар аст [190, с.56]. - Всякий аварец знает, что у **черного барана** мясо душистее и слаще, чем у **серого** или **белого** [191, с.17]. - Les Avars savent bien que la chair **d'un mouton noir** est plus parfumée et plus douce que celle **d'un mouton gris** ou **d'un mouton blanc** [198, с.53].

Ман дар шеърҳои худ низ **баъзе мисраъҳоро** фарқ мекунам ва меписандам, зеро ки онҳо назар ба **мисраъҳои дигар** хубтар, баландтар, латифтар менамоянд [190, с.193]. - Dans mes vers aussi il en est **certain**s que j'aime, qui me semblent plus réussis, plus puissants, plus poétiques que tous **les autres** [198, с.165].

Ба гурӯҳи дуҷум ибораҳои дохил мешаванд, ки узви муқоисашаванда мавҷуд набуда, аз ибораҳои пеш аз вай омада маълум аст ва ё аз мазмуни матн бо осонӣ фаҳмида мешавад:

Яке аз онҳо, ки ба назар **миёнсин** ва **сердаступотар** менамуд, аз пиёла ба ӯ чои хунук нӯшонид, чароҳати сарашро мебааст [189, с.170]. - Celui qui avait l'air **le plus sérieux** lui tendit une tasse de thé froid. Ensuite il lui mit un pansement sur la tête [199, с.209].

Ҳамин ҳолати вай ҳам ба ҳудаш зебида, гӯё ба ҳуснаш ҳусн афзуда буд, ки пас аз андак пажмурдагӣ рангу бӯяш боз ҳам афзуда ва **боз ҳам дилработар** мегардад [189, с.189]. - ...comme ces merveilleuses roses rouges qui, lorsqu'elles commencent à faner, deviennent **encore plus parfumées et plus agréables** [199, с.229].

Дар ҷумлаҳои гурӯҳи сеюм бошад сифатҳои ягон предмет бо сифатҳои предметҳои мавҷуда дар вақтҳои гуногун муқоиса карда мешаванд, ки ин хусусият ба сифатҳои дараҷаи муқоисавӣ, ки онҳо ҳиссаи номии феъли таркибӣ шуда омадаанд, хос мебошанд:

Ба духтарак раҳмам омад, дадеш! - гуфт занак. - Монед, бо духтарамон гардад чӣ? Лоақал ягон сол-ду сол дар ҳамин ҷо бошад, ҳусну ҷамолаш **боз баркамолтар** мешавад [189, с.239]. - Cela fait pitié! Laissons-la chez nous, qu'elle vive avec notre fille, au moins un an ou deux... Elle n'en deviendra que **plus jolie** [199, с.286].

Дар бораи дараҷаи муқоисавии сифат дар грамматикаҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мувофиқи ҳаҷм ва талаботи программаҳо маълумотҳои мухтасар дода шудаанд. Масалан, Ш.Ниёзӣ дар асари худ бо номи: «Исм ва сифат дар забони тоҷикӣ» [28, с.195] оид ба сифат дар қисмати дараҷаҳои муқоисавии он назар ба дигар китобҳо маълумоти нисбатан муфассалтар дода, вай дараҷаи муқоисавии сифатро ин гуна шарҳ медиҳад: «Сифатҳои аслии дар дараҷаи муқоисавӣ ифода мекунанд, ки предмет ба аломат ва хосияте нисбат ба предмети дигар зиёдтар

молик аст ва ё предмет ба аломат ва хосияти худ нисбат ба оне ки дар вақт ва шароити дигар дошта метавонад, зиёдтар доро аст» [28, с.33].

Бо вучуди ин, метавон қайд намуд, ки дар асари Ш.Ниёзӣ тамоми хусусиятҳои дараҷаи муқоисавии сифат муайян карда нашудааст. Аломати предметҳои муқоисакунандаю муқоисашаванда ҳангоми муқоиса дар забони адабии тоҷик дар ҳолатҳои гуногун меоянд:

1. Аломати як предмет бо аломати предмети дигар муқоиса карда мешавад: Маслиҳати бечо не,-гуфт хоҳари зани машқоб.–Ман Оймуллои Танбӯрро мешиносам, занакӣ баобрӯӣ, ба давлатхонаҳои калон рафтуомад дорад. Албатта, аз ҳавлии мо дида, ҳавлии вай **хотирчамътар** аст [189, с.186]. - C'est un bon conseil, dit Zarifa. Oïmouullo- Tanibour est une femme respectable. Elle est reçue dans les meilleures maisons. Bien entendu, chez elle c'est **plus sur** qu'ici [199, с.224].

Аз хонаи Оймулло дида ба вай ин чӣ **нағз** нест магар [189, с.231]? - Но у нас разве ей не **лучше** было бы [192, с.190]? -Ne serait-elle pas **mieux** chez nous, cependant [199, с.279]?

-Фаҳмидам,-ҷавоб додааст Абӯтолиб.-Лекин чаро англис аз ман **донотар** ҳисоб меёфтааст ва ҳол он ки вай ягон забони ман медонистагиро намедонад [190, с.64]? - Oui, répondit Aboutalib. Seulement pourquoi dois-je considérer que cet Anglais est **plus cultivé** que moi, alors qu'il ne connaît pas une langue, parmi toutes celles que j'ai essayées en m'adressant à lui [198, с.60]?

Аммо ба назари рафиқаш як дарахт аз дигаре **бехтар** менамуд ва ӯ аз ин ҳам бехтарашро меҷуст [190, с.94]. - Son camarade, lui, avait toujours l'impression que l'arbre suivant serait **beaucoup plus beau** et celui d'après encore plus magnifique [198, с.85].

2. Аломати як предмет бо аломати якчанд предмет муқоиса карда мешавад: Ин шахси зиндадил, хандонрӯ буд ва нисбат ба дигарон **чавонтар** менамуд [190, с.33]. -Был он живой, веселый и вроде как

помоложе других [191, с.10]. -Il était vif et gai, semblait **plus jeune** que les autres [198, с.35].

3. Аломати якчанд предмет бо як предмет: Ман аз хусуси шеърҳои худам чизе намегӯям, шояд, умри онҳо аз умри ман **кӯтохтар** бошад [190, с.45]. - Je ne parle pas ici de mes vers qui peut-être ne me survivront pas [198, с.43].

4. Аломати якчанд предмет бо якчанд предмет:

Ниҳояти кор ду шохчаеро бурид, ки онҳо аз шоҳаҳои пеш вохурда **бадтар** буданд [190, с.94]. - Finalement, il coupa deux branches **bien moins belles** que toutes celles qu'il avait vues au début [198, с.85].

5. Дар мавриди муқоиса аломатҳои гуногуни як предмет бо ҳам муқоиса карда мешавад. Ин намуди дараҷаи қиёсии сифат ҳангоми ҳиссаи номии феъл шуда омаданаҳ дар муқоиса бо аломати пешинаи предмет амалӣ мегардад:

Мавзӯе ҳафт монанди ибодат, ҳар қадар такрор шавад, ҳамон қадар **бақадртар, олитар** ва **бойтар** мегардад [190, с.120]. - Il est un thème qui, comme une prière, plus il se répète et **plus** il a de valeur, **plus** il s'élève, **plus** il devient riche [198, с.105].

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ муқоисаи аломатҳои гуногуни предметҳо якбора (яке аз ҷиҳати бӯй ва ҳаҷм) дар як вақт муқоиса нашуда, танҳо аломатҳо ва хосиятҳои якхелаи предметҳо муқоиса карда мешаванд. Инчунин қайд кардан ба маврид аст, ки дар забон фақат аломат ва хосияти якхелаи предметҳо қобили қиёсанд. Масалан, агар мо хусусияти як предметро бо хусусият предмети дигар муқоиса кардани шавем, онро аз ҷиҳати ранг (ин девор аз он сафедтар-*ce mur est plus blanc que celui-là*), бӯй (ин гул аз он гул хушбӯйтар-*cette fleur est plus parfumée que celle-là*) ва ё аз ҷиҳати ҳаҷм (ин девор аз он девор баландтар-*ce mur est plus haut que celui-là*) бо ҳамдигар муқоиса мекунем. Аммо ҳеч гоҳ дар забонҳои номбурда якеро аз ҷиҳати ҳаҷм ва дар айни ҳол дигареро аз ҷиҳати бӯй бо ҳам муқоиса намудан имконнопазир аст. Натанҳо дар

забонҳои номбурда, балки дар низоми забон ба чунин муқоиса худи воситаҳои забон ҳам роҳ намедиханд.

Бинобар ин, дараҷаи муқоисавии сифат ҳамчун категорияи сифати аслии чунин аломат ва хусусияти предметҳоро мефаҳмонад, ки онҳо бо аломат ва хосияти як ва ё якчанд предмети ба ҳам монанд ё бо аломати худи ҳамон предмет мавриди муқоиса қарор мегиранд.

Воситаҳои забони тоҷикӣ барои ифодаи раванди муқоиса ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд ё ки ифодаи дараҷаи муқоисавии сифат бо ду роҳ амалӣ мегардад:

а) бо роҳи синтетикӣ.

б) бо роҳи таркибӣ.

2.3. Дараҷаи муқоисавии сифат бо роҳи синтетикӣ

дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар забони фаронсавӣ

Дар забони тоҷикӣ дараҷаи муқоисавӣ бо роҳи синтетикӣ дар натиҷаи ба сифати аслии ҳамроҳ намудани суффикси **-тар** ба амал меояд [45, с.58].

Ҳангоми бо ин роҳ муқоиса намудани аломати предметҳо дар ибора чузъи муқоисашаванда зикр намеёбад. Вале он аз мазмуни матн ба осонӣ фаҳмида мешавад. Дар чунин ибораҳо бештар сифати як предмети дигар бо сифати ҳамин предмет, лекин дар мавридҳои гуногун муқоиса карда мешавад.

Маълум аст, ки дар забони тоҷикӣ ягона пасванде, ки бо роҳи синтетикӣ дараҷаи муқоисавӣ месозад, пасванди «**-тар**» мебошад. Дар забони фаронсавӣ бошад роҳи синтетикӣ дараҷаи муқоисавии сифат мавҷуд набуда, ин шакл на бо роҳи илова намудани пасванд, балки бо роҳи илова намудани зарфи миқдории «**plus**» пеш аз дараҷаи оддӣ сифати аслии сурат мегирад.

Дар забони тоҷикӣ пасванди «**-тар**» ба сифати аслии ҳамроҳ шуда, маъноҳои гуногунро мефаҳмонад, ки ин хоси забони фаронсавӣ набуда, фарқияту дигаргуниҳои ин забонро аз мисолҳои зерин дида мебароем:

а) нисбатан зиёд ё кам, пурқувват ё суст будани аломати предмети муқоисақунандаро нишон медиҳад: Агар забонам вайрон шавад, тумтарок, нофаҳмо, дилгирқунанда бошад, хулоса, агар забонамро вайрон бикунам, дар зиндагӣ ба ман аз ин **рӯзи сахтгаре** нахоҳад шуд [190, с.71]. - Si mon langage dégénère, s'il devient froid, incompréhensible et ennuyeux, en un mot si je le détériore, rien **de plus terrible** ne pourrait alors m'arriver [198, с.66].

Дигарон ҳарчи **бештар** менӯшиданд, ҳамон қадар **сахттар** маст мешуданд, ҳарчи **сахттар** маст мешуданд, ҳамон қадар **зиёдтар** таъриф мекарданд [190, с.116]. - Plus les autres buvaient et **plus** ils s'enivraient, **plus** ils s'enivraient et **plus** ils trouvaient le vin bon [198, с.102].

Вақтҳои аввал, соли якуми дар шаҳр зиндаги карданам, ба таки сарам ба ҷои болишт санг монда мехобидам ва хобам **сахттар** мебуд [190, с.182]. - Les premiers temps, lorsque je venais d'arriver à la ville, lorsque je me couchais, je posais ma tête sur une pierre de nos montagnes et mon sommeil était **plus profond** que si j'avais eu un coussin [198, с.156].

б) норасоӣ ва камияти сифати предмет:

Он ҷо пулам ҳам **камтар** сарф мешуд, вақтам ҳам бештар буд [190, с.180]. - Là- bas je dépensais **moins** d'argent et j'avais beaucoup plus de temps [198, с.154].

Дар мисоли овардашуда барои ифода кардани аломати норасоии предмети ифода гардидаи ба воситаи пасванди «-тар»-и забони тоҷикӣ, дар забони фаронсавӣ зарфи миқдории ифодақунандаи норасоию камияти «**moins**» истифода шудааст, балки на зарфи миқдории «**plus**».

в) аз ҷиҳати миқдор барқарор ё пурқувват шудани аломати предметро мефаҳмонад:

Мавзӯе ҳафт монанди ибодат, ҳар қадар такрор шавад, ҳамон қадар **бақадртар**, **олитар** ва **бойтар** мегардад [190, с.120]. - Il est un thème qui, comme une prière, plus il se répète et **plus** il a de valeur, **plus** il s'élève, **plus** il devient riche [198, с.105].

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик ҷойи дараҷаи муқоисавии сифат пас аз предмети муайяншаванда аст [45, с.59]. Дар забони фаронсавӣ низ мавқеи дараҷаи муқоисавии сифат якранг аст: Агар ҳақиқатан ҷанг карданӣ бошед, дар **ҷои кушодтар** ҷангед! - гуфт нимҷиддию нимшӯхӣ миршаб [189, с.231]. - Si vous avez l'intention de vous battre, il faut choisir **un endroit plus spacieux**, dit-il en plaisantant [199, с.276].

Фаҳмидам, -ҷавоб додааст Абутолиб.-Лекин чаро англис аз ман **донотар** ҳисоб меёфтааст ва ҳол он ки вайя гон забони ман медоистагиро намедонад [190, с.64]? - Oui, répondit Aboutalib. Seulement pourquoi dois-je considérer que cet Anglais est **plus cultivé** que moi, alors qu'il ne connaît pas une langue, parmi toutes celles que j'ai essayées en m'adressant à lui [198, с.60]?

Дар баъзе ҳолатҳо сифати дараҷаи муқоисавӣ бо мақсади таъкиди аломати предмет пеш аз предмети муайяншаванда ҳам омада метавонад:

-Дар рӯи замин аз хоҳар **наздиктар** ва **меҳрубонтар** **кас** надоред [190, с.133]. - Vous ne devez rien avoir de **plus cher** que votre sœur au monde [198, с.116].

Хусусияти дигари дараҷаи муқоисавии сифат дар забони адабии ҳозираи тоҷик аз он иборат аст, ки шакли синтетикӣ вай дар таркиби ибора ба худ калимаҳои қувватдиҳанда қабул мекунад.

Дар забони тоҷикӣ калимаҳои қувватдиҳанда бо сифатҳои дараҷаи муқоисавӣ омада, шакли таркибии ифодаро ташкил медиҳанд.

Забоншинос Д.Т. Тоҷиев вобаста ба мавзӯи «Муайянкунандаи асли» перомунӣ ин масъала фикру андешаҳои худро баён намудааст [130, с.17]. Баъзан барои ифодаи дараҷаи муқоисавии таркибӣ, ки бо калимаҳои қувватдиҳанда омадаанд, дараҷаи муқоисавии сифат бо пасванди «-тар» шакл гирифта, ба кор бурда мешавад.

Дар ҳақиқат бо ҳам омадани калимаҳои қувватдиҳанда бо сифатҳои асли, ки онро дар забоншиносӣ роҳи аналитикии ифодашавии дараҷаи муқоисавии сифат меноманд, миқдори аломати предметро аз ҳолати пешинааш боз ҳам пурқувваттар мекунад.

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик дараҷаи муқосавии сифат бо калимаҳои қувватдиҳандаи зерин ифода меёбад:

1. Бо зарфи «**боз**». Чунин сохтор ба таври иловагӣ зиёд ё кам шудани миқдори аломати предмету ҳодисаҳои ба воситаи сифат ифодашударо мефаҳмонад, ки ин падида низ хоси забони фаронсавӣ буда, дар ин забон ба воситаи зарфи «**encore**» ифода мегардад: Ба духтарак раҳмам омад, дадеш!-гуфт занак.-Монед, бо духтарамон гардад чӣ? Лоақал ягон сол-ду сол дар ҳамин ҷо бошад, ҳусну ҷамолаш **боз баркамолтар** мешавад [189, с.239]. - *Cela fait pitié! Laissons-la chez nous, qu'elle vive avec notre fille, au moins un an ou deux. Elle n'en deviendra que plus jolie* [199, с.286].

Дар тӯй гап задани ҳуди арус шарт нест ва агар тамоман лаб ба сухан накушояд, **боз хубтар** [190, с.95]. - *Pendant la noce, la fiancée n'est pas forcée de parler, il vaut même mieux qu'elle se taise* [198, с.86].

2. Бо «**боз**» ва «**ҳам**»:

Дар Япония, дар шаҳри **боз ҳам зеботари** Камакура дар маросими интихоби маликаи ҳусн иштирок доштам [190, с.87]. - *Au Japon, dans la ville encore plus fabuleuse de Kamakoura, j'assistai à un concours de beauté* [198, с.80].

Дар забонҳои номбурда аз ҷиҳати ифодаи маъно зарфи «**боз**» ва калимаи «**ҳам**» ба сифати дараҷаи муқоисавӣ як бошанд ҳам, ҳар яки онҳо тобишҳои алоҳидаи ба худ хос доранд. Агар ибораи «**боз-encore**» ва «дараҷаи муқоисавии сифат» ба таври иловагӣ афзудани миқдори аломати предметро фаҳмонанд, бо илова гардидани калимаи «**ҳам**» маънои вай пурқувваттар мегардад. Аммо дар забони фаронсавӣ зарфи «**боз**» ва калимаи «**ҳам**» ҳарду ҳам ба воситаи зарфи «**encore**» сурат мегиранд.

Ин намуди калимаҳо метавонанд бо сифатҳои ҷида оянд, гоҳо танҳо пеш аз аъзои аввали ҷида, ҳамчунин метавонанд дар баъзе ҳолатҳо бо ҳар як аъзои он оянд:

Ҳамин ҳолати вай ҳам ба худаш зебида, гӯё ба ҳуснаш хусн афзуда буд, ки пас аз андак пажмурдагӣ рангу бўяш **боз ҳам афзуда** ва **боз ҳам дилработар** мегардад [189, с.189]. -... comme ces merveilleuses roses rouges qui, lorsqu'elles commencent à faner, deviennent **encore plus parfumées et plus agréables** [199, с.229].

Дилам аз қабурғаву сутунмӯхраю шушам дида, дар ҷои **боз ҳам амиқтару мӯътамадтаре** ниҳон аст [190, с.134]. - Mon âme est **encore mieux cachée** que mes côtes, que ma colonne vertébrale, que mes poumons... [198, с.117].

3. Дар якҷоягӣ бо зарфи «**торафт - de plus en plus**». Дар забони тоҷикӣ зарфи «**торафт**» ба дараҷаи муқоисавии сифат ҳамроҳ шуда, мазмунан ҷараёни аз ҷиҳати миқдор барқароршавӣ ё камшавии аломати предметро нишон медиҳад.

Зарфи «**торафт - de plus en plus**» дар дараҷаи муқоисавии сифат дар якҷоягӣ аз ҷиҳати маъно ба зарфи «**боз**» дар дараҷаи муқоисавии сифат ба таври иловагӣ афзудани аломати предметро дар ҳолати гузашташ ифода намояд, ибораи ба он наздики «**торафт**» ва дараҷаи муқоисавии сифат ин гуна афзудан ё кам шудани миқдори аломатро дар ҷараёни барқароршавиаш ифода менамояд.

Зарфи «**торафт - de plus en plus**» пеш аз сифатҳои ҷида меояд: Ғамзат аз бардору зани асп хаста ва дилбеҳузур шуд, аҳволаш **торафт бадтар** мегашт ва оқибат аз рӯи зин парида рафт [190, с.160-161]. - Gamzat était secoué, balancé sur sa selle, il se sentait **de plus en plus mal** et il finit par tomber à terre [198, с.138].

4. Ба воситаи зарфи «**андак - un tout petit peu**». Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифатҳои дараҷаи муқоисавӣ бо зарфи номбурда омада, мазмунан зиёд шудани миқдори аломати предметро ифода мекунанд, ки мо метавонем муқоисаи ингуна ҷумлаҳоро дар мисолҳои забонҳои ғавқуззикр дида бароем: -Мошин аз ҳад зиёд нағз буд, агар **андак бадтар** мебуд, ҳеч воқеа рӯй намедод [190, с.160]. - C'était une très bonne voiture.

Si elle avait été **un tout petit peu plus mauvaise**, rien ne lui serait arrivé [198, с.138].

Ҳангоми истифодаи зарфҳои «**каме - un peu**», «**андак - un tout petit peu**» дар дараҷаи муқоисавии сифат ба таркиби тағйирёбии начандон калон, каме ҳисшавандаро илова менамоянд. Аммо агар калимаҳои «**боз - encore**», «**боз ҳам - encore**», «**торафт-de plus en plus**», «**рӯз ба рӯз - jour par jour**», «**соат ба соат - heure par heure**» ва монанди инҳо мазмунан ҳудуди кам ё зиёд шудани миқдори аломати предметҳоро равшан баён накарда, умуман онҳоро эзоҳ диҳанд, калимаҳои «**андак - un tout petit peu**», «**каме-un peu**» ҳудуди кам ё зиёд шудани миқдори аломати предметҳоро то андозае муайян менамоянд. Яъне дар вақти «**андак калон**», «**каме калон**» гуфтанамон ба тариқи тахмин ҳудуди онҳо тасаввур мешавад.

Гарчанде ки дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ сифатҳои аслии аломат, хислат ва чигунагии соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ ва олами табииро ифода намоянд ҳам, ҳамаи онҳо қобилияти дараҷаи муқоисавӣ сохтанро надоранд, зеро баъзе сифатҳои аслии метавонанд аз рӯйи хусусиятҳои ба худашон хос, маъноии мутлақии предметҳоро фаҳмонанд. Масалан, сифатҳои **кӯр - aveugle**, **кал - chauve**, **луч - nu (nue)**, **кап - sourd (soured)**, **гунг - muet (muette)** аз қабиле инҳо ба шумо мераванд. Наметавонем аз ин калимаҳо дараҷаи муқоисавӣ созем, зеро мо одами **кӯрро**, **кӯртар** шудааст, ё ин ки **лучро**, **лучтар** шудааст гуфтан наметавонем.

Дар забони ҳозираи адабии тоҷик пасванди дараҷаи муқоисавии «**-тар**» яке аз пасвандҳои серистеъмол буда, вай на танҳо бо сифатҳои гуногунмаъноии аслии дараҷаи муқоисавӣ месозанд, балки метавонад бо сифатҳои нисбӣ ва сифатҳои феълӣ низ оянд. Гуфтан бамаврид аст, ки сифатҳои нисбӣ, сифати феълӣ дар нутқ ба вазифаи сифати аслии омада, баъд дараҷа қабул мекунад: **равғанитар**, **чаҳондидатар**, **олудатар** ва ғ.

2.4. Ба воситаи таркибҳои ифодагаридани дараҷаи муқоисавии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба воситаи таркибҳои гуногун ифодагаридани дараҷаи муқоисавии сифат як ҳодисаи ниҳоят ҷолиби диққат ба шумор меравад. Доир ба ин масъала дар китобҳои дарсии забонҳои зикргардида мувофиқи ҳаҷм ва талаботи дар назди онҳо гузошташуда маълумоти умумӣ дода шудааст.

Муаллифони китобҳои дарсии забони тоҷикӣ Ниёзмӯҳаммадов Б., Ш.Ниёзӣ, А.Каримов ва муаллифи китоби фаронсавӣ *Grammaire Fonctionnelle du français*, André Martinet дар таркиби калимаҳои омадани дараҷаи муқоисавии сифатро дуруст қайд карда бошанд ҳам, ба кадом гурӯҳ дохил шудани онҳоро шарҳ намереданд. Масалан, забоншинос Ш. Ниёзӣ менависад: «Муқоисаи аломати предметҳои гоҳе ба пасванди «тар» низ ифода карда мешавад, агар номи предмети дигар, ки аломат ва хосияти предмет бо он муқоиса карда мешавад, дар шакли пурқунандаи баромад омада бошад» [28, с.34].

Ҳамчунин ба воситаи пешоянди «аз» ва сифат ифода шудани дараҷаи муқоисавӣ дар забони тоҷикӣ қайд карда шуда, баробари он метавонем дар мавриди муқоисаи феъли ҳоли «дида»-ро низ ба кор барем. Аслан истеъмоли «дида» ҳангоми муқоисаи дуруст қайдгардида, асосан онро ба забони гуфтугӯӣ нисбат доданамон лозим меояд, аммо дар вақтҳои охир пасоянди «дида» дар забони адабии китобӣ, махсусан дар асарҳои Ҷалол Иқромӣ ва дигарон низ серистеъмол ба шумор меравад, ки мо онро ба таври муқоисавӣ ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ дар поёнтар нишон хоҳем дод: - Маслиҳати бечӯ не, - гуфт хоҳари зани машқоб. – Ман Оймуллои Танбӯрро мешиносам, *занаки баобрӯӣ*, ба *давлатхонаҳои калон* рафтумад дорад. Албатта, аз ҳавлии мо дида, ҳавлии вай *хотирҷамътар* аст. (Дӯхтари оташ. саҳ.186) - - C'est un *bon* conseil, dit Zarifa. Oïmoullou- Tanibour est *une femme respectable*. Elle est reçue dans les *meilleures maisons*. Bien entendu, chez elle c'est *plus sur*

qu'ici. (La fille du feu. p. 224)

Дар бораи бо пешоянди «аз» дар забони тоҷикӣ бо ҳам омадани пасоянди «дида» муаллифи китоби «Забони тоҷикӣ» С.Д.Арзуманов низ маълумоти кӯтоҳе медиҳад [48, с.162].

Чи тавре ки дида шуд, дар адабиёти забоншиносии тоҷик танҳо ба воситаи пешоянди «аз» амалӣ гаштани мавқеи муқоисаро қайд намудаанду халос: Ман ба падар мегуфтам:-Албатта, ту аз ман дида, *хирадмандтар, боистеъдодтар* ва *бузургтар* [190, с.186].- Je dis à mon père:-Bien sûr, tu es *plus sage, plus talentueux, plus grand* que moi [198, с.159].

Таҳқиқи маводҳои забони адабии ҳозираи тоҷик нишон медиҳанд, ки муқоисаи аломати предметҳо дар баробари ба воситаи пешоянди «аз» ифода шудан, бо дигар воситаҳо низ ба вучуд меояд: Аммо доираи шуури ҳар нависандаи ҳақиқӣ имрӯз аз доираи миллии худ дида *васеътар* шудааст [190, с.57].- Mais actuellement la conscience d'un écrivain dépasse les intérêts de son pays [198, с.53].

2.5. Бо муқоиса якҷоя омадани пешоянди «аз-de» дар забонҳои тоҷикӣ

ва фаронсавӣ

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ яке аз роҳҳои асосии бо тарзи таркибӣ ифода намудани дараҷаи муқоисавии сифат ба воситаи таркиб ва ибораҳо якҷоя омадани пешоянди «аз» (дар забони тоҷикӣ), «de» (дар забони фаронсавӣ) ва сифати аслий ба вучуд меояд. Дар он аломати предмети муқоисашаванда дар шакли дараҷаҳои одӣ ва муқоисавӣ омада метавонад:

а) дар шакли дараҷаи одӣ ифода шудани дараҷаи қиёсӣ:

Оймуллои ту аз ҳама як сару гардан баланд буд [189, с.39].

Ton Oimoulo est bien au-dessus de tous [199, с.48]!

Дар назм (дар забони тоҷикӣ) гунаи пешоянди «аз» ба гунаи «зи» мубаддал мегардад, ки ин хоси забони фаронсавӣ набуда, ҳатто барои гунаи «зи» дар забони фаронсавӣ муодил вучуд надорад:

*Сина молмоли дард аст, э дарего, марҳаме,
Дил зи танҳои ба ҷон омад, худоё, ҳамдаме!
Чашии осоиш кӣ дорад аз сипехри тезрав,
Соқиё, ҷоме ба ман деҳ, то биёсоям даме.
Одамӣ дар олами хокӣ намеояд ба даст,
Оламе дигар бибояд сохт, в-аз нав одамӣ [189, с.34].*

*Ma poitrine souffre, mais ou est l'herbe qui soigne?
Mon coeur est solitaire. Aide-moi, o toi le destin.
Sous la coupole bleue du ciel, les hommes ne trouvent pas la tranquillité.
Donne-moi une coupe de vin, donne-moi le calme pour un instant,
On ne peut trouver d'homme en paix, dans notre monde en flammes.
Le monde entier, toute notre âme, comment tout refaire en si peu de temps [199,
с.42]?*

Дар гунаи овардашудаи забони тоҷикӣ маълум аст, ки барои ба вазни шеър мувофиқ намудани ифодаи муқоиса пешоянди «аз» ба «зи» иваз карда шудааст. Дар тарҷумаи забони фаронсавӣ бошад на калимаи «аз» ва на калимаи «зи», ки дар фаронсавӣ ба «**de**» табдил меёбад, дида намешавад. Масалан, барои тарҷумаи тоҷикии «*Дил зи танҳои ба ҷон омад*», дар мисраъи забони фаронсавӣ «*Mon coeur est solitaire*» оварда шудааст, ки маънои аслиаш «*Дили ман танҳост*» мебошад.

б) дараҷаи муқоисавӣ ба воситаи пасванди - **тар**: Ман худро **аз** бачагони дигар ҳам **хурсандтар** ҳис мекардам, чунки дар он рӯз дар тани ман чунон либосҳое буд, ки ман пеш аз он монанди онҳоро напӯшида будам... [183, с.15]. - J'étais heureux d'un bonheur profond, je me sentais **plus heureux** que tous les enfants, car j'étais très bien vêtu, mieux que jamais auparavant [194, с.19].

Дар ҷумлаи забони тоҷикӣ дараҷаи муқоисавии сифат ҳам бо пасванди –**тар** ва ҳам бо пешоянди «аз» шакл гирифта, барои таъкиди аҳамияти маъно рағбона шудааст. Дар тарҷумаи фаронсавӣ бошад пешоянди «аз», ки муодилаш дар фаронсавӣ «**de**» мебошад дида намешавад. Зеро дар забони фаронсавӣ дараҷаи муқоисавии сифат ба

воситаи зарфи «**plus**» ва шакли оддии сифат сурат мегирад. Масалан, барои тарҷумаи «Ман худро **аз** бачагони дигар ҳам **хурсандтар** ҳис мекардам» дар забони фаронсавӣ «Je me sentais **plus heureux** que tous les enfants» оварда шудааст, ки маънои ин чунин аст: «Ман худро нисбат ба кӯдагони дигар **хурсандтар** ҳис мекардам».

Дар таркиби ибора дар як вақт омадани муқоиса бо пешоянди «**аз**» ҳатмӣ нест. Ҳам пешоянди «**аз**» ва ҳам пасванди «**-тар**» ба маънои муқоиса халал намерасонанд, чунки ҳар кадоме хусусияти мустақилона муқоиса карданро доранд. Бо вуҷуди ин, дар ҷумла мавҷуд будани фақат роҳи синтетикӣ маънои заруриро ҳосил намекунонад, чунки роҳи таркибӣ дар ҷумла ҳатман мавҷуд будани ҷузъҳои муқоисаро талаб кунад, роҳи синтетикӣ бо муқоисашаванда ҳам амалӣ мегардад.

Аз мутолиаи маводи зиёд метавон ба чунин хулоса омад, ки ин ифодаи дараҷаи қиёсӣ нисбат ба таркибе, ки дар он сифат дар шакли дараҷаи оддӣ омадааст, сифати дараҷаи муқоисавӣ бо пасванди **-тар** гурӯҳи калонро ташкил медиҳад.

Истифодаи ин ё он тарзи муқоиса ба услуби шоиру нависанда вобаста аст.

Тарзи синтетикӣ ифодаи дараҷаи муқоисавӣ хусусиятҳои хосро дорад. Азбаски предмети муқоисашаванда дар ҷумла ифода намегардаду дар назар дошта мешавад, дар шакли ҷида истифода намудани сифат ба ифодаи мақсад мувофиқтар аст:

...яке аз онҳо, ки аз ман **калонсолтар** буд, домани куртаи маро дар миёнаи ду ангушташ молиш дода, як бачаи дигарро, ки аз худаш калонсолтар буд, ҷеғ зада куртаи маро ба ӯ нишон дод [183, с.15].

Un garçon à peine **plus âgé** que moi, Iergach, frère de lait de mon frère aîné, empoigna le pan de ma chemise, appela un jeune homme et lui demand [194, с.20]:

Намуди таркиби муқоиса монанди тарзи синтетикӣ ба худ калимаҳои қувватдиҳанда қабул намуда, аз ҷиҳати маъно пурқувваттар мешавад:

Он бача аз бачаи аввалӣ чӯбро гирифта, боз ҳам **сахттар** ба кафи пои халифа задан гирифт...[184, с.18].

Le suivant prit la verge des mains du premier et se mit à frapper encore **plus fort** [194, с.18].

Гарчанде, ки дар муқоисакунӣ байни ҷумлаҳои забони тоҷикӣ ва фаронсавӣ тафовутҳои зиёде ба назар мерасанд, боз мавридҳоеро вохӯрдан мумкин аст, ки мутобиқат низ дида мешавад.

Ифодаи муқоиса бо якҷоя оварда шудани

пешояндҳои «нисбат ба», «назар ба» ва сифатҳои асли

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик шакли муқоисавии сифат метавонад инчунин ба воситаи пешояндҳои таркибии «**нисбат ба**», «**назар ба**» ифода гардад. Муодили шакли муқоисавии сифатҳои ифодашудаи ба воситаи пешояндҳои таркибии номбурда дар забони фаронсавӣ бо ҷонишини нисбии «**que**» сурат мегирад.

Пешояндҳои таркибии мазкур дар гуфтор ва навиштор бо ёрии воситаҳои иловагӣ хусусияти ифода намудани муқоисаро доро буда, ифодаи муқоиса бо ин намуди пешояндҳо ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ метавонад бо сифат дар шакли дараҷаи оддӣ ва муқоисавӣ ба вуҷуд ояд.

Мисолҳо бо шакли дараҷаи оддӣ:

Ҳар як авар медонад, ки гушти гусфанди сиёҳ **назар ба** гусфанди зард ё **сафед** ширинтар аст [190, с.56]. - Les Avars savent bien que la chair d'un mouton noir est plus parfumée et plus douce **que celle d'un mouton gris ou d'un mouton blanc** [198, с.53].

Мисолҳо бо шакли дараҷаи муқоисавӣ:

Ин шахси зиндадил, хандонрӯ буд ва **нисбат ба** дигарон **чавонтар** менамуд [190, с.33]. - Il était vif et gai, semblait **plus jeune que** les autres [198, с.35].

Ман дар шеърҳои худ низ баъзе мисраъҳоро фарқ мекунам ва меписандам, зеро ки онҳо **назар ба** мисраъҳои дигар **хубтар, баландтар, латифтар** менамоянд [190, с.193]. - Dans mes vers aussi il en est certains que j'aime,

qui me semblent **plus réussis, plus puissants, plus poétiques que** tous les autres [198, с.165].

Агар ман ба шумо **нисбат ба** дигарон **камтар** музд меода бошам, шумо ба шикоят кардан ҳақ надоред...[182, с.12]. - Si je ne vous donne que **la moitié** de ce **que** vous paient les autres, vous n'avez aucun droit de vous plaindre de moi [194, с.55].

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҳангоми муқоиса бо пешояндҳои таркибӣ сифатҳо бо калимаҳои қувватдиҳанда меоянд. Он калимаҳо бо ибори муқоиса тобиши зиёд шудани аломати предмети муқоисақунандаро илова намуда, дар ибора мавҷуд будани узвҳои муқоисақунандаю муқоисашаванда ҳатмист, зеро онҳо аломати предмет, ҳодиса ва воқеаи дигар ё ки бо аломати ҳуди он, фақат дар мавридҳои гуногун, муқоиса карда мешаванд: Аммо ман он вақтҳо фарқи суф то шоҳиро намедонистам ва ҳамин қадарро медонистам, ки куртаи ҳудам **нисбат ба** газворҳое, ки падарам мебофт, **хеле сафед** ва **суфта** буд [183, с.16]. - A cette époque, je ne distinguais pas encore la soie du coton, mais je savais que tous mes habits de ce jour-là avaient été cousus dans une étoffe **plus, fine et plus blanche que** celle que nous tissait mon père [194, с.20].

Дар мисоли мазкур аломати предметҳои гуногун бо ҳам муқоиса карда шудаанд.

Чи тавре ки дар боло зикр намудем, дар забони фаронсавӣ ҳангоми муқоисаи як ё якчанд предмет қонишини нисбии «**que**» истифода шуда, метавонад, ки ин хоси забони тоҷикӣ аст. Дар забони ҷаҳонӣ ба воситаи пайвандаки «**ки**» низ шакли дараҷаи муқоисавӣ ифода мегардад: Аммо духтар **гӯё** кар буд, суханони **ӯро** намешунид ва ҳаракат мекард, **ки** писари **зеборо** ба дилаш **сахттар** паҳш кунад ва аз руҳсорааш **бӯсае** гирад [189, с.120]. - Mais la jeune fille, comme si elle n'entendait pas ce qu'il disait, se serrait encore **plus fort** contre lui et essayait de l'embrasser [199, с.143].

Балки, ин воқеа моҳи сентябр буд, вақте **ки** **гӯсфандонро аз кӯҳҳои хавояш сардгашта** ба **даштҳои гармтар** ҳай карда меоварданд [190, с.196]. - Après tout, cela se passait peut-être en septembre, au moment où les

moutons, au contraire, quittent les montagnes où il fait déjà **froid** pour venir passer l'hiver dans **les steppes plus chaudes** [198, с.167].

Иборае ҳаст, **ки мазмуни баландеро** ифода мекунад, калимае ҳаст, **ки ҳиссиёти бузургеро** ифода менамояд [190, с.198]. - Un seul mot peut servir à rendre un **noble sentiment** [198, с.168].

Пайвандаки «**ки**» агар ҳамчун воситаи муқоиса истеъмол шавад, бо пешоянди «**аз**» ҳамвазифа мегардад ва дар таркиби ибора мавҷуд будани хусусияти муқоисаро талаб мекунад, ки инро дар мисоли болоӣ мушоҳида намудем.

2.6. Дараҷаи олии сифат дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ

Дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ нисбат ба предмети муқоисашаванда ба дараҷаи олии аломат соҳиб будани предмети муқоисунанда ё ки аз ҳамаи аломатҳои дигар бартарӣ ва ё норасоӣ доштани аломати предметеро низ дар асоси муқоиса муайян кардан мумкин аст. Инро дар забон дараҷаи олии сифат меноманд.

Муаллифони китоби «Забони тоҷикӣ»-и соли 1962 Ниёзмухаммадов Б., Ниёзӣ Ш. ва Каримов А. бо ду роҳ ифода гаштани дараҷаи олиро қайд намуда, ба он чунин таърифро муносиб медонанд: «Дараҷаи олии сифат мефаҳмонад, ки аломат дар як предмет нисбат ба ҳамаи дигар предметҳо зиёд аст» [32, с.106].

Дар китоби дарсии забони тоҷикӣ барои мактабҳои олии оид ба дараҷаи олии сифат маълумоти пурратар дода мешавад. Маълумоти доир ба сифати дараҷаи олии додаи ин китоб аз маълумоти китоби мактабҳои миёна ба қоидаи умумии он бо илова намудани ҷумлаи зерин фарқ мекунад: «Сифат дар шакли дараҷаи олии бо ибораи «**яке аз**» ояд, мефаҳмонад, ки предмет аз гурӯҳи предметҳои дорои дараҷаи олии аломат мебошад» [33, с.60].

Дар он инчунин қайд шудааст, ки сифатҳои дараҷаи муқоисавӣ ва олии бо таркиби «**аз ҳама**» якҷоя меоянд. Аз сабаби он, ки китоби мазкур ҳамчун китоби дарсӣ барои мактабҳои олии аст, мебоист доир ба ин

масъала маълумоти мукамалтаре меод. Дар ин китоб, нахуст бо кадом роҳҳо ифода ёфтани дараҷаи олии сифат номбар карда нашудааст. Инчунин, усули мураббаъшавии дараҷаи олий ба воситаи «аз ҳама» равшантар баён наёфтааст. Аз рӯи таърифи дар он дода шуда чунин мебарояд, ки худ дараҷаи олий таркиби «аз ҳама»-ро қабул намуда, ё ки бо илова шудани «аз ҳама» ба дараҷаи муқоисавӣ дараҷаи олий ифода мешавад. Қисми аввали таъриф ноқис аст, чунки таркиби «аз ҳама» ҳамроҳи сифат омада дараҷаи олиро ташкил мекунад. Дар ин маврид, сифат дар дараҷаҳои одӣ, муқоисавӣ ва олий омада метавонад. Гуногунии шаклҳои сифат ба иборасозӣ таъсир накарда, маъноӣ онро тағйир медиҳад. Яъне ҳар яке аз ин шаклҳо тобиши маъноӣ худро доранд. Дар ташкили маъноӣ дараҷаи олий ҳам таркиби «аз ҳама» ва ҳам худ сифат баробар нақш мебозанд.

В.С.Расторгуева ба воситаи пасванди «–тарин» ва таркиби «аз ҳама» ифода гардидани дараҷаи олиро нишон дода, мавқеи дараҷаи олиро нисбат ба предмете, ки муайян мекунад, зикр намудааст. Вай дуруст қайд мекунад, ки дараҷаи олии сифат аломати предметро дар муқоиса ва ё ифодаи зиёдии аломати предметро бе муқоиса ифода менамояд.

Ш.Ниёзӣ низ роҳҳои сохта шудани дараҷаи олиро нишон медиҳад. Дар қисми таърифи дараҷаи олии сифат дар ҷараёни муқоиса ва ҳамаи ҳамин гуна предметҳо бартарӣ доштани предмети дорои дараҷаи олиро қайд намуда, таъкид мекунад, ки дараҷаи олий-дараҷаи олии аломат ва хосияти предметро ифода менамояд [28, с.33-34].

Дар забони фаронсавӣ бошад, дараҷаи олии сифат аломати бартарӣ ё камӣ доштани предметро нисбат ба предметҳои дигар ифода менамояд. Дар ин забон ду шакли дараҷаи олии сифат мавҷуд аст: Дараҷаи олии болоӣ (бартарӣ доштани аломати предмет), ки бо ёрии зарфи «**le plus+сифати асли**» ё ин ки дараҷаи олии поёнӣ (ифодакунандаи аломати камии предмет), ки сохтораш ба воситаи зарфи микдорӣ дар якҷоягӣ бо артикли муайяни «**le moins+сифати асли**» сурат мегирад.

Дараҷаи олии сифат одатан бо ёрии артикли муайяни, ишорачонишин ва пешоянди «**de**» сохта мешавад: *La plus jolie ville de la France*, «cet article est ce que j'ai trouvé de moins cher» [167, с.366].

Дар ҳақиқат, агар мо ба масъала дурусттар диққат кунем, маълум мегардад, ки дараҷаи олии сифат ду маъно: **а)** хангоми муқоиса аз тамоми предметҳои яхела баргари доштани аломати як предмет ва **б)** ба дараҷаи олии аломат соҳиб будани предметро бе муқоиса ифода мекунад.

Дар забони тоҷикӣ дараҷаи олии сифат бо ду роҳ сохта мешавад:

1. Бо роҳи синтетикӣ – ба воситаи пасванди –**тарин**, ки ин дар забони фаронсавӣ на ба воситаи пасванд, балки ба воситаи зарфи миқдории «**plus**» дар якҷоягӣ бо артикли муайянии мутобиқбуда бо исми додашуда сохта мешавад: Зеро соли буд, ки масъалаи мавқеи занони кӯҳистон ва муносибати мардон дар ҳақи онҳо ба дараҷаи зарурӣ, ба **куллаи баландтарин** бардошта шуд [190, с.47]. - *CAR, il fut une époque où l'on souleva avec toute la gravité nécessaire, avec **la plus grande attention**, la question de la situation des femmes dans nos montagnes et de l'attitude des hommes à leur égard* [198, с.44].

Деҳаи Шаванон, ки ман дар он ҷо калон шуда, айёми кӯдакиамро гузаронидаам, **яке аз қашшоқтарин** деҳаҳои Францияи марказӣ мебошад [186, с.11]. - *Le village enfin où j'ai passé mon enfance se nomme Chavanon; c'est l'un des **plus pauvres** du centre de la France* [196, с.8].

Бехтарин кӯзаҳои нақшинро
Кӯзагар созад аз гили оддӣ.
Шеър зебо биёфарад шоир
Аз суханҳои содабунёде [190, с.51].

*Les poteries **les plus belles**
Sont faites en terre, simplement.
Les poésies **les plus belles**
Sont faites de mots innocents* [198, с.48].

2. Бо роҳи таркибӣ - ба воситаи пешоянди «**аз - de**» ҷонишинҳои «**ҳама - tout (e)**», ва сифати асли:

Ҳамоно, ин байтҳо *аз ҳама латиф*, ё *аз ҳама пандомез*, ё *аз ҳама бурро*, ё *аз ҳама шодибахш*, ё *аз ҳама замангез* буданд, ки дар хотир монданд [190, с.192]. - Sans doute étaient-ce *les plus poétiques* ou *les plus sages, les plus spirituelles, les plus joyeuses* ou encore *les plus tristes* [198, с.164].

Хайри ном духтархона, ки ҳаждаҳ-бистсола буда, дар ҳавлӣ **аз ҳама шӯх** ва **хандон** буд, ба ҷеғ задани Асо давида рафт [189, с.119]. - Khaïri, **une jeune servante vive et joyeuse**, était allée le chercher [199, с.143].

...Шамсия ном духтари Абдурахмонбеки миршаб аз дуртар меомад ва ӯ аз ҷиҳати синну сол аз ҳамаи духтарон **калонсолтар** буда, аз ҷиҳати хониш ва дониш низ **пешқадам** ва халифа буд [189, с.205]. - ...la fille du mirchab Abdourakhman, nommée Chamsia, venait de beaucoup plus loin. C'était **la plus âgée** de toutes, elle étudiait **bien** et aidait parfois l'institutrice : on l'avait nommée répétitrice [199, с.247].

Роҳи синтетикӣ ифодаи дараҷаи олии сифат дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар забони фаронсавӣ

Яке аз роҳҳои ифодаёбии дараҷаи олии сифат дар забони тоҷикӣ дар натиҷаи ба охири сифати асли ҳамроҳ шудани пасванди «**-тарин**» мебошад. Дар забони тоҷикӣ дараҷаи олии сифат бо ин роҳ ифода шуда, ду маъноро соҳиб аст:

1. Дараҷаи олии аломат дар муқоиса. Ба дараҷаи олии аломат соҳиб будани предмет дар муқоиса бо предметҳои ба ҳам монанд: Деҳқон **ғаллаи бехтаринро** чудо карда ба тухмӣ нигоҳ медорад [190, с.83]. - **Le meilleur** doit être laissé pour les nouvelles semailles [198, с.76].

Дар Истамбул ва Париж кӯҳистониёни ғамгини ҷилои ватанкарда истиқомат доранд ва онҳо **бадбахтарини одамони** рӯи заминанд...[190, с.88]. - ... à Istamboul et à Paris, loin de leur patrie, vivent de tristes montagnards, les hommes **les plus malheureux** du monde [198, с.81].

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ моҳияти мафҳуми ба дараҷаи олии аломат соҳиб будани предмет дар муқоиса бо аломати предметҳои ба ҳам монанд дар он аст, ки ба дараҷаи олии аломат ва хусусият соҳиб

будани яке аз предметҳои ба ҳам монанд дар натиҷаи муқоисаи ҳамаи онҳо ошкор мегардад.

2. Ба маънои дигар, ба дараҷаи олий ва ҳади охирини аломат соҳиб будани предмет аст, ки дар ҷараёни нутқ муқоисаи он ҳис карда шавад ҳам, ба таври аёнӣ зоҳир намегардад:

Шарт нест, ки *сайдӣ беҳтарин* дар *дараи дуртарин* бошад [190, с.97].
- *Le meilleur animal* ne vit pas obligatoirement dans *le plus lointain défilé* [198, с.88].

Вай ҳамроҳи *қатраҳои* охирин ва *бомазатарини* шароб дар таҳи ҷом маро интизор аст [190, с.130]. - *Ma poésie m'attend au fond de mon verre, avec les dernières, les plus douces gouttes* de vin... [198, с.114].

Дар мавриди муқоисаи дараҷаи олии сифат дар ҷумла ҳам ҷузъи муқоисакунанда ва ҳам ҷузъи муқоисашаванда метавонад мавҷуд бошад ё ки ҷузъи муқоисашаванда фақат тасаввур шавад. Азбаски дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дараҷаи олии сифат мазмунан ба ду гурӯҳ тақсим мешавад (дараҷаи олии сифат дар муқоиса ва бидуни муқоиса) ва дар ҳадди охирини сифат мавқеи муқоиса он қадар равшан зоҳир намегардад, хусусияти дар ҷумла ҳатман мавҷуд будани ҷузъи муқоисашаванда ба вай хос нест. Ин хусусият фақат ба дараҷаи олий хос аст: Вале *хурсандии* нахустин ва *калонтарини* ман ин набуд [190, с.180]. - Cependant, *la plus grande* de mes *joies*, ce ne fut pas celle-là [198, с.154].

Ёбони Қоқо дар ҷануби рӯди кӯҳнаи Шофирком буда, то он рӯз аз *серобтарини заминони* он давру пеш ба шумор мерафт [183, с.33-34]. - La steppe Koko s'étendait au sud de l'ancien lit du Chafrikan et avait passé jusque-là pour être *fort bien arrosée* [194, с.35].

Дар ҷумлаҳои сифати дараҷаи олидор ҷузъи муқоиса мавҷуд бошад ҳам, он алоҳида-алоҳида наомада, дар шакли ҷамъ меояд, ки бартарии аломати яке аз дигаре фарқ карда мешавад. Дар мисолҳои болоӣ узвҳои муқоисакунанда ва муқоисашаванда «**ҷорбоғҳо**» ва «**заминҳо**» мебошанд, ки аз байни онҳо бартарии яке муайян шуда истодааст.

Дар забони тоҷикӣ фарқи дигари дараҷаи олий дар муқоиса ва берун аз муқоиса дар он аст, ки дар таркиби ибора предметҳои якхела, ки аз байнашон сифати дараҷаи олий фарқ карда мешавад, ба воситаи маҳдуд карда мешавад. Масалан, «аз», «яке аз».

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дараҷаи олии аломат, ки дар натиҷаи муқоиса аз байни гурӯҳи предметҳои ҳамчинс ҷудо шуда, ба худ муайянкунанда қабул мекунад, дар ибора бештар пеш аз предмети муқоисашавандаш меояд: То ба он рӯзе, ки падарам ба ман ин суҳанхоро гуфта ба насиҳат сар кард, ман яке аз **беғамтарин духтарони** кишлоқ ба шумор мерафтам [189, с.62]. - Jusqu'au jour où mon père prononça ces mots, j'avais été une créature *insouciante, la plus joyeuse, la plus vive et la plus capricieuse des fillettes* de notre village [199, с.78].

Агар мо ба мисолҳои додашудаи забони русӣ ва фаронсавӣ назар афканем, мебинем, ки дар онҳо сифати дараҷаи олий ҷида шуда омадааст, ки дар забони тоҷикӣ низ чунин шуда метавонад ва бояд қайд намуд, ки дар ин сурат бандаки изофӣ ба аъзои охирини ҷида ҳамроҳ мешавад:

Китобхонаи Латифҷон-маҳдум **беҳтарин** ва **бойтарини** китобхонаҳои хусусии шаҳри Бухоро буд [183, с.41].

Роҳи таркибии ифодаи дараҷаи олий

дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар забони фаронсавӣ

Роҳи дигари ифодабии дараҷаи олии сифат дар забони адабии ҳозираи тоҷик ба воситаи ба ҳам омадани таркиби «аз ҳама» ва сифати аслии мебошад [33, с.65]. Дар забони фаронсавӣ бошад, мисли забони тоҷикӣ дараҷаи олий низ метавонад ба воситаи таркиби «**de tout (e)**», ки муродифи тоҷикии «аз ҳама» аст, ифода гардад. Ҳамчунин дар забони тоҷикӣ баробари ба таркиби «аз ҳама» ва сифати аслии дараҷаи олии сифат бо калимаҳои «**тамоми**» низ ифода меёбад: Вале *аз ҳама зиёдтар* чашмонаш маро ба тааҷҷуб мононда буданд: онҳо ба якдигар наздик ва *ниҳоят серҳаракат* буда, мисли оина медурахшиданд [188, с.28].

Ин тарзи ифода дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ниҳоят камсигеъмол мебошад. Дар забони тоҷикӣ мазмунан калимаҳои «**ҳама**»

ва «**тамоми**» гарчанде ки ба ҳамдигар бисёр наздиканд, дар забони фаронсавӣ низ чунин мебошад. Бинобар ин алоҳида-алоҳида аз назари таҳлил гузаронидани роли ин калимаҳо дар ифодаи дараҷаи олии сифат дар забонҳои номбурда зарурат надорад.

Дар забонҳои мавриди зикр сифат дар таркиби ибораи дараҷаи олий дар шаклҳои зерин меояд:

Дар забони тоҷикӣ сифат бо таркиби «**аз ҳама-de tout**» дар шакли дараҷаи оддӣ омада, дараҷаи олиро ифода менамояд:

Хайри ном духтархона, ки ҳаждаҳ-бистсола буда, дар ҳавлӣ **аз ҳама шӯх** ва **хандон** буд, ба ҷеғ задани Асо давида рафт [189, с.119]. - Khaïri, **une jeune** servante **vive et joyeuse**, était allée le chercher [199, с.143].

Ҳамоно, ин байтҳо **аз ҳама латиф**, **ё аз ҳама пандомез**, **ё аз ҳама бурро**, **ё аз ҳама шодибахш**, **ё аз ҳама ғамангез** буданд, ки дар хотир монданд [190, с.192]. - Sans doute étaient-ce **les plus poétiques** ou **les plus sages, les plus spirituelles, les plus joyeuses** ou encore **les plus tristes** [198, с.164].

Аз мисолҳои овардашуда як қатор фарқиятҳо ба назар мерасанд. Масалан дар ҷумлаи забони тоҷикӣ таркиби «**аз ҳама**» дар якҷоягӣ бо сифати дараҷаи оддӣ омада, дар тарҷумаи забони фаронсавӣ бошад ин бе таркиби «**аз ҳама**» истифода шуда, яъне дар шакли дараҷаи олий боқӣ мондааст.

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дараҷаи олий метавонад дар натиҷаи бо таркиби «**аз ҳама**» омадани сифати дараҷаи муқоисавӣ ташкил ёбад: Назмам бароям **аз ҳама содиқтар** баромад [190, с.138]. - **Plus fidèlement** encore ma Poésie m'accompagne [198, с.120].

Дар ҷумлаҳои мазкур мебинем, ки дар тоҷикӣ таркиби «**аз ҳама**» истифода шудааст. Дар тарҷумаи забони фаронсавӣ бошад ин таркиб, ки тарҷумааш дар ин забон «**de tout (e)**» аст, вучуд надорад. Аммо дар забони фаронсавӣ зарфи «**encore**» истифода шуда, ин зарф, ки дар тоҷикӣ тарҷумаи «**боз, боз ҳам, илова бар он**»-ро медиҳад, дида намешавад. Агар

ҷумлаи забони франсавиро тарҷумаи таҳтуллафз кунем «**Назмам бароям боз ҳам содиқтар баромад**» мешавад. Ҳамчунин қайд кардан ба маврид аст, ки ҷои сифат дар ҷумлаҳои мавриди назар аз ҳам фарқ мекунад:

Ҷадвали №3.

Забони тоҷикӣ	исм	пешоянд	таркиб	сифат	фeyл	
	Назмам	бароям	<i>аз ҳама</i>	<i>содиқтар</i>	баромад	
Забони фаронсавӣ	зарф	зарф	зарф	ҷоишини соҳибӣ	исм	фeyл
	<i>Plus</i>	<i>fidèlement</i>	encore	ma	Poésie	m'accompagne

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар забони тоҷикӣ таркибҳои «**аз ҳама**» бо сифати дараҷаи олии бо пасвандҳои **–тарин** ифода гардида омада, дараҷаи олии сифатро месозад, ки ин гуна ифодаёбӣ дар забони фаронсавӣ фаровон истифода шуда, таркиби «*de tout (e)-аз ҳама*» бештар бо таркиби «*la plus*», ки дар тоҷикӣ ифодакунандаи пасванди «**–тарин**» аст, истифода мешавад.

Дар таркиби ибори дараҷаи олии сифат таркиби «**аз ҳама**» мустақилона дараҷаи олиро ифода карда наметавонад. Он фақат бо ҳамроҳии сифати асли ҷараёни муқоисаро ифода менамояд. Сифати асли ва таркиби калимаи «**аз ҳама**» узвҳои ҷудонашавандаи ибора дар дараҷаи олианд. Таркиби «**аз ҳама**» дар якҷоягӣ бо сифатҳои асли дар шаклҳои сифати оддӣ, муқоисавӣ ва олий дараҷаи олии сифатро ташкил диҳад ҳам, онҳо ҳар кадом тобишҳои маъноии хос доранд. Масалан, агар «**кори аз ҳама душвор**» ва «**кори аз ҳама душвортар**» гӯем, ибори дуҷум назар ба ибори аввал ба аломат зиёдтар соҳиб шуда, ин соҳибият, аз табиати худ дараҷаҳои қиёсии сифат сар мезанад. Дар вақти «**кори аз ҳама душвортарин**» гуфтан, ибори сеҷум аз ду ибори болоӣ ба тобиши боз ҳам зиёдтар шудани аломати предмет фарқ мекунад.

Омилҳои забонӣ нишон медиҳанд, ки дар забони тоҷикӣ аз байни ин се намуди дараҷаи олии ба воситаи ибора сохташуда, намуди ибори

«аз хама+дараҷаи муқоисавӣ» ва «аз хама+дараҷаи одии сифат» омадаш серистеъмомлар будааст.

Дараҷаҳои сифат берун аз муқоиса дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Новобаста аз ғанӣ будани таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ, дар ин забонҳо шаклҳои грамматикӣ дараҷаҳои қиёсии сифат бо вучуди бисёрсоҳа будани худ, тобишҳои гуногуни маъноӣ ва хусусиятҳои миқдоран зиёд ва камшавии аломатҳои предметҳои дар ҳаёти табиӣ ва ҷамъиятӣ мавҷудбударо ҳаматарафа дар бар гирифта наметавонанд. Забон ба воситаҳои гуногуни грамматикӣ ва луғавии худ чунин каму зиёдшавии аломати предметҳоро берун аз муқоиса низ ифода менамояд.

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мумкин аст сифатҳои таъкидӣ ва синонимҳои дараҷаи одии сифат пайдоиши гурӯҳи калони каму зиёдшавии аломати предметро ифода намоянд. Ба воситаи гуногунии грамматикӣ ва лексикӣ ифода гардидани хусусияти миқдоран каму зиёдшудани аломати предметҳо тавоногии забонҳои номбурдаро нишон медиҳад.

Ин ҷиҳати масъала дар грамматикаи забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ то имрӯз пурра таҳқиқ нашудааст. Дар грамматикаҳои мавҷуда ин масъаларо ба таври умумӣ маънидод кардаанду ҳалос. Масалан дар бораи тарзҳои ифодаёбии дараҷаи одии сифат дар забони тоҷикӣ қайд шудааст, ки «дараҷаи одии сифат бо илова кардани калимаҳои **чудо, чудо ҳам, хеле, ниҳоят, беҳад, аз ҳад зиёд** ва дигарҳо низ ифода карда мешавад, ки ин албатта дар забони фаронсавӣ низ ба назар мерасад: Чои гармро, ки хӯрдам, насиб бошад, арақ мебиёрад, арақ ки омад, *хеле сабук* мешавам [189, с.12]. - Je vais boire un peu de thé brûlant, si Dieu le veut, je transpirerai et me sentirai *mieux* [199, с.15].

Дар мисолҳои овардашудаи забони тоҷикӣ калимаи «хеле» ва дараҷаи одии сифати «сабук» истифода шуда, дараҷаи одиро нишон

медихад. Дар тарҷумаи забони русӣ ва фаронсавӣ бошад яку якбора калимаҳои «*сабук*» ва «*тіеих*» дар дараҷаи қиёсӣ омада, албатта ин нишондиҳандаи дараҷаи олії шуда наметавонад.

Муаллифони китобҳои забони тоҷикӣ ба қатори дараҷаи қиёсӣ дохил шудан ё нашудани дараҷаҳои олии ба воситаи зарфҳо ва сифати аслий ифодашударо нишон надода, таърифи онро медиханд.

Дуруст аст, ки сифатҳои аслий дар натиҷаи қабул намудани зарфҳои миқдорӣ зиёд шудани аломати предметҳоро ифода менамоянд, вале ҳеҷ гоҳ мо онҳоро наметавонем дараҷаҳои қиёсии сифат номем, чунки шартӣ асосии дараҷаҳои қиёсӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар натиҷаи муқоиса зоҳир гаштани бартарии аломати як предмет аз предмети дигар мебошад, аммо дар ибораҳои болоӣ муқоиса мавқеъ надорад. Дар ин намуди сифатҳо танҳо миқдоран зиёд шудани аломати предметҳо ифода гардидааст. Аз ҷиҳати маъно миқдоран кам ё зиёд шуда, дараҷаи баландии аломатро фаҳмондани онҳоро синонимҳои дараҷаҳои сифат – ифодаи каму зиёдии аломат номидан мумкин аст.

Ин масъаларо дар забони тоҷикӣ забоншинос В.С.Расторгуева, Ш.Ниёзӣ дуруст шарҳ дода, онҳоро ба қатори дараҷаҳои, ки каму бешии сифати предметҳоро берун аз муқоиса ифода менамоянд, дохил мекунанд [109, с.120]. Мо танҳо ба тариқи илова қайд кардан мехоҳем, ки ин ибораҳо фақат аз ҷиҳати миқдор зиёду кам шудани аломатро мефаҳмонанд. Дар ин гуна ибораҳо мавқеи муқоиса мавҷуд нест.

Агар роҳҳои мазкури дараҷаи оліӣ аломати олии предметро дар натиҷаи муқоиса фаҳмонанд, сифатҳои таъкидӣ, бо зарфҳо ва сифатҳои аслий таркибёфта фақат аломати олии предметро ифода менамоянд.

Каму зиёд шудани аломати предмет берун аз муқоиса якҷанд намуд мешавад. Яке бо сифатҳои аслий омадани зарфҳост. Синонимҳои маънавии дараҷаи олии сифат – ибораҳои озоданд, ки дар натиҷаи ба ҳам омадани зарфҳои миқдору – андоза ва калимаҳои қувватдиҳанда бо сифатҳои аслий сохта мешаванд.

**а) Синонимҳои семантикии дараҷаи олии сифат
дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар фаронсавӣ**

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ калимаҳои қувватдиҳанда гуногун буда, яке аз онҳо зарфи «хеле» буда, он ба сифатҳои аслии омада, маънои аслии аломати онро миқдоран меафзояд. Дар забони ҳозираи адабии тоҷик ва фаронсавӣ ба ҳам омадани зарфи «хеле - *très*» бо сифат серистеъмол мебошад. Масалан, дар вақти муқоиса кардан ибораи «**бинои калон - un grand immeuble**» ва «**бинои хеле калон - un très grand immeuble**» маълум мешавад, ки дар ибораҳои «хеле калон - *très grand*» аломат дар ҳарду забон ҳам миқдоран аз калимаи «**калон - grand**» афзунтар мебошанд: Аммо ман он вақтҳо фарқи суф то шоҳиро намедонистам ва ҳамин қадарро медонистам, ки куртаи худам нисбат ба газворҳое, ки падарам мебофт, *хеле сафед* ва *суфта* буд [183, с.16]. - A cette époque, je ne distinguais pas encore la soie du coton, mais je savais que tous mes habits de ce jour-là avaient été cousus dans une étoffe *plus fine* et *plus blanche* que celle que nous tissait mon père [194, с.20].

Гарчанде, ки дар забони фаронсавӣ барои калимаи «хеле»-и забони тоҷикӣ муодили франсавии «*très*» мавҷуд аст, аммо дар тарҷумаи ҷумлаҳои додашудаи забони фаронсавӣ калимаи «*très*» истифода нашуда, сифатҳои «*fine*» ва «*blanche*» дар дараҷаи қиёсӣ истеъмол гардидаанд.

Албатта ин маънои онро надорад, ки ҳамеша чунин ҳолат рӯх медиҳад, яъне ҳолатҳоеро вохӯрдан мумкин аст, ки мутобиқат байни забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дида мешавад: Ғор фақат як даромадгоҳ дошт, ки он ҳам *хеле танг* буд-сар дарояд, китф берун мемонад [190, с.36]. - Il n'y avait qu'une entrée, *très étroite*, où l'on pouvait glisser la tête, mais pas les épaules [198, с.36].

Калимаҳои **бисёр**, **басе**, **басо**, ки миқдору дараҷаро мефаҳмонанд, бо сифати аслии омада, миқдоран зиёд шудани онро ифода менамоянд: Дар Андиҷон ба наздикии роҳи оҳан дар як майдони фароҳе як *иморати*

biscër бузургеро мебинед [185, с.32]. - A Andijan, sur une des places, près de la voie de chemin de fer, s'élève *un grand bâtiment étrange* [195, с.235].

Зарфҳои «**бисёр** - **beaucoup**» аз «**хеле** - **très**» хангоми бо сифати дараҷаи оддӣ омадан ва мафҳуми аломати предметро ифода намудан, аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Масалан, вақти «**дарахти хеле зебо** - **un très bel arbre**» ва «**бисёр зебо**» гуфтан, дуҷуми аз якуми микдоран бартарӣ дорад. Яъне дар мисоли дуҷум предмет ба аломат зиёдтар аст. Дар забони тоҷикӣ, хоҳ забони китобатӣ ва хоҳ гуфтугӯӣ ин намудҳои ифода серистеъмол аст. Инҷо як чизи ҷолиби диққатро қайд кардан бамаврид аст, ки дар забони фаронсавӣ зарфи «**бисёр** - **beaucoup**» одатан бо сифати дараҷаи оддӣ истифода намешавад, ин зарф бештар бо феъл истифода мешавад, бинобар ин, онро баъзан зарфи ифодакунандаи феъл низ меноманд.

Бо калимаи **беандоза**:

Баъди он, ки падарам *ҳикояи беандоза дуру дарози* нависандаи дигарро хонда баромад, ба муаллиф гуфт:... [190, с.192]. - Un jour mon père lut *un fort long récit* que l'auteur semblait ne devoir jamais terminer, et il lui dit [198, с.164]:

Бо сифати «**сахт**» ба ҳам омадани сифати аслий дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар забони фаронсавӣ: ...ту то як ҳафта ин розро пинҳон дор ва ба ҳар касе, ки маро бипурсад «*сахт бемор* аст» гӯй [185, с.19]! - Tu dois tenir secret mon départ pendant une semaine. Tu diras à tous ceux qui t'interrogeront sur moi, que je suis *gravement malade*... [195, с.226].

Дар мисоли овардашудаи забони тоҷикӣ сифати «**сахт**» бо сифати аслий ҳамчун муродифи дараҷаи олий истифода шуда, аммо ин тамоман камистеъмол аст. Вай (сифати сахт) бо сифат ба ҳам омада, аломати онро микдоран меафзояд. Онро бо зарфи «**бисёр**» ҳаммазмун гуфтан мумкин аст, ки ин бо тарҷумаи забони франсавӣ мисоли дар боло зикршуда мувофиқ мебошад. Дар забони фаронсавӣ ба ҷойи сифати «**сахт**» зарфи «**gravement**» истифода шудааст.

Бо калимаҳои **аз ҳад зиёд**:

-Мошин *аз ҳад зиёд назз* буд, агар андак бадтар мебуд, ҳеч воқеа рӯй намедод [190, с.160]. - C'était une *très bonne* voiture. Si elle avait été un tout petit peu plus mauvaise, rien ne lui serait arrivé [198, с.138].

Ибораҳои «**аз ҳад зиёд**» аз ҷиҳати маъно аз ҳамаи ибораҳои дар пеш омада микдоран дар предмет зиёд будани аломатро ифода менамояд. Ин ибора дар забони фаронсавӣ тавассути зарфҳои микдорӣ дар якҷоягӣ бо сифат истифода мегардад.

б) Синонимҳои семантикии дараҷаи муқоисавии сифат

дар забони тоҷикӣ ва муродифоти онҳо дар забони фаронсавӣ

Аз таҳқиқотҳои бурдашуда маълум мегардад, ки дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ибораҳои ба воситаи зарфҳо ва сифати аслии сохташуда ба монанди «**хеле зебо-très beau (belle)**», «**чудо баланд-assez grand, e**» ва ғ. аз ҷиҳати маъно ба сифати дараҷаи олий баробар ҳисоб мекунанд.

Аммо ибораҳои ба монанди «**боз ҳам калон**», «**торафт хомӯш**», «**андак мағрурона**», «**каме тунд**», ки бо ёрии зарфҳо ва сифатҳои аслии сохта шудаанд, аз ҷиҳати маъно каму зиёдии аломати предметро фаҳмонанд ҳам, ба дараҷаи олий баробар шуда наметавонанд. Ин гуна каму зиёд шудани аломати сифати аслии аз рӯи маъно ба дараҷаи муқоисавии сифат баробар мебошад.

Дар забони тоҷикӣ оиди ин гуна хусусияти сифатҳо дар китобҳои дарсӣ маълумоте ба назар намерасад. Танҳо забоншинос Д.Т.Тоҷиев вобаста ба мавзӯи муайянкунандаҳои аслии ба ин масъала равшанӣ андохта, дар хусуси ба ҳам омадани калимаҳои қувватдиҳанда бо сифати аслии маълумот додааст: «дараҷаи муқоисавии мураккаб низ мавҷуд аст, ки дар натиҷаи ба дараҷаи оддии сифат илова намудани калимаҳои «**боз ҳам**» ташкил меёбад» [130, с.125].

Мувофиқи фикру ақидаҳои муаллиф яке аз намудҳои паҳн гардидани каму зиёдшавии аломати предмет дар натиҷаи ба ҳам омадани калимаҳои қувватдиҳанда бо сифати аслии сурат мегиранд.

Дар ин гурӯҳ ибораҳо чараёни муқоиса ифода наёфта, фаҳмидан мумкин аст, ки бо сифатҳои аслии омадани калимаҳои қувватдиҳанда аломати предметро миқдоран афзун кардааст. Бинобар ин, хуб мешуд, ки чунин намудҳоро синонимҳои семантикии дараҷаи муқоисавӣ меномидем:

а) Як навъи ин ибораҳо ба ҳам омадани калимаҳои қувватдиҳандаи «**боз ҳам**» бо сифати аслии мебошад:

Ҳамин ҳолати вай ҳам ба худаш зебида, гӯё ба ҳуснаш ҳусн афзуда буд, ки пас аз андак пажмурдагӣ рангу бӯяш боз ҳам афзуда ва ***боз ҳам дилрабоатар*** мегардад [189, с.189]. -...comme ces merveilleuses roses rouges qui, lorsqu'elles commencent à faner, deviennent ***encore plus parfumées*** et ***plus agréables*** [199, с.229].

Он бача он чӯбро гирифта, ба кафи пойҳои халифа задан гирифт. Бачагони фаллоқдор ***боз ҳам*** фаллоқро ***сахттар*** метофтанд [184, с.18]. - L'élève cingla les talons de Khalifa, tandis que les autres tordaient le fallek ***encore plus fort*** [194, с.17].

Дар Япония, дар шаҳри ***боз ҳам зеботари*** Камакура дар маросими интихоби маликаи ҳусн иштирок доштам [190, с.87]. - Au Japon, dans la ville ***encore plus fabuleuse*** de Kamakoura, j'assistai à un concours de beauté [198, с.80].

Дар ин таркиб калимаҳои қувватдиҳанда бо сифати аслии тобиши миқдоран афзудани аломатро илова менамоянд. Дар мисолҳои овардашуда дар натиҷаи ба ҳам омадани калимаҳои «**боз ҳам**» бо сифати аслии (дар дараҷаи муқоисавӣ) аломати предмет миқдоран афзудааст.

б) навъи дигари синонимҳои дараҷаи муқоисавии сифат дар забони тоҷикӣ бо ҳам омадани калимаи қувватдиҳандаи «**торафт**» бо сифати аслии мебошад, ки ин дар забони фаронсавӣ ба воситаи таркиби «**de plus en plus**» ифода мегардад. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ калимаи «***торафт-de plus en plus***» бо сифати аслии ба ҳам омада, ба вай тобиши пай дар пай афзудани миқдори аломатро илова мекунад:

Ғамзат аз бардору зани асп хаста ва дилбеҳузур шуд, аҳволаш *торафт бадтар* мегашт ва оқибат аз рӯи зин парида рафт [190, с.160-161]. - Gamzat était secoué, balancé sur sa selle, il se sentait *de plus en plus mal* et il finit par tomber à terre [198, с.138].

Аз маводи таҳқиқнамуда мисолҳоеро пайдо кардем, ки калимаҳои «*андак*», «*каме*», ба сифатҳои аслии ҳамроҳ шуда, миқдори аломати предметҳоро меафзоянд ва ё суст мекунанд:

Ғаниҷонбой ва ҳамроҳонаш андаке *сархуш, хурсанду шод* буданд ва дар кӯчаҳои торику бекаси шаҳр сурудхонон мерафтанд [189, с.151]. - Ghanidjon accompagné de ses amis *à moitié Ivres*, avançait dans les rues sombres et désertes, et il chantait [199, с.183].

-Мошин аз ҳад зиёд нағз буд, агар *андак бадтар* мебуд, ҳеч воқеа рӯй намедод [190, с.160]. - C'était une très bonne voiture. Si elle avait été *un tout petit peu plus mauvaise* rien ne lui serait arrivé [198, с.138].

Рӯйи ҳавли аз нури моҳ, ки хеле шом хӯрда баромада буд, *каме равшан* гашта, аз гирду атроф чеғ задани хурӯсҳо ба гӯш мерасид [189, с.82]. - La lune au déclin *éclairait à peine* la cour. De tous côtés, on entendait les coqs chanter...[199, с.100].

Калимаҳои «*андак*» ва «*каме*» аз ҷиҳати маъно ба ҳам монанд мебошанд, бинобар ин онҳо дар забони фаронсавӣ ҳарду бештар ба воситаи калимаи «un peu» ифода мегарданд.

в) Сифатҳои таъкидӣ дар забони тоҷикӣ ва муродифоти он дар забони фаронсавӣ

Дар забони тоҷикӣ роҳи дигари ифодаёбии дараҷаи олии сифат, ки бидуни муқоиса дараҷаи баланди аломати предметро ифода менамояд, ин таъкидҳои сифатҳо мебошад, ки ин хоси забони фаронсавӣ нест.

Ин тарзи ифодаёбии сифатро дар забони гуфтугӯӣ метавон мушоҳида намуд, ки он аз қадим вучуд дошта бошад ҳам, вале дар забони адабии китобӣ нав аст. Гумон меравад, ки таъкидҳои сифатҳо

дар натиҷаи ихтисори редуликатсия (бо усули такрори асоси калима сохтани калимаи нав)-и сифатҳо ташкил ёфтаанд.

Оид ба сифатҳои таъкидӣ дар грамматикаҳои мактабҳои миёна ва олии ва асарҳои муаллифони алоҳида маълумот дода шудааст. Дар забони тоҷикӣ бо роҳи таъкид, дар натиҷаи такрори ҳиҷои аввали сифати аслии сифати дараҷаи олии ба вучуд меояд: ЗЕРО ки тарбузи ба рангаш мафтун шуда харидаи ман на як бор **сап-сафеду** бемаза баромадааст [190, с.46]. - CAR, plus d'une fois j'ai pu constater que la pastèque que j'avais choisie pour sa beauté était encore *verte* et *sans douceur* [198, с.43].

Қайд кардан бамаврид аст, ки бо вучуди набудани шакли таъкидии сифат дар забони фаронсавӣ, дар мисоли овардашуда ба ҷои сифати «**сафед**», дар тарҷумаи фаронсавӣ «**verte-сабз**» истифода шудааст, аммо мо наметавонем, гуем, ки ин ғалат аст, зеро мантиқан сафеду сабз ҳарду хом будани тарбузро метавонанд нишон диҳанд.

Мисоли дигар: Дар сар шляпаи хасини канотйе дошт. Мари ўро дидан замон хандаро сар дод; дастони ў то оринҷ **сап-сафед** буданд ва пури пашми ғафси сиёҳ [186, с.68]. - Mais il avait mis un canotier, ce qui a fait rire Marie, et ses avant-bras étaient *très blancs* sous les poils noirs [196, с.72].

Бинобар сабаби набудани шакли таъкидии сифат дар забони фаронсавӣ бештар барои пайдо кардани муодили шакли таъкидии сифати забони тоҷикӣ, сифат (дар забони фаронсавӣ) бештар бо зарфи микдории «**très**» истифода шуда, ба дараҷаи олии баробар будани аломат хувайдо мегардад.

Дар мисолҳои боло танҳо хусусияти рангро ифода намудани сифатҳои таъкидӣ инъикос шудаанд. Аммо масъалаҳои забонӣ нишон медиҳанд, ки ин гуна сифатҳо на фақат рангҳоро, балки хусусиятҳои гуногуни одамон ва предметҳоро низ ифода мекунанд: Келин **чаимҳои калон-калони сиёҳ**, абрӯвони борик ва думдароз, бинии андак тегадори калон ва рӯи дарози сабзина дошт [189, с.135]. - Magfirat avait *de grands*

yeux noirs, des sourcils fins, un nez aquilin, le teint mat et le visage allongé [199, с.163-164].

Шаклҳои хурдӣ, навозиш ва камӣ дар сифатҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Хусусияти дигари сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ин аст, ки дар натиҷаи бо сифати аслий ба ҳам омадани хосиятҳои грамматикӣ хурдӣ, навозиш, камӣ ва эҳтиёт изҳор мегардад. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ гурӯҳи сифатҳои хурдӣ ва навозишро ифода мекардагӣ монанди гурӯҳи дар боло дида баромадаамон, камии аломати предметро фаҳмонанд ҳам, аз дараҷаҳои қиёсии сифат бо он фарқ мекунанд, ки дар онҳо чараёни муқоиса дида намешавад.

Оид ба ин масъала академик В.В.Виноградов менависад, ки дар забони русӣ шаклҳои дараҷаҳои сифатро аз баҳои субъективии аломатҳо чудо кардан зарур аст [65, с.242].

Азбаски кори мо асосан бо сифатҳои аслий бахшида шудааст, мо баъзе суффиксҳои маъмулии сифатҳои хурдию навозишро дар забонҳои мавриди таҳқиқ зикр хоҳем кард.

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҳам ин шаклҳо бидуни муқоисаи аломати предметҳо аз ҳолати оддӣ кам будан ва ё ба дараҷаи оддӣ нарасидани аломатро мефаҳмонанд. Ин гуна сифатҳо таҳти унвони сифатҳои камӣ ё сифатҳои ноқис, хурдӣ, таҳсину навозишро ифода мекардагӣ ном бурда мешаванд.

Дар забони тоҷикӣ воситаҳои, ки берун аз муқоиса заифӣ, камият ё навозишро дар натиҷаи ба сифати аслий ҳамроҳ шудан ифода мекунанд, чунин мебошанд. Дар забони фаронсавӣ бошад пасванди серистеъмоле, ки сифатҳои хурдию навозишро ташкил мекунад ин пасванди **-et (te)** буда, зимни таҳқиқот маълум гардид, ки муродифи ин пасанд дар забони тоҷикӣ пасванди «**-ча** ва **-акак**» мебошад.

1. Пасванди «**-ча**». Ба дараҷаи оддӣ нарасидани аломати предмет дар натиҷаи ба сифати аслий ҳамроҳ омадани пасванди «**-ча**» ифода карда мешавад.

Пасванди «**-ча**» бо сифат якҷо шуда аломати предметро заиф мекунад. Масалан, ранги сафед аломати одии предметро ифода менамояд, аммо бо илова намудани «**-ча**» мо аломати пешинаро тасаввур накарда, заифшавии он, ба дараҷаи пешина нарасидани онро дар назар дорем, яъне аломати баъдина аз пешина заиф аст, агар дигар хел ифода намоем, сафеди бенур мебошад. Пасванди «**-ча**» бештар бо сифатҳои рангхоро ифода мекардагӣ меояд:

Осмон *сабзча* гашта буд, ман худро хушхолу ором хис мекардам [186, с.39]. - Le ciel était *vert*, je me sentais content [196, с.42].

2. Ба дараҷаи оддӣ нарасидани аломати предметҳо боз ба воситаи ба охири дараҷаи оддӣ ҳамроҳ шудани калимаи «**тоб**» низ ифода меёбад. Калимаи «**тоб**» ба сифати аслий ҳамроҳ омада, маъноии асосии калимаро аз ҷиҳати миқдори аломат тағйир медиҳад: Як сайёд орзу доштаст, ки рӯбоҳи *бӯри сиёҳтоб* ба даст оварад [190, с.97]. - Sa vie durant, un chasseur avait rêvé d'attraper *un renard argenté* [198, с.88].

Дар вақти «**сиёҳ**» ё «**заррин**» гуфтан, предметро тасаввур мекунем, ки сифат ранги муайян дорад, аммо дар вақти бо «**тоб**» ҳамроҳ омадани ин калимаҳо предметҳои мазкур маъноии ба ранги сиёҳу заррин пурра молик набуда, фақат дорои тобиши ин гуна рангҳо буданро ифода мекунад. Калимаи «**тоб**» бештар барои ифодаи рангҳои гуногуни предметҳо ба кор бурда мешавад.

Баҳамоии пасвандҳои «**ча**» ва «**тоб**» тобиши маъноӣ дорад. Вай барои таъкиди норасоии аломати предмет истифода бурда мешавад. Агарчи ҳардуи ин пасвандҳо ба норасоии аломати предмет ишора кунанд ҳам, мазмунан онҳоро тамоман як ҳисобидан мумкин нест, чунки ҳар яке ба тобиши махсусе, ки дар асл ифода менамояд, соҳибанд. Онҳо мазмунан ҳамдигарро пурқувват мекунанд.

Пасванди хурдисози «**-ина**» аз чихати маъно бо пасвандҳои болоӣ якхела аст ва муодили ин пасванд дар забони фаронсавӣ пасванди «**-âtre**» буда, маънои пасвандҳои «**-тоб, -ча, -ина**»-ро медиҳад.

Мисол: *rougeâtre- сурхтоб, сурхина, сурхча*

4. Дар забони тоҷикӣ навъи дигари аломати предмет, ки ба камият ва навозиш далолат мекунад, ба воситаи пасванди «**-ак**» ташкил меёбад. Пасвандҳои «**-ак**», «**-ча**» дар сифат бо ду вазифа истеъмом мешаванд: **шаклсоз** ва **калимасоз**. Мо тасмим гирифтаем, ки дар зер оиди вазифаи шаклсозии андешаи худро баён намоем .

Пасванди «**-ак (як)**» ба сифат ҳамроҳ шуда, ба аломати предмет тобишҳои гуногун пайдо мекунад.

Маънои хурдӣ:

Ассо ба даруни хавличаи хурдакаки машкоб даромада, ба лаби *суфаи настаки* он нишаст [189, с.185]. - Dans la toute petite cour du porteur d'eau, Asso s'installa au bord *de la terrasse* et se mit à parler, le regard fixé à terre [199, с.224]:

Пасванди **-ак** ба сифат ҳамроҳ шуда, баробари хурди ро фаҳмондан, маънои навозишро низ ифода мекунад: **Ў** чавони коматбаланд, тануманд ва шонавасеъ буд, занаш бошад, хурдчусса, *лундаякак* ва чехракушод, аз лаҳҷааш маълум, ки парижист [186, с.70]. - C'était un grand type, massif de taille et d'épaules, avec une petite femme *rond* et gentille, à l'accent parisien [196, с.75].

Пасванди **-ак** ба сифат тобиши нотавонӣ, истехзо, пастӣ ва таҳқирӣ ҳам илова мекунад. Мисол: Оқсақол, ки як мардаки ғафси пурзӯре буд, Бибиробиаи **харобакро** чун кӯдак бардошта канор бурд ва оҳиста гуфт:... [189, с.94]. -L'aksakal, un homme grand et fort, se dégagea de l'emprise de Bibirobia, la secoua -comme un enfant, la repoussa et dit calmement [199, с.113]:

Пасванди «**-акак**». Ин пасванд ба сифат ҳамроҳ шуда, ба маънои хурдӣ ва навозиш далолат кардани аломати предметро мефаҳмонад:

Ассо ба даруни *ҳавличаи хурдакаки* машкоб даромада, ба лаби суфаи пастаки он нишаст [189, с.185]. - Dans *la toute petite cour* du porteur d'eau, Asso s'installa au bord de la terrasse et se mit à parler, le regard fixé à terre [199, с.224]:

Пасванди «**-акак**» дар мисолҳои зерин бо сифат омада, баробари хурди ро ифода намудан, ба камият ва ихчамии аломат ишора мекунад:

Аз нури *лампаи хурдакак* хона нимравшан ва ба ғайр аз ҳиқ-ҳиқи гирии Фирӯза, дигар овозе шунида намешуд [189, с.147]. - *Une lampe minuscule* éclaire à peine la pièce où règne une demi-obscurité. Tout est silencieux, on n'entend que les soupirs de Firouza [199, с.178].

Мо ба автобус нишаста, аз Алцазира чанд километр дуртар, ба *пляжи хурдакаке* рафтем, ки дар байни шохҳо пинҳон буд, аз самти хушкӣ онро қамишҳо панаҳ мекарданд [186, с.50]. - Nous avons pris un autobus et nous sommes allés à quelques kilomètres d'Alger, sur *une plage resserrée* entre des rochers et bordée de roseaux du côté de la terre [196, с.53-54].

ХУЛОСАИ БОБИ II

Аз таҳлили семантикӣ-грамматикии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ метавон ба хулосаи зерин омад:

1. Вазифаи семантикӣ-грамматикии сифат дар забонҳои мавриди таҳқиқ ба ҳамдигар шабоҳат дошта, аз ҷиҳати сохт аз якдигар фарқ доранд. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи сифати аслий дар забони фаронсавӣ аз забони тоҷикӣ дар он аст, ки дар забони тоҷикӣ сифат дорои категорияи чамъ набуда, дар забони фаронсавӣ дар сифат категорияи чамъбандӣ дида мешавад. Масалан агар дар забони тоҷикӣ исм хоҳ дар шакли танҳо ояд, хоҳ дар шакли чамъ сифат дар шакли танҳо мондан мегирад. Аммо дар забони фаронсавӣ сифат ҳамеша бо исм алоқамандӣ дошта, на танҳо дорои категорияи чамъ мебошад, балки дар ҷинс низ бо исми додашуда мувофиқ аст.

2. Тибқи пажӯҳиш маълум гардид, ки бо вучуди зиёд будани фарқиятҳо байни сифатҳои аслии забонҳои ғавқуззикр метавон сифатҳоеро пайдо кард, ки дорои семантикаи шабеҳ мебошанд. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ гурӯҳи сифатҳои аслий метавонанд хусусиятҳои гуногуни предметҳоро аз рӯйи ақида, мушоҳида, тасаввури инсон, хусусияти предметро аз ҷиҳати таъм, қадру қимати шахсу предметҳо, хусусияти тарсовар, ваҳмовар ва ҳарос доштани предмет, ҳодиса ва воқеаҳо, хосият ва хислати одамон, ҳайвонот ва предметҳо, аз ҷиҳати қувваи маънавӣ ва ҷисмонӣ дар шакли нек ва бад буданашон, хислати одамонро аз рӯйи муносибаташон дар ҷамъият, ҳолат ва хислати шахсро аз ҷиҳати синну сол ифода кунанд. Ҳамчунин метавон қайд намуд, ки дар забонҳои мавриди таҳқиқ сифатҳои аслий аломати амалро низ ифода карда метавонанд. Ҳангоми аломати амалро ифода намудан сифат метавонад ҳамчун нақши ҳоли тарзи амалро иҷро намуда бошад.

3. Агар дар забони тоҷикӣ дараҷаи муқоисавӣ ба воситаи илова намудани пасванди «-тар» ба шакли одии сифати аслий ифода гардад,

ин дар забони фаронсавӣ тавассути зарфи миқдории «**plus**» сурат гирифта, зарфи мазкур пеш аз сифати дараҷаи одӣ меояд. Дараҷаи олии сифат бошад дар забони тоҷикӣ бо илова намудани пасванди «**-тарин**» сохта шуда, дар забони фаронсавӣ бо ёрии зарфи миқдории «**plus**» дар якҷоягӣ бо артикли муайянии мутобиқ ба исм истифода мегардад.

4. Хусусияти дигари фарқунандаи сифат дар забонҳои мавриди зикр дар он зоҳир мегардад, ки дар забонҳои тоҷикӣ дараҷаи муқоисавии сифат бо роҳи синтетикӣ ва бо роҳи таркибӣ ифода мегардад. Дар забони фаронсавӣ бошад роҳи синтетикӣ дараҷаи муқоисавии сифат вучуд надорад. Зеро роҳи синтетикӣ танҳо бо роҳи илова намудани суффикс ифода мегардад. Маълум аст, ки дар забони тоҷикӣ ягона пасванде, ки бо роҳи синтетикӣ дараҷаи муқоисавӣ месозад, пасванди «**-тар**» ва пасванде, ки дараҷаи олии месозад пасванди «**-тарин**» мебошад. Ифодаи нисбатан зиёд ё кам, пурқувват ё суст будани аломати предмет бо роҳи синтетикӣ ифода гардида, дар забони фаронсавӣ тавассути зарфҳои миқдории ифодакунандаи камӣю зиёдӣ сохта мешаванд.

5. Роҳи дигари ифодаёбии дараҷаи олии сифат дар забони тоҷикӣ ин ба воситаи ба ҳам омадани таркиби «**аз ҳама**» ва сифати аслии буда, бо ин роҳ ифода гардидани сифат дар забони фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ шабоҳат дошта, бо роҳи ба ҳам омадани таркиби «**de tout (e)**» ва сифати аслии ифода мегардад. Ҳамчунин дар забонҳои таҳқиқшаванда дараҷаи олии низ метавонад дар натиҷаи бо таркиби «**аз ҳама - de tout (e)**» ва омадани сифати дараҷаи муқоисавӣ олии ташкил ёбад.

БОБИ Ш

ВАЗИФАИ НАҲВИИ СИФАТ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА ФАРОНСАВӢ

3.1. Сифат ҳамчун муайянкунанда дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Сифат чузъи муҳими ҳиссаи нутқ ба шумор меравад. Вай хусусият, ҳолат ва чигунагии шахс, ҳайвонот ва ашӯро ифода карда, вазифаи асосии синтаксисии он ташаккули муайянкунанда, хабар ва ҳоли тарзи амал мебошад. Сифат дар гурӯҳи синтаксисии худ категорияҳои маъноиро ба монанди навъи хусусият, маҳдудияти аломат, дараҷаи муқоисавӣ-ро низ татбиқ мекунад.

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат дар ҷумла пеш аз ҳама ба вазифаи муайянкунанда меояд. Дар чунин маврид ибораи тавсифӣ ҳосил мешавад: Дар берун *шаббодои фораме* мевазид, хурӯсҳо ба ҷеғ задан сар карда буданд [189, с.149]. - Il faisait frais, *un vent léger* soufflait au-dessus de la ville. On entendait les coqs chanter [199, с.180].

Дар китоби Забони адабии ҳозираи тоҷик (лексикология, фонетика ва морфология) зери таҳрири Ниёзмӯҳаммадов Б. оид ба муайянкунанда шуда омадани сифат чунин қайдҳо оварда шудаанд: «Аз ҷиҳати синтаксисӣ сифат дар ҷумла пеш аз ҳама муайянкунанда шуда меояд» [29, с.183].

Муаллифи китоби «Исм ва сифат дар забони тоҷикӣ»-и солҳои баъдина, аниқтараш соли 1954 ки ба қалами Ниёзӣ Ш. тааллуқ дорад бо тағйироти каму беш дар бораи сифат маълумотҳои лозимӣ дода, оид ба муайянкунанда шудани сифат чунин қайд менамояд: «...агар исмҳо дар ҷумла мубтадо, пуркунанда ва муайянкунанда шуда оянд, сифатҳо дар ҷумла муайянкунандаи сифатӣ ва хабар шуда меоянд» [28, с.5]. Азбаски дар нутқ ба вазифаи ҳамдигар омадани исм ва сифат бисёр дида мешавад муаллиф ҳангоми чунин ҳодисаҳоро муайян кардан аз ҳамдигар фарқ кардани онҳоро низ зарур мешуморад. Ҳодисаи яқум, ба исм гузаштани

сифат ва ҳодисаи дуҷум бошад дар ҷумла ба вазифаи муайянкунандаи сифатӣ кор фармуда шудани исмро дар бар мегирад.

Дар нутқ исм ба вазифаи муайянкунандаи сифатӣ ва ё сифат маънои исмӣ гирифта, ҳамчун мубтадо ё пуркунанда шуда метавонанд. Масалан дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ калимаҳои *ҷавон-jeune, далер-brave, нешқадам* сифат буда, дар нутқ маънои предметӣ гирифта, мубтадо ё пуркунанда шуда метавонанд: *ҷавонон рафтанд – les jeunes gens sont allés, далерони қишлоқи мо – les braves de notre village, ғаболони донишгоҳи мо – les actives de notre université, ғаболонро табрик карданд – on a félicité les actifs.*

Ҳамчунин калимаҳои *нукра – l'argent, тилло – l'or* дар асл исм буда, метавонанд дар нутқ муайянкунандаи сифатӣ шуда, аломати предмети дигарро ифода кунанд. Дар ин ҳолат низ калимаҳои номбурда дар алоҳидагӣ ҳамчун исм мемонанд ва сифат шуда намераванд: медали *тилло - médaille en or*, медали *нукра - médaille en argent.*

Муаллиф дар ҷойи дигар оид ба масъалаи муайянкунандаи сифат чунин қайд мекунад: «Сифатҳо дар ҷумла муайянкунандаи сифатӣ шуда меоянд – яъне бо исм ба воситаи бандаки изофӣ (и) пайванд шуда, аломати предметро мефаҳмонанд [28, с.31].

Дар вазифаи муайянкунандаи изофӣ сифат ҳамчун муайянкунанда ҳам дар забони тоҷикӣ [45, с.27] ва ҳам дар забони фаронсавӣ [152, с.204] аксаран баъд аз муайяншавандаи худ омада, баъзан метавонад пеш аз он ҳам ояд.

Ба ҳангоми талхӣ машав ноумед,

Ки абри сияҳ зояд оби сафед [189, с.192]!

Nous ne devons jamais perdre l'espoir,

Si le nuage est noir, l'eau est limpide [199, с.233].

Гарчанде ки дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат метавонад ба вазифаи муайянкунанда ояд, аммо байни ҷумлаҳо ба фарқиятҳои ҷиддӣ дучор омадан мумкин аст. Масалан, мисолҳои зикргардидаи дар

шакли шеър дар гунаи забони тоҷикӣ сифат дар вазифаи муайянкунанда омада аст, аммо дар гунаи фаронсавиаш бошад сифат ба вазифаи хабар омада аст. Яъне агар чумлаи тоҷикии «*Ки абри сияҳ зояд оби сафед*»-ро дар варианти франсавиаш дида бароем тарҷумаи «*Si le nuage est noir, l'eau est limpide*-Агар *абр сиёҳ* бошад, *об тоза* аст»-ро медиҳад.

Дар забонҳои мавриди зикр муайянкунандаҳои тавсифӣ бо сифатҳои аслии ифода меёбанд. Онҳо аломатҳои бевоситаи предметро аз ҷиҳати ранг (себи *сурх*-la pomme *rouge*, абри *сиёҳ*-la nuage *noire*, чашми *кабуд*-un oeil *bleu*), бӯй (доруи *бадбӯй*-un médicament *puant*, хандалаки *хушбӯй*-un melon *aromatique*), таъм (ангури *шурин*-le resin *sucré*, хӯроки *шӯр*-un plat *sale*), ҳачм (кӯҳи *баланд*-une *haute* montagne, роҳи *васеъ*-une *large* route, хонаи *калон*-une *grande* maison), аломатҳои ҷисмонӣ (ҷавони *зӯр*-un jeune *fort*, шахси *зауф*-une personne *faible*, гови *хароб*-une vache *maigre*, гӯсфанди *фарбеҳ*-un gros mouton, мӯйсафеди *кӯр*-un vieil *aveugle*), синну сол (зани *ҷавон*-une femme *jeune*, марди *миёнсол*-un *moyan* âge), феълу атвор (одами *бадҷаҳл*-un homme *méchant*, марди *ҳалим*-un homme *gentille*, шахси *хоксор*-un homme *modeste*), сатҳу масоҳа (масофаи *дур*-une *longue* distance, роҳи *наздик*-une route *proche*), аломатҳои маънавӣ (шахси *доно*-un homme *savant*, бахил-*avare*), ифода мекунанд. Ифодаи муайянкунандаҳои изофии тавсифӣ: Муайянкунандаҳои мазкур бо сифатҳои аслии содда ифода мегарданд: ...Арбоб маҷоли гап задан надода, монанди *шағоли гурӯснае*, ки ба мурғе ҳамла оварад ё саге, ки ба гадое дарафтад, ба тарафи Одина ҳучум кард...[185, с.10]. - ...Arbob Kiamol se jeta sur lui, comme *un chacal affamé* qui se jette sur un oiseau. Il saisit par terre quelques pierres et frappa tellement Odina sur la tête que celui-ci tituba et tomba par terre comme mort [195, с.219].

Бо дидани ин ҳол *рӯзи равшан* ба чашми Одинаи бечора *шаби торик* гардид...[185, с.8-9]. - La *claire* lumière du jour *obscurcit* devant les yeux d'Odina [195, с.217]!

Муайянкунандаи изофии тавсифӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ метавонад бо сифатҳои сохта низ ифода шавад. Онҳо низ аломати бевосиати предметро нишон дода, аммо на ҳамавақт дар забонҳои мавриди зикр мувофиқанд: *шахси босавод-une personne instruite, талабаи доно-un élève dégoûré, нони бомаза-un pain appétissant, духтарчаи номарс-une fille brave.*

Мисол: Ҳавои **гарм** ҳам андаке **салқин** шуда, шаббодаи **форам** аз паси қалъа вазид, бӯи сахрои сералафро меовард [189, с.82]. -... il faisait moins **chaud**, un vent **léger** arrivait de derrière les murs de la forteresse apportant avec lui le parfum des herbes [199, с.100].

Мисоли дигар: Лекин агар диққат карда истед, бо либосҳои **шоҳона**, бо шоҳию адрасу махмал вай мисли мори **хушранг** менамуд [189, с.95]. - Mais si on le regardait plus attentivement, on voyait que cet homme habillé de soie et de velours avait l'air d'un **beau** serpent [199, с.115].

Аз мисолҳои зикршуда ба хулосае омадан мумкин аст, ки сифатҳои ҳастанд, ки дар забони тоҷикӣ шакли мураккаб мегиранд, аммо дар забони фаронсавӣ метавонад ба ҷойи сифати мураккаб, сифат дар вазифаи хабар омада бошад, ё ин, ки дар шакли сода низ метавонад истифода шавад.

Сифатҳои аслии дар шакли мураккаб низ ба вазифаи муайянкунандаи тавсифӣ меоянд: *ҷавони қадбаланд, духтари сиёҳчаши, соҳибҷамол, гулрӯ, мавзунҷомат, шахси ситорагарм, дилсоф, ватандӯст*: Вай (Асо) ҷавоне буд **қадбаланд**, **чорпахлӯ**, бо дасту поҳои баҳодуруна, **кулҷарӯӣ**, **шаҳлочашм** ва **гандумгун**, ба гирди лабаш акнун сиёҳча зада мӯйлаб мебаромад...[189, с.106]. - C'était un jeune homme **de haute taille** aux **épaules larges**, aux mains fortes, il avait **le teint bronzé**, **de grands yeux brillants**, sa lèvre supérieure était à peine couverte d'un fin duvet... [199, с.128].

C'était un **grand** type, massif de taille et d'épaules, avec une **petite**

femme **rond** et **gentille**, à l'accent parisien [196, с.75]. - Ў чавони **коматбаланд**, **тануманд** ва **шонавасеъ** буд, занаш бошад, **хурдчусса**, **лундаякак** ва **чеҳракушод**, аз лаҳчааш маълум, ки парижист [186, с.70].

Муайянкунандаи тавсифӣ бо шаклҳои муқоисавии сифати аслии ифода гардад, бартарии аломати предмети муқоисашавандаро назар ба предмети дигар ифода мекунад: Ин таклиф ба ман маъқул шуд гириям *сустар* ва дилам *кушодатар* гардид: ба назари ман аз шунидани нағмаи нақора худ нақоранавоз шудан *беҳтар* ва *хуштар* менамуд [183, с.16]. - L'idée me plut. Mes larmes séchèrent aussitôt et je me sentis *le cœur en fête*. Jouer soi-même du tambour devait être encore *plus intéressant* qu'écouter la musique [194, с.20-21].

Ифодаи муайянкунанда бо дараҷаи олии сифати аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ: Дуои бади чашм яке аз *дуоибадҳои сахттарин* ҳисоб меёбад [190, с.66]. - Les malédictions qui parlent des yeux sont *les plus terribles*. C'est la malédiction des malédictions [198, с.61].

Дар забони тоҷикӣ ифода гардидани муайянкунандаи сифат бо сифатҳои таъкидӣ ба назар гирифта шуда, ин хоси забони фаронсавӣ шуда наметавонад, зеро дар забони фаронсавӣ сифат шакли таъкидӣ надорад. Ҳангоми тарҷумаи ҷумлаҳои забонҳое, ки шакли сифати таъкидӣ доранд, дар забони фаронсавӣ тавассути зарфҳои гуногуни микдорӣ ё ин, ки ҳамту тавассути шакли одии сифат сурат мегиранд: Ва баръакс, панҷ моҳ дарахт урӯн, *сун-суёҳ* меистад [190, с.106]. - И наоборот. - Et vice versa. Pendant cinq mois l'arbre est nu et *noir* [198, с.94].

Ё Раҷаб қасдан мефармояд, ё сартарош нафаҳмида риши *сансафеди* ягон бор теғ нарасидаи падарамро покиза тарошида мепартояд [190, с.154]. - Radjab l'avait- il fait exprès ou était-ce le coiffeur qui ne l'avait pas compris, le fait est que ce dernier rasa complètement *la barbe grise* que mon père n'avait jamais touchée [198, с.133].

3.2. Сифат ҳамчун хабар дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Вазифаи дуумдараҷаи синтаксисии сифат дар ҷумла хабар мебошад. Оид ба масъалаи вазифаи синтаксисии сифат ҳамчун хабар олимони ватанию хориҷӣ дар алоҳидагӣ таҳқиқотҳои зиёде ба анҷоми расониданд. Масалан муаллифи китоби «Хабарҳои номӣ ва тарзи ифодашавии онҳо» Эшонҷонов Абдулғанӣ дар бораи хабар ва ифодагардидани он тавассути сифат қайд карда мегузарад [1, с.10].

Муаллифи китоби «Таърихи забони адабии тоҷик-асрҳои IX-X», Қосимова М.Н. дар бораи вазифаи синтаксисии сифат сухан ронда, мегӯяд: «Сифат вобаста ба хусусиятҳои грамматикаш дар ҷумла ба вазифаи муайянкунанда ва хабарӣ номӣ меояд» [18, с.166]. Муаллиф оид ба сифат ва вазифаи синтаксисии он маълумоти номукамал дода, танҳо ба вазифаи муайянкунанда ва хабар истифода шудани онро шарҳ медиҳад. Яъне оид ба вазифаи ҳоли тарзи амал омадани сифат ягон маълумот намедиҳад.

Муаллифони китобҳои «Исм ва сифат» Ш. Ниёзӣ, «Забони ҳозираи тоҷик» С. Ҳалимов ва К. Шукурова, «Забони адабии ҳозираи тоҷик» Б.Ниёзмӯҳаммадов, «Грамматикаи забони адбии ҳозираи тоҷик» Д.Тоҷиев, Р.Ғаффоров дар боби сифат (оид ба гурӯҳҳои асосии сифат, дараҷаҳои сифати асли, ба сифати асли баргаштани сифати нисбӣ, калимасозӣ дар сифат, тавассути пешванду пасванд сохта шудани сифат, сифатҳои ифодакунандаи хурдию навозиш, сифатҳои мураккаб, сифатҳои таркибӣ ва ғайра) бисёр қайдҳои ҷолиби диққат кардаанд.

Ҳангоми ба вазифаи хабарӣ номӣ омадан сифат ҳамчун ҳиссаи хабарӣ таркибӣ метавонад дар забони тоҷикӣ бо феълҳои ёридиҳанда, бо бандакҳои хабарӣ ва ё бе онҳо ояд, ки дар забони фаронсавӣ бошад бештар бо бандакҳои хабарӣ меояд: Дарси зеру забар аз дарси номҳои харфҳои **дилчасптар** буд...[184, с.41]. - Les leçons «Zer ou Zabar », étaient **plus intéressantes** que celles où j'apprenais les noms des lettres [194, с.36].

Ин чо ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони фаронсавӣ сифат дар ҷумла хабар шуда омадааст.

Сифат ва хелҳои он дар забонҳои мавриди зикр ба монанди исмҳо дар ифодаи хабар мавқеи махсусро ишғол менамояд. Сифатҳо дар забони тоҷикӣ метавонанд ҳам дар шакли мустақил ва ҳам ба воситаи қабул намудани бандакҷонишинҳои хабарӣ бо илова намудани феълҳои ёридиҳандаи «*будан-être*», «*шудан-devenir*», «*гардидан-réaliser*», «*намудан-paraître*» ва ғайра дар якҷоягӣ гурӯҳи калони хабарҳои номиро ташкил диҳанд, ки аз ҷиҳати сохт ва таркиби худ гуногун буда, дар тарзи ифодаи хабарҳо бо исмҳо қариб якхела буда, тарзи истифодаи ин ду ҳиссаи нутқ аз ҷиҳати хабар шуда омаданашон ба ҳам монанд мебошанд. Дар забони фаронсавӣ бошад, ба монанди забони тоҷикӣ сифат қисми таркибии хабарро ифода менамояд, аммо аз баски феълҳои дар боло номбаршуда дар ин забон ба гурӯҳи феълҳои ёрирасон дохил намешаванд, дар сохтори қоидаҳо байни ин забонҳо каме дигаргунӣ ба назар мерасад, ки мо онҳоро дар рафти кор хоҳем дид. Мавриди қайд аст, ки аксарият феълҳо дар забони тоҷикӣ ба гурӯҳи феълҳои ёрирасон дохил мешаванд онҳо дар забони фаронсавӣ ба гурӯҳи феълҳои нимёрирасон дохил шуда, ба феълҳои ёрирасони тоҷикӣ мутобиқ мебошанд.

Дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ хабар шуда омадани сифатҳои *аслӣ*, *нисбӣ*, *сифатҳои таъкидӣ* ва *дараҷаи қиёсӣ олидор* хеле характернок буда, бештар ба воситаи ёридиҳандаҳои «*будан-être*» ва «*шудан-devenir*» ифода меёбанд, аммо танҳо аз сабаби мавҷуд набудани шакли таъкидии сифат дар забони фаронсавӣ баъзан номутобиқӣ ба назар мерасад, ки мо инро дар мисолҳои зерин метавонем пайҳас намоем.

Ба воситаи сифатҳои асли мустақилан ифода гардидани хабар:

Мисол: *Замин сахт, осмон баланд-La terre est dure le ciel est haut.*

Мисоли дигар: Аз хӯҷаинам ду рӯз ҷавоб пурсидам ва ӯ не гуфта натавонист –ба ҳар ҳол **сабаби узрнок** [186, с.8]. - J'ai demandé deux jours

de conjé à mon patron et il ne pouvait pas me les refuser avec **une excuse pareille** [196, с.10].

Дар мисолҳои овардашуда калимаҳои ба монанди: «**сахт**», «**баланд**», «**dure**», «**haut**» ва «**узрнок**», «**pareille**» ба сифатҳои аслии дохил шуда, ҳар кадом бо мубтадои худ мантиқан алоқаманд мебошанд.

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ба вазифаи хабар омадани сифатҳои аслии серистеъмол буда, ин ҳодиса бештар дар забони асарҳои бадеӣ (назму наср) мушоҳида карда мешавад. Оид ба воситаи бандакҳои хабарӣ ва сифати аслии ифода гардидани хабар хаминро қайд намудан ба маврид аст, ки дар сурати хабар шуда омадани сифатҳои аслии бандакҳои хабарии шахси сеюми шумораи танҳои «**аст**», ки ин дар забони фаронсавӣ ба шакли «**est**» рост меояд мавқеи махсусро ишғол намуда, аксарият хабарҳо дар ҳарду забон бо сифат ва ба воситаи бандакҳои номбаршудаи «**аст**» ва «**est**» ифода мегардад: Маслиҳат дуруст,-гуфт вай. -Рост мегӯӣ, духтар дар ҳақиқат хануз **ҷавон аст** [189, с.240]. - C'est vrai, dit-il, c'est très juste, la jeune fille **est** encore **jeune** [199, с.287].

Фирӯза аввал оҳиста «тӯтаҷон» гуфт, аз кифти кампир гирифта чунбонид, дид, ки вай **беҳаракат** ва **беҷон аст**...[189, с.153] - Firouza appela doucement: «Grand-mère!», elle lui toucha l'épaule, et vit alors que Dilorom **ne respirait plus...** [199, с.185].

Дар мисолҳои овардашуда сифат ва феълҳои: **ҷавон аст-est jeune**, **беҳаракат** ва **беҷон аст** ба гурӯҳи хабарҳои номии зикргардида дохил мешаванд. Дар қисмати забони фаронсавии ҷумлаи охири барои тарҷумаи «**беҳаракат** ва **беҷон аст**»-и забони тоҷикӣ феъли «**respirer-нафас кашидан**» дар шакли инкории замони гузаштаи давомдор истифода шуда, ин дар тарҷумаи асл дида намешавад ва ҳамчунин бояд қайд намуд, ки дар ин ҷумла хабари тавассути сифат ифодаёфта дида намешавад.

Ифода гардидани хабар тавассути сифатҳои аслии ба воситаи феълҳои «**будан-être**, **шудан-devenir**, **намудан-paraitre**, **кардан-faire**» ва ғайраҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ хеле серистеъмол аст.

Сифатҳои асли дар якҷоягӣ бо ёридиҳандаҳои феълӣ, гурӯҳи бузурги хабарҳои номи таркибиро ташкил медиҳанд. Ҳаминро низ қайд намудан лозим меояд, ки хабарҳои ба воситаи сифати асли ва шакли «*act-est*»-и феъли ёридиҳандаи «*будан-être*» дар забонҳои номбурда (точикӣ ва фаронсавӣ) нисбат ба ифода гардидани хабар бо шакли «*буд- a été, était, fut*»-и феъли ёридиҳандаи «*будан-être*» камистеъмол буда, бештар характери услубию замонӣ дорад: *Истад умуман ҷавони бомулоҳиза, вазнин ва боодоб буд...*[189, с.53] - *Istad était un jeune homme raisonnable, sérieux et poli...*[199, с.66].

Аз ин кор ману Иброҳим ҳам хурсанд будем, ҳам ғамгин [189, с.71]. -*Ibrahim et moi étions tout heureux à la pensée de notre futur enfant, mais nous étions aussi inquiets pour lui* [199, с.90].

Дар мисолҳои овардашуда калима ва ибораҳои бо ҳарфҳои сиёҳ нишондодашуда қисми таркибии хабарро ташкил медиҳанд. Тағйироту дигаргуниҳо каме дар тарҷумаи ҷумлаҳо байни ду забони муқоисашаванда мавҷуданд, аммо мавзуи баҳси таҳлили фарқияти ҷумлаҳо набуда, онҳоро танҳо ба вазифаи хабар шуда омаданашон дида мебароем.

Дар баробари ин, ба воситаи ёридиҳандаи «*шудан-devenir*» ва сифатҳои асли низ хабарҳои номӣ ташкил меёбанд, ки тарзи ифодаёбии онҳо ҳам гуногунанд: Истад, ки дар аввали омаданаш парешонхотир ва бедимоғ буд, оҳиста-оҳиста ба мӯйсафеди меҳнатии меҳрубон улфат гирифт ва *хурсанд шуд* [189, с.52]. -*Les premiers jours, Istad était tout triste et distrait, mais peu à peu il s'habitua au vieux jardinier laborieux et aimable, et il devint plus gai* [199, с.65].

Абӯтолиби хушҳол ғамгин шуд, дар баробараш оҳанги сурнай ҳам хузнангез гардид [190, с.114]. -*Le joyeux Aboutalib en devint tout triste et sa zourna s'attrista avec lui* [198, с.101].

Дар ин гурӯҳи мисолҳо сифатҳои асли дар якҷоягӣ бо феъли ёридиҳандаи «*шудан*» хабар шуда омада, бо субекти худ алоқаи мантиқӣ пайдо кардаанд.

Ҳамчун хабар истифода шудани сифатҳои таъкидӣ

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик сифатҳои таъкидӣ низ хабар шуда метавонанд. Сифатҳои таъкидӣ баъзан холис, баъзан бо ёрии бандакҳои хабарӣ ва баъзан ба воситаи феълҳои ёридиҳандаи «*будан*» ва «*шудан*» ба сифати хабар меоянд ва ҳарчанд бо мубтадо мувофиқат накунад ҳам, ба маънои ҷумла ҳалал намерасад: Зеро ки тарбузи ба рангаш мафтун шуда харидаи ман на як бор *cap-saфеду бемаза будааст* [190, с.46]. -*Car, plus d'une fois j'ai pu constater que la pastèque que j'avais choisie pour sa beauté était encore verte et sans douceur* [198, с.43].

Mais il avait mis un canotier, ce qui a fait rire Marie, et ses avant-bras *étaient très blancs* sous les poils noirs [196, с.72].-Дар сар шляпаи ҳасини канотӣе дошт. Мари ӯро дидан замон хандаро сар дод; дастони ӯ то оринҷ *cap-saфед буданд* ва пури пашми ғафси сиёҳ [186, с.68].

Après notre conversation, au contraire, je l'ai regardé et j'ai vu un homme aux traits fins, aux yeux bleus enfoncés, grand, avec une longue moustache grise et d'abondants *cheveux presque blancs* [196, с.90].-Лекин дар вақти суҳбат ба ӯ бодикқаттар назар дӯхтам-вай қоматбаланд буд, тарҳи рӯи нозук, чашмони андак чуқури кабуд, мӯйлаби мошубиринчи дароз ва *мӯйҳои cap-saфед дошт* [186, с.85].

Дар мисолҳои мазкур сифати таъкидии «*cap-saфед*» бо калимаҳои мубтадоҳо ва сифатҳои гирду пеш зоҳиран алоқаи грамматикӣ дошта, бо ёрии бандакҳои хабарӣ ва феълҳои ёридиҳандаи «*будан*» ва «*доштан*» ифода ёфтаанд. Гарчанде, ки мавзӯи таҳқиқи мо муқоисаи хабар тавассути сифати асли бошад ҳам, аммо мисолҳои мазкур моро водор месозанд, ки оид ба сифатҳои таъкидӣ фарқияти ҷумлаҳои додасударо гуфта гузарем. Масалан, дар забони фаронсавӣ сифат шакли таъкидӣ надорад, бинобар ин тарҷумаи ҷумлаҳои тоҷикии ифодагардидаи тавассути сифати таъкидии «*cap-saфед*», дар забони фаронсавӣ гуногун

ифода гардида бо калимаҳои «*encore verte-ҳанӯз сабз (напӯхтагӣ)*» ва «*très blanc-хеле сафед*» тарҷума шудаанд. Ногуфта намонад, ки дар ҷумлаи охирон тарҷумон дар қисмати забони тоҷикӣ каме ба хатогӣ роҳ дода, баҷои калимаҳои «*cheveux presque blancs-мӯйҳои қариб сафед (мӯйҳои сафедчатоб)*» калимаҳои «*мӯйҳои сап-сафед*»-ро истифода намудааст, ки сифати таъкидии «*сап-сафед*» ба гурӯҳи ғайриқиёсии сифат дохил шуда, дараҷаи зиёдии аломатро аз меъёри муътадил нишон медиҳад.

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик баъзан сифатҳои аслий бо роҳи такрор ёфтанд, ки ифодаи зиёдии сифатхост, низ хабар шуда меоянд [1, с.4]: Чашмонаш *калон-калон буд.-Ses yeux étaient très grands.*

Дар тарҷумаи фаронсагии мисоли зикргардида бо вучуди набудани сифати таъкидии «*калон-калон*», боз дигаргунӣ дар шумораи ҷамъи сифати «*grand*» дар назар аст, зеро дар ин забон (фаронсагӣ) сифат дар ҷинс ва шумора бо муфтадо мувофиқат мекунад, ки ин хоси забони тоҷикӣ нест.

Ҳамчун хабар истифода шудани дараҷаҳои сифат

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсагӣ ба вазифаи хабар на танҳо сифатҳои аслий, мафҳумҳои сифатӣ ва сифатҳои таъкидӣ, балки инчунин сифатҳои дараҷадор (дараҷаи муқоисавию олий) ҳам омада метавонанд. Мо дар ин ҷо дар бораи хусусиятҳои морфологии дараҷаҳои сифат ва тобишҳои маъноии сифатҳои дараҷадор дахлат накарда, танҳо дар бобати дар ҷумла хабар шуда, бо субект аз ягон ҷиҳат алоқаманд шуда омадани сифатҳои дараҷадорро дар назар дорем.

Дар ҳолати хабар шуда омадани сифатҳои дараҷадор як фикри том ба тарзи муқоиса ифода меёбаду амали дар ҷумла будагӣ аломат ва хосияти як предметро нисбат ба предмети дигар нишон медиҳад. Ин тарзи ифода дар забонҳои номбаршуда хеле характернок буда, бештар онро дар забони асарҳои бадеӣ, забони адабии гуфтугӯӣ мушоҳида кардан мумкин аст: ...яке аз бачагон, ки аз ман **калонсолтар буд**, домани куртаи маро дар миёнаи ду ангушташ молиш дода, як бачаи дигарро, ки

аз худаш калонсолтар буд, чеғ зада куртаи маро ба $\bar{y}$ нишон дод [183, с.15].-Un garçon à **peine plus âgé** que moi, Iergach, frère de lait de mon frère aîné, empoigna le pan de ma chemise, appela un jeune homme et lui demand [194, с.20].

Мисоли дигар: Албатта, аз хавлии мо дида, хавлии вай *хотирчамътар аст* [189, с.186]. -Bien entendu, chez elle *c'est plus sûr* qu'ici [199, с.224].

Дар мисолҳои мазкур сифатҳои «*калонсол-âgé*» ва «*хотирчамъ-sûr*» дар дараҷаи муқоисавӣ ва феъли «*будан-être*» дар замонҳои гуногун (ҳозира ва гузашта) қисми таркибии хабарро ташкил додаанд.

Сифатҳои асли дар ҳолати хабар шуда омадан баъзан бо худ ҳоли тарзи амал меоваранд, ки ин хусусият дар хабар шуда омадани исмҳо дида намешавад: Ин шахси *бисёр зиндадил, хандонрӯ буд* ва нисбат ба дигарон ҷавонтар менамуд [190, с.33].-Il *était bien vif et gai*, semblait plus jeune que les autres [198, с.35].

Мавқеи қишлоқ хуб буда *манзараи бисёр аҷоиб* дошт [189, с.41]. -Il *était situé dans un endroit très pittoresque* [199, с.51].

Дар хабар шуда омадани сифатҳои дараҷадор ёридиҳандаи «*будан-être*» ва «*шудан-devenir*» чандон рол намебозанд ва ҳама гуна сифатҳои дараҷадор бе ҳеч гуна ёридиҳанда хабар шуда омада наметавонанд:... $\bar{y}$ дар назари аввал вайро ба ҷашм аз синну солаш *калонтар* карда нишон медод [189, с.106]. -... mais il paraissait cependant *plus vieux* que son âge [199, с.128].

Қайд кардан ба маврид аст, ки сифатҳои дараҷадори бо суффикси «*-тарин*» ифодаёбанда хабар шуда наметавонанд, аммо дар ҳолати муқоиса намудани мубтадо бо объекте вазифаи хабарро адо мекунанд [1, с.15]: *Расул аз ҳама донотар аст-Rassul est plus savant de tout*

Мисоли дигар: Ман дар ҷаҳон фақат як чизро *аз ҳама муҳим* мепиндоштам-суханро [190, с.69].-La chose que je considérais comme *la plus importante* au monde, c'était le mot [198, с.64].

Дар мисолҳои мазкур дараҷаи олии сифат тавассути таркибҳои «*аз ҳама-de tout*» ифода гардида, қисми таркибии хабарро ташкил додаанд.

3.3. Сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ метавонад баробари аломати предметро ифода намудан, аломати амалро низ ифода намояд. Агар сифат аломати амалро ифода намуда бошад, дар ҷумла ба вазифаи ҳоли тарзи амал меояд: Девораҳои ин достон **беҳад зебоанд** [190, с.192]. - Les murs de ce poème sont **trop beaux** [198, с.164].

Хона ду дари бетиреза дошт, ки ҳоло фақат дари поён кушода буда, дари боло бастагӣ ва бинобар он пешғаҳи хона **нимторик** буд [189, с.188-189]. - Il n'y avait pas de fenêtres, seulement deux portes ; l'une d'elles était fermée et la pièce baignait dans **une demi-obscurité** [199, с.228].

...ин ягона наберааш ҳам азми як **сафари дуру дарозе** намояд... [185, с.22] - Et voilà que cet homme unique était parti de chez elle en suivant **une route inconnue, lointaine...** [195, с.228].

Рег монанди оби истодае, ки агар шамол лаппиш хӯрад, **лаппида-лаппида, оҳиста-оҳиста** пеш меомад ... [183, с.30]. - Le sable, pareil à de l'eau **stagnante** qui ondule sous le vent, avançait **lentement** sur nous [194, с.33].

Бачагон ҳоло ҳам **бо овози баланд** баробар фарёд мекарданд, яъне мехонданд [184, с.20]. - Et les enfants continuerent à lire la leçon **à voix haute** [194, с.18].

-Худи шумо ки,-гуфт хатиб–хушсаводтар ва ёд доданро **хубтар** медонистаед, писари худатонро худатон хононед...[184, с.45]. - Si vous-même, dit l'imam, vous êtes plus lettré et si vous savez **mieux** enseigner, faites travailler votre fils vous-même [194, с.41].

Оид ба масъалаи сифат ва ҳамчун ҳоли тарзи амал истифода шудани он як зумра олимони ватанию хориҷӣ таҳқиқотҳо ба анҷом расониданд. Муаллифони китоби «Таджикский язык» С. Арзуманов

ва А. Сангинов дар қисми сохтори синтаксисии сифат қайд мекунад, ки ба ғайр аз нақши муайянкунанда ва хабарро иҷро кардан, сифат ҳамчунин метавонад нақши ҳоли тарзи амалро иҷро намояд: Онҳо ҳам *нағзтар* зиндагӣ кардан мехостанд [48, с.190].

Ҳамчунин муаллифи дигари китоби «Забони адабии ҳозираи тоҷик» Б. Ниёзмухаммадов оид ба сохтори синтаксисии сифат қайдҳои ҷолиби диққат карда ба ғайр аз нақши муайянкунанда ва хабари номӣ шуда омадани сифат, *ӯ* мегӯяд: «Сифатҳо ба вазифаи ҳоли тарзи амал низ меоянд» [29, с.396].

Гарчанде, ки муаллифони баъдинаи «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик, соли 1985» Додочон Тоҷиев ва Раззоқ Гаффоров оид ба сифат ва маълумоти умумии он, хелҳои сифат, дараҷаҳои сифат, дараҷаҳои ғайриқиёсии сифат, префиксҳои сифатсоз ва ғайра маълумотҳои муфассал дода бошанд ҳам, аммо оид ба сифат дар ҷумла ҳамчун ҳоли тарзи амал ягон маълумот надодаанд. Бо вучуди ин ҳама гуфтаҳои боло мо наметавонем гуем, ки сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал истифода намешавад. Зеро дигар забоншиносон ҳамчун ҳоли тарзи амал истифода шудани сифатро тасдиқ менамоянд.

Оид ба истифода шудани сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал дар забони фаронсавӣ муаллифони «Грамматика французского языка» Е. О. Костецкая, В. И. Кардашевский қайд мекунад, ки сифат ҳамчун зарф истифода шуда, нақши ҳоли тарзи амалро иҷро мекунад [94, с.222]: vous parlez *haut* – Шумо баланд гап мезанед., Ces fleurs sentent *bon*-Ин гулҳо бӯи хуш доранд.

Муаллифони мазкур ҳамчунин қайд менамоянд, ки сохтори мазкур дар ибораҳои устувор низ истифода мешаванд: *coucher à la belle étoile* – Дар осмони кушода хоб рафтани.

Муаллифони дигари китоби «Грамматика французского языка» Попова И.Н., Казакова Ж.А. оид ба истифодаи сифат ҳамчун зарф

қайдҳои ҷолиби диққат карда, мегуянд баъзан сифатҳои забони фаронсавӣ ба монанди *haut, bas, fort, cher, droit, net, ferme, bon, mauvais* метавонанд ҳамчун зарф истифода шуда, нақши пуркунандаи ҳолро иҷро намоянд: *parler haut, parler bas, crier fort, rire fort, douter fort, travailler ferme, s'arrêter net, aller droit, couter cher* ва ғайраҳо [106, с.46].

Муаллифони мазкур таъкид мекунанд, ки сифатҳои мазкур танҳо дар якҷоягӣ бо феъл истифода шуда, ибораҳои ташкил медиҳанд. Сифатҳое, ки дар якҷоягӣ бо феъл истифода шуда меоянд мисли зарфҳо ҳамеша бетағйир мемонанд, яъне чигунае, ки сифат дар ҷинс ва шумора бои см мутобиқат мекунад, ҳангоми бо феъл омадани мувофиқат дида намешавад: *Ces billets ne coûtent pas cher* [106, с.46].

Забоншиносони фаронсавӣ Chevalier Jean-Claude (Шувалие Жан Клод), Claire Blanche-Benveniste (Клер-Бланш-Бенвенист) ва дигарон дар китоби «Grammaire du français contemporain-Грамматикаи забони муосири фаронсавӣ» оид ба шаклҳои гуногуни истифодабарии сифат қайд мекунанд, ки мафҳуми сифат дар нақши зарф одатан ба феъл алоқамандӣ дошта, дар ин ҳолат дар сифат мутобиқат дида намешавад: *Ils crient fort. Elles chantent faux.*

Ҳамчунин ҳангоми дар нақши зарф истифода шудани сифат муаллифон қайд менамоянд, ки сифат метавонад ба сифати дигар (сифати феълӣ) алоқамандӣ дошта бошад: *Des personnes haut placées., Elle était fin prête.*

Ҳангоми ба сифати феълӣ алоқаманд шуда омадани сифати асли дар ҷинс ва шумора бе тағйир мемонад.

Дар асари мазкур дар нақши зарф истифода шудани сифатро муаллифон қайд карда, мегуянд сифат метавонад ҳамчун зарф истифода шуда, ифодакунандаи ибораҳои зарфӣ бошад. Дар ин ҳолат низ сифати ифодакунандаи иборай зарфӣ дар ҷинс ва шумора

бетағйир мемонад: *Haut les mains!*, *Bas les pattes* [152, с.192]!

Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат вобаста ба талаботи фикр ва мавқеи худ дар ҷумла ба вазифаи ҳоли тарзи амал низ меояд. Дар ин ҳолат вай тарзи иҷрои амалу ҳолатро ифода мекунад. Ин вазифаро асосан сифатҳои аслий ба уҳда доранд: Шамсия ба суи мактабаш мерафту дилаш аз ҳаяҷон ва фараҳ, аз шавқу хурсандӣ *сахт* мезад [189, с.228]. - Chamsia ne marchait pas, elle volait tant elle était *émue* [199, с.273].

Сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ метавонад баробари аломати предметро ифода намудан, аломати амалро низ ифода намояд. Агар сифат дар забонҳои мазкур аломати амалро ифода намуда бошад, дар ҷумла ба вазифаи ҳоли тарзи амал меояд: Бачагон ҳоло ҳам *бо овози баланд* баробар фарёд мекарданд, яъне мехонданд [184, с.20]. - Et les enfants continuerent à lire la leçon à *voix haute* [194, с.18].

-Худи шумо ки,-гуфт хатиб–хушсаводтар ва ёд доданро *хубтар* медонистаед, писари худатонро худатон хонед...[184, с.45]. - Si vous-même, dit l'imam, vous êtes plus lettré et si vous savez *mieux* enseigner, faites travailler votre fils vous-même [194, с.41].

3.4. Мутобиқат, фарқият ва ҷойи сифатҳо

дар ҷумлаҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ

Оид ба мутобиқати сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ як зумра олимони ватанию хориҷӣ андешаҳои худро иброз карданд. Муаллифи китоби «Забони адабии ҳозираи тоҷик (лексикология, фонетика ва морфология қисми1)» Ниёзмӯҳаммадов Б. Оид ба мутобиқати сифат чунин қайд мекунад: «Ҷамъбандӣ ба сифат хос нест. Бинобар ин дар ибораи изофии тавсифӣ исм хоҳ дар шакли танҳо ояд, хоҳ дар шакли ҷамъ, сифат дар шумораи танҳо мондан мегирад»: манзараи *зебо*-манзараҳои *зебо*, абри *сафед*-абрҳои *сафед* [29, с.183].

Ҳамчунин дар китоби «Исм ва сифат дар забони тоҷикӣ»-и Ш.Ниёзӣ оид ба исм ва сифат чун ҳиссаҳои мустақили нутқ дар забони тоҷикӣ қайдҳои ҷолиби диққат ба назар мерасанд. Муаллиф дар китоби мазкур дар воситаҳои ифодаи алоқии синтаксисии ҳоси исм қайд менамояд, ки таркиби изофии сифатӣ ба шакли дигар ифода шуда метавонад, яъне муайянкунанда аз муайяншаванда пеш омада метавонад: Падар мезад нишаста назди фарзанд-варақ *заррин китоби* ҳикмату панд [28, с.4-5]. Муаллифи мазкур сифатҳоро дар ҷумла дар хусуси муайянкунандаи сифатӣ шуда омаданашон шарҳ дода, қайд мекунад, ки дар таркиби изофии сифатӣ муайянкунанда пас аз муайяншаванда меояд [28, с.5]. Дар ҷойи дигар Ш.Ниёзӣ дар нутқ одатан бо исмҳо омадани сифатҳоро қайд карда, муайянкунандаи исм шудани сифатро тасдиқ менамояд. Дар забони тоҷикӣ баъд аз исми муайян мекардагӣ омадани муайянкунанда (сифат)-ро муаллифи мазкур қайд карда, ин ҳолатро умумӣ ва муқаррарӣ меҳисобад. Аммо баъзан вақт, махсусан дар назм пеш аз муайяншаванда омадани муайянкунандаро низ Ш.Ниёзӣ тасдиқ менамояд.

Муаллифони «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик»-и солҳои баъдина: [Шарофиддин Рустамов, Додочон Тоҷиев ва Раззоқ Ғаффоров-1985], бо тағйироти каму беш маълумоти дар бораи сифат додашудаи муаллифони пешинаро такрор карда, ҷойи сифатро танҳо дар шакли муқоисавӣ қайд карда мегузаранд. Мегӯянд сифат бо дараҷаи муқоисавӣ дар ҷумла пас аз мавсуф меояд: Агар дар *ҷойи озодатар* хобиданро хоҳед, ҷомаи худро дар зери худатон паҳн мекунед, хӯрчинатонро болин мекунед ва хобидан мегиред (Айнӣ). [38, с.136].

Муаллифони мазкур ҳамчунин барои таъкиди аломат гоҳо пеш аз мавсуф оварда шудани сифатҳои дараҷаи муқоисавиро низ қайд кардаанд: Ҳозир шуморо дидаму ба дилам гуфтам, ки аз эшонҷони хурдӣ *боэътимодтар*, *донотар* ва *бохабартар касе* нест, биё аз ҳамин кас пурсида гирам (Иқромӣ) [38, с.136].

Дар китоби «Морфологияи забони тоҷикӣ»-и соли 1941, ки аз ҷониби забоншиносони тоҷик Ниёзмухаммадов Б., Бузургзода Л. ба таъб расидааст, дар хусуси фарқият ва мутобиқати сифатҳо аз исмҳо қайдҳои ҷолиби диққат карда шудаанд. Масалан муаллифон қайд мекунанд, ки фарқияти сифат аз исм танҳо дар маънои онҳо набуда, онҳо аз ҳамдигар нишонаҳои фарқкунандаи морфологӣ низ доранд. Ҳамчунин нишонаҳои фарқкунандаи сифатро танҳо дар шакли муайянии он ишора карда мегузаранд. Яъне бо вучуди категорияи ҷамъ надоштани сифат *ӯ* (сифат) наметавонад шакли махсуси ҷамъро соҳиб бошад. Бинобар ин, агар пасвандҳои ҷамъбанди **-ҳо**, **-он**, **-гон** ва **-ён** ба сифат ҳамроҳ карда шаванд онҳо (сифатҳо) аз категорияи сифатӣ баромада, ба исм мегузаранд: Ба *касалҳо* нағз нигоҳубин мекунанд. Ба маҷлис фақат *калонҳо* не, балки бачагони хурд ҳам омаданд [34, с.27].

Муаллифи «Современный персидский язык» Рубинчик Ю. А. дар китоби мазкур оид ба сифатҳои забони форсӣ маълумотҳои ҷолиби диққат дода, қайд мекунанд, ки сифат ҳангоми муайянкунанда шуда омадан баъд аз калимаи муайяншаванда меояд. Дар ҷойи дигар ҳамчун ба таври истисно муаллиф хусусияти ҳоси баъзе сифатҳои пешгузаштaro низ қайд мекунанд: *андак* муддат. Ҳангоми препозитсия (мавқеи пеш) шудани сифат нишондиҳандаи изофӣ истифода намешавад [118, с.56].

Рубинчик Ю. А. дар саҳифаи 57-и китоби мазкур оид ба пеш ё пас аз исм омадани сифат маълумотҳои кофӣ дода, ҳангоми дар шакли дараҷаи олий сифат, *ӯ* мегӯяд ҳамеша пеш аз исм омада, метавонад бо исм тавассути бандаки изофӣ ё ин, ки бе бандаки изофӣ истифода гардад.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки дар забони тоҷикӣ сифати дараҷаи одӣ бештар пас аз исми додашуда истифода мешавад. Ҳамчунин набояд фаромӯш кард, ки сифат дар забони тоҷикӣ дар ҷинс ва шумора бо исм мутобиқат намекунад. Исм ҳоҳ дар шакли танҳ ва ё ҳоҳ да шакли ҷамъ бошад, сифат дар шакли танҳо мондан мегирад. Дар шакли дараҷаи олий

бошад аз рӯйи қоидаи умумӣ сифат пеш аз исми муайянӣ гузошта мешавад.

Масъалаи мутобиқати сифат ва ҷойи он дар ҷумлаҳои забони фаронсавӣ диққати як зумра забоншиносон, шоирон ва нависандагонро ба худ ҷалб намудааст. Аз ҷумла нависандаи машҳури фаронсавӣ Valérie Valère дар асари худ бо номи «Obsession blanche» чунин қайд мекунад:

Il cherche l'adjectif, s'énerve, inverse la phrase. Où est cet adjectif ?

Que fait-il de son temps, de sa nuit et de cet adjectif ?

Il ne trouve pas, allume une cigarette, se lève.

Revient s'asseoir, aspire nerveusement une bouffée.

L'adjectif est parti. Il est seul dans le noir de ses mots"[168, с.24-25].

Муаллифи мақолаи «La place de l'adjectif épithète en français (Ҷойи сифат ҳамчун муайянкунанда дар забони фаронсавӣ)» Reiner, E. чунин қайд менамояд: «*Dans sa lettre à Balzac Stendhal écrivait «Parfois je réfléchis pendant un quart d'heure avant de mettre l'adjectif avant ou après le substantif»* ки тарҷумааш чунин аст: «*Стендал дар мактубаш ба Балзак чунин менависад: «Баъзан вақт барои сифатро пеш ё пас аз исм гузоштан 15 дақиқа фикр мекунам».*

Аз гуфтаҳои боло бар меояд, ки омӯзиши сифат дар забони фаронсавӣ мушкилиҳои ҷиддиро пеш овардааст.

Дар муқоиса бо забони тоҷикӣ сифат дар забони фаронсавӣ дар ҷинс ва шумора бо исми додашуда мутобиқат мекунад. Яъне агар исм дар кадом шакле омада бошад, сифат низ дар ҳамон шакл меояд.

Муаллифи «Le Bon Usage» Морис Гревис (Maurice Grevisse) оид ба сифат маълумотҳои мукамал дода, ҳамчунин дар бораи мутобиқати сифат бо исм маълумотҳои ҷолиби диққат медиҳад: *les chats puissants et doux, les amoureux fervents* [159, с.820].

Оид ба мутобиқати сифат ба исм муаллифони баъдинаи «Grammaire méthodique de français» Riegel Martin, Pellat Jean-Christophe, Rioul René маълумотҳои грамматикаҳои пешинаро такрор карда, ғайр

аз оне, ки сифат бо исми додашуда мутобиқат мекунад оид ба мутобиқати сифат ба дигар аъзоҳои ҷумла, махсусан бо ҷонишин қайд карда мегузаранд. Онҳо ҳамчунин муайян менамоянд, ки агар сифат ҷонишинҳои «**ceci, aucun, quelque chose, rien**»-ро пайравӣ кунад, тавассути пешоянди «**de**» истифода мешавад [167, с.354]. Яъне маълум мегардад, ки сифат на танҳо бо исм, балки бо дигар ҳиссаҳои нутқ низ метавонад мутобиқат кунад.

Морис Гревис (Maurice Grevisse) дар саҳифаи 820-и китоби «Le Bon Usage» оид ба мафҳуми сифат, сифатҳои ифодакунандаи хусусияти одамон ва ашёҳо маълумот дода, онҳоро ба исмҳое, ки дар якҷоягӣ бо онҳо (сифатҳо) меоянд нисбат медиҳад [159, с.820]. барои сифатро ба ҳиссаи алоҳидаи нутқ ҷудо намудан ҷиҳати маъноии он-семантикаи он аҳамияти махсусе дорад. Калимаҳое, ки ба таркиби лексикӣ сифат дохил мешаванд, дар асоси худ маъноӣ абстрактӣ-грамматикии аломат, хусусият ва хосияти худро доранд.

Оид ба ҷойи сифати аслий дар забони фаронсавӣ адабиётҳои фаровоне мавҷуданд. Байни забоншиносон ва грамматистони фаронсавӣ оид ба масъалаи сифати аслий (ҳамчун муайянкунанда) ва ҷойи он дар ҷумлаҳои забони фаронсавӣ Жан Клод-Шувалие (Jean Claude-Chevalier) ва дигарон дар солҳои 60-ум тадқиқотҳои илмӣ гузаронданд. Каме дертар, аниқтараш соли 1968 грамматист ва педагоги машҳури фаронсавӣ Гастон Може (Gaston Mauger) маълумотҳои додашудаи забоншиносони пештара, махсусан Шувалиеро такрор карда, бо тағйири иловаҳои худ оид ба сифат маълумотҳои мукамалтар медиҳад.

Муаллифон ва грамматистони мазкур оид ба сифат ва ҷойи сифат маълумотҳои мукамал дода, ҳамчун муайянкунанда истифода шудани сифатро тасдиқ карда, ҳангоми иваз шудани ҷойи сифати муайянкунанда ва тағйири маъноии он гуфта мегузаранд.

Дар параграфҳои 312, 313, 314, 315, 316,317-и саҳифаҳои 204-208-китоби «Grammaire du français contemporain» муаллифон Chevalier Jean-

Claude, Claire Blanche-Benveniste оид ба истифодаи сифат ҳамчун муайянкунанда ва нигоҳ доштани талаффузи озоди сифатҳо ҳангоми постпозитсия (мавқеи пас аз исм омадан) шуданашон маълумотҳои мукамал дода, ҳамчунин қайд мекунанд ки ҳангоми антепозитсия (мавқеи пеш аз исм омадан) шудан сифат талаффузи озодро гум карда чун префикс алоқамандӣ дорад [152, с.204].

Оид ба истифодаи сифат ҳамчун муайянкунанда қайдҳои ҷолиби диққат карда, муаллифони мазкур постпозитсия шудани қариб тамоми сифатҳоеро, ки бо худ пуркунанда доранд бо мисолҳо тасдиқ мекунанд.

Ҳамчунин муаллифон сифатҳоеро, ки пайрави зарф мебошанд ба гурӯҳи сифатҳои постпозитсионӣ (мавқеи пас аз исм омадан) дохил мекунанд: un vigoureux cheval – un cheval remarquablement **vigoureux** [152, с.205].

Сифатҳое, ки пайрави пуркунандаи бавоситаанд (пуркунандаи пешоянддор) ҳамеша пас аз исм гузошта мешаванд: un **amusant** spectacle – un spectacle **amusant** à voir.

Дар шакли муқоисавӣ бошад танҳо дар он ҳолат постпозитсия шудани сифат ҳамчун муайянкунанда лозим меояд, ки пуркунандааш тавассути сифати дигар сурат гирифта бошад: *Nous n'avons jamais fait un aussi **long** travail que ce mois-ci; - Nous avons fait un travail aussi **long** que difficile.*

Дар шакли дараҷаи олий бошад сифатҳо ҳамчун муайянкунанда танҳо аз рӯйи омилҳои ритмикӣ ё семантикӣ (пеш ё пас аз исм) гузошта мешаванд: le jour le plus **long** – le plus **gros** dictionnaire [152, с.205].

Омилҳои тартиби гузоштани сифатҳо аз рӯйи гурӯҳҳои ритмикӣ се қисми зеринро дар бар мегиранд:

1. Сифатҳои якҷиҷояе, ки пеш аз исмҳои бисёрҷиҷоя гузошта мешаванд: le **vieux** français, un **gros** travail, de **faux** policiers в.ғ.
2. Сифатҳои бисёрҷиҷояе, ки пас аз исмҳои якҷиҷоя гузошта мешаванд: un cas **curieux**, un film **épouvantable**.

3. Сифатҳои якҷиҷояе, ки пас аз исмҳои якҷиҷоя гузошта мешаванд: *un lit dur, la vie chère* в.ғ.

Сифат дар забони тоҷикӣ бинобар сабаби соҳиб набудан ба категорияи ҷамъбандӣ агар исм хоҳ дар шакли ҷамъ ояд хоҳ дар шакли танҳо, сифат дар шакли танҳо мондан мегирад. Одатан сифат дар забони тоҷикӣ пас аз исм гузошта мешавад: Фирӯза медонад, ки *мардҳои ганда* дар гирду атроф бисёранд...[189, с.12]. - *Firouza savait bien qu'elle était entourée de méchantes gens* [199, с.13]., Ман гумон мекунам, ки баъд аз тӯй аҳволи зиндагонии хонадони мо *хеле танг* шуда буд [183, с.19].- *La vie devint difficile à la maison après le festin donné en l'honneur de notre circoncision* [194, с.23].

Агар дар ҷумла ду ё зиёда аз ду исми гуногунчинс (ҳам ҷинси мардона ва ҳам ҷинси занона) мавҷуд бошад, дар ин вақт сифат дар ҷинси мардонаи шумораи ҷамъ гузошта мешавад, ки ин аз сабаби мавҷуд набудани ҷинсият дар забони тоҷикӣ, хоси ин забон нест:

Ahmad et Fatima sont gentils. Аҳмад ва Фотима меҳрубон ҳастанд.

Fatima et Zuhra sont gentilles. Фотима ва Зухро меҳрубон ҳастанд.

Агар ҷумлаи додашударо таҳтуллафз тарҷума кунем: «Фотима ва Зухро меҳрубонҳо ҳастанд» мешавад.

тоҷикӣ: *Пас аз як сол ба қадам фарзанд шуд. Аз ин кор ману Иброҳим ҳам хурсанд будем, ҳам ғамгин* [189, с.71].

фаронсавӣ: *Au bout d'un an, je fus enceinte. Ibrahim et moi étions tout heureux à la pensée de notre futur enfant, mais nous étions aussi inquiets pour lui* [199, с.90].

фаронсавӣ: *Les femmes étaient belles et j'ai demandé à Marie si elle le remarquait* [196, с.65-66].

тоҷикӣ: *Баъзан аз пешамон занҳои соҳибҷамол мебароманд ва ман аз Мари нурсидам, ки оё ӯ инро пайҳас мекунад* [186, с.61]?

Дар ҷумлаҳои додашуда дигаргуниҳои зиёде ба ҷашм мерасад. Чихеле, ки дар боло дар бораи исмҳои гуногунчинс гуфта гузаштем, дар

чумлаи забони фаронсавӣ суҳан дар бораи Иброҳиму ҳамсараш рафта ду исми гуногунчинс (*мардонаю занона*)-ро дар бар мегирад. Бинобар ин сифатҳои «*heureux*» ва «*inquiet*» барои чинси мардонаи шумораи ҷамъ истифода шудаанд. Дар ҷумлаи дигари овардашуда сифати «*belle*» дар шакли чинси занонаи шумораи ҷамъ овардашудааст, зеро исм гарчанде, ки дар шакли ҷамъ омадааст, ба чинси занона таалуқ дорад. Дар ин ҷумла дигаргунии дигаре дар тарҷума дида мешавад. Масалан, агар ба қисмати аввали ҷумлаи забони фаронсавӣ нигарем «*les femmes étaient belles*» оварда шудааст, ки маънояш «*занҳо зебо буданд*» буда, тарҷумон ин қисмати ҷумларо дар забони тоҷикӣ чунин тарҷума кардааст: «*баъзан аз пешамон занҳои соҳибҷамол мебароманд*», ки дар ҷумлаи забони фаронсавӣ калимаи «*баъзан*» ва «*пешамон*» истифода нашудааст.

Агар сифат аз исм пайдо шуда, маънои рангро дошта бошад, дар ин ҳолат бетаъғир мемонад:

un charreau marron-des charreaux marron-кӯлоҳи (кӯлоҳҳои) ҷигарӣ (дорчинранг).

un ruban cerise-des rubans cerise-лентаи (лентаҳои) олуболуранг.

фаронсавӣ: *Derrière eux, une mère énorme, en robe de soie marron, et le père, un petit homme assez frêle que je connais de vue* [196, с.35].

тоҷикӣ: *Аз паси онҳо модари фарбеҳу калонҷуссашон, ки куртаи зарди шоҳӣ дошт ва падари логари онҳо, ки ман ӯро аз наздик мешиносам, равон буданд* [186, с.33].

Чи гунае, ки дар боло қайд кардем сифати «*marron*» ба исми «*robe*» мутобиқат накардааст, зеро ин сифат маънои рангро дошта маънояш «*ҷигарӣ ва дорчинранг*» буда, дар забони тоҷикӣ тарҷумон ин сифатро «*зард*» тарҷума кардааст. Ҳамчунин тарҷумон барои образнок шудани тарҷума дар ҷумлаи забони тоҷикӣ сифати «*фарбеҳ*»-ро дохил кардааст, ки ин дар ҷумлаи забони фаронсавӣ вучуд надорад.

Мисолҳои дигар:

тоҷикӣ: *Ҳоло дар рӯ ба рӯи ӯ, дар поёни хона Фирӯза менишаст ва рӯймоли фаранги сурхранге, ки ҳадяи Асо буд, сари ӯро зинат меод, дигар куртаи*

читти гуланори базеб, камзӯлчаи сатини сиёҳ, ки аз махмали сурх лаблӯла дошт, ороиши тани ӯ буд [189, с.136].

фаронсавӣ: *En face d'elle, au bout de la pièce, se trouvait Firouza. Vêtue d'une robe de couleur grenat, elle portait une camisole en satin noir décorée de velours rouge, sa tête était couverte du foulard en soie rouge offert par Asso* [199, с.164].

Дар чумлаи забони фаронсавӣ сифати «**grenat**», ки ифодакунандаи ранг аст ба исми чинси занонаи «**la couleur**» мутобиқат накардааст. Зеро агар мутобиқат мекард «**grenate**» мешуд. Ҳарчанде, ки сифати «**rouge**» дар чинси мардонаю занона як шаклро дорост, аммо аз рӯйи қоида бояд донем, ки дар чумлаи додашуда мутобиқат накарда ин сифат ҳамчун дар шакли чинси мардона омада аст.

Сифатҳои «**demi (нисф, ним)**» ва «**nu (бараҳна, луч, урён)**» дар ҳолати пеш аз исм буданашон дар забони фаронсавӣ тавассути нимтире навишта шуда, дар чинс ва шумора бо исм мутобиқат намекунанд, аммо агар ин сифатҳо баъд аз исм оянд «**demi**» танҳо дар чинс ва сифати «**nu**» бошад, ҳам дар чинс ва ҳам дар шумора бо исм мутобиқат мекунад. Муқоиса кунед:

une **demi - heure**-une **heure et demie** - нимсоат-якуним соат

nu-tête - tête nue - сари луч (бо сари луч)

фаронсавӣ: *Vers sept heures et demie Catherine sert le petit déjeuner* [107, с.54]

тоҷикӣ: *Тақрибан соати 7:30 дақиқа Катрин хурокро ба рӯи миз мегузорад. (тарҷума аз худам).*

Чи гунае, ки дар қоида гуфта гузаштем, дар чумлаи забони фаронсавӣ сифати «**demi**» танҳо дар чинс бо исми додашуда мутобиқат карда, дар шумора бошад бетағир мондааст.

Мисолҳои дигар:

фаронсавӣ: *Quelques –unes enfouies avec leurs vérandas sous les tamaris, quelques autres nues au milieu des pierres* [196, с.74].

тоҷикӣ: *Баъзе хоначаҳо бо айвонҳоишон дар байни буттаҳои газ панаҳ шуда буданд, дигарашон дар байни сангҳо урён меистоданд* [186, с.70].

Ҳарчанд дар ҷумлаи забони фаронсавӣ исми «*хона*» (ки ба ҷинси занона дохил мешавад) оварда нашудааст, аммо сифати «*nues*» ба қисми калимаҳои «*quelques autres*», ки ба маънои «*баъзе хонаҷаҳои дигар*» омадааст, мутобиқат карда, дар ҷинси занонаи шумораи ҷамъ гузошта шудааст.

Агар сифат нақши зарфро бозидар дар якҷоягӣ бо феъл бошад, дар ҷинс ва шумора бетағир мемонад:

Ces autos coûtent cher. *Ин мошинҳо қиммат ҳастанд.*

Cette chemise ne coûte pas cher [106, с.47]. *-Ин курта қиммат нест.*
(*тарҷумаи шахсӣ*)

Истисно иборат аз сифатҳои зерин мебошад:

une porte grande ouverte — des portes grandes ouvertes. *Дарӣ (дарҳои) васеъ кушодагӣ.*

une fleur fraîche éclosée — des fleurs fraîches écloses. *Гули (гулҳои) нав шукӯфтагӣ.*

Сифатҳое, ки чун зарф дар истисно оварда шудаанд, на танҳо бо исм мутобиқат мекунанд, балки дар ин ҳолат пеш аз феъл низ гузошта мешаванд.

Забони фаронсавӣ ба оилаи забонҳои ҳиндуаврупой дохил шуда, ба гурӯҳи забонҳои флективӣ мансуб аст. Ин забон яке аз забонҳои бойтарин ба шумор рафта, таърихи хеле қадимаро дар бар мегирад. Дар давраҳои гуногуни таърихии худ ба тағйироту дигаргуниҳои ҷиддӣ рӯ ба рӯ шуда, ба сохти калимаю ибораҳо низ таъсир расонидааст. Мисоли инро дар дохили кори мазкур ҳангоми ҷудо намудани гурӯҳи сифатҳои ҷинси занона аз ҷинси мардона дида мебароем. Қайд кардан ба маврид аст, ки ҳангоми омӯзиши сифатҳои ҷинси занона аз сифатҳои ҷинси мардона дар забони фаронсавӣ фарқият ва дигаргуниҳои зиёде ба назар мерасанд. Масалан, мо танҳо метавонем ин ҷо оид ба ҷинсияти сифат, аниқтараш сифатҳои ҷинси занонаи забони фаронсавӣ дар мӯқоиса бо сифатҳои ҷинси мардонаи забони номбурда қайдҳои махсусе карда гузарем. Сифат ҳиссаи мустақилмаънои нутқ буда, аломат, хусусият ва

чигунагии шахс ва предметро ифода менамояд: *une grande maison*-хонаи калон, *un bon livre*-китоби хуб (шавқовар), *ces jardins verdoyants*-ин боғҳои сарсабз [100, 31].

Дар забони фаронсавӣ яке аз хусусиятҳои умумии фарқкунандаи ҷинси занонаи сифатҳо аз ҷинси мардона бо илова намудани ҳарфи «е»-и талаффузнашаванда ба ҷинси мардона мебошад: *un petit garçon-une petite fille* [106,35].

Ҳангоми сохтани сифатҳои ҷинси занона бо илова намудани ҳарфи «е»- дар талаффуз кардани сифатҳои мазкур ягон тағйирот дида нашуда, танҳо аз навишти онҳо мо метавонем фарқ кунем, ки кадомаш ба ҷинси мардона ва кадоме аз онҳо ба ҷинси занона тааллуқ дорад. Аммо боз сифатҳои мавҷуданд, ки бо илова намудани «е»-и талаффузнашаванда на танҳо дар навишт, балки дар талаффуз низ байни онҳо (сифатҳои ҷинси занонаю мардона) фарқият дида мешавад: *plein/pleine,-нур, лабрез, fin/fine-борик, тунук, malin/maligne-моҳир, чолок*.

Аз мисолҳои додашуда бармеояд, ки илова намудани ҳарфи мазкур сабаб шудааст, ки овози димоғии калимаи «*plein*» барҳам хурда, дар калимаи «*pleine*» овози алифбой ба вучуд омадааст.

Забони фаронсавӣ дорoi қоидаҳои махсуси худ буда, баъзе ҳарфҳо ба монанди «*-t, -d, -s*» ҳангоми дар охири калима омаданашон талаффуз карда намешаванд, аммо илова намудани ҳарфи «е»-и талаффузнашаванда дар вақти ҷудо намудани сифатҳои ҷинси занона аз мардона сабаб мегардад, ки истисноии баъзе қоидаҳо аз байн рафта, ҳамсадоҳои мазкур талаффуз карда шаванд: *petit/petite*-хурд, *хурдӣ, vert/verte*-сабз, *grand/grande*-калон, *маиҳур, chaud/chaude*-гарм, *gris/grise*-хокистарранг, *хокистарӣ*.

Агар сифат дар ҷинси мардона бо ҳарфи «е»-и талаффузнашаванда ба итмом расад, дар ҷинси занона бетағйир мемонад: *un large pont-une large rue* [106,35].

Сифатҳои ҷинси занонае мавҷуданд, ки ба сифатҳои ҷинси мардона пасванди махсус илова намуда, аммо тарзи талаффузи онҳо бетағйир

мемонанд: *net/nette*-озода, *холис*, *nul/nulle*-беътибор, *ҳеч*, *ҳеч як*, *cruel/cruelle*-бераҳм, *сангдил*, *золим*.

Илова бар ин сифатҳое мавҷуданд, ки бо вучуди ду ҳамсадои якхела гирифтанишон на танҳо навишташон, балки талаффузашон низ тағйир меёбанд: *gros/grosse*-фарбех, *ғафс*, тануманд, чорпахлу, *gras/grasse*-равғанӣ, серавған, *epais/epaisse*-ғализ, *ғафс*, *зич*, *sot/sotte*-нодон, *соdda*, *gentil/gentille*-нағз, *меҳрубон*.

Сифатҳое, ки дар чинси мардона бо ҳарфҳои «-on» ва «-en» ба охир мерасанд, дар чинси занона ду ҳамсадои якхела гирифта, овози димоғии чинси мардона барҳам хурда, дар чинси занона шаффоф талаффуз карда мешаванд: *bon/bonne*-нағз, *хуб*, *нек*, *ancien/ancienne*-қадим(а), *қадимӣ*, *дерина*, (*кӯҳна*).

Сифатҳое, ки дар чинси мардона бо ҳарфҳои «et» ба охир мерасанд, дар чинси занона пасванди «ette» гирифта, ҳам дар навишт ва ҳам дар талаффуз тағйирот дида мешавад: *muet/muette*-гунг, *хомӯш*, *violet/violette*-бунафширанг, *бунафш*, *нофармон*. Ҳамчунин дар чинси мардона сифатҳое мавҷуданд, ки бо ҳарфҳои «et» ба охир расида, дар чинси занона шаклҳои зеринро доро мебошанд: *complet-complète*, -пур, *пуропур*, *лабрез*, *discret-discrète*, -хоқсор, *шармгин*, *indiscret-indiscrète*, -бешарм, *беҳаё*, *inquiet-inquiète*, -ноором, *нороҳат*, *secret-secrète*, -махфӣ, *пинҳонӣ*, *concret-concrète*, -конкрет, *аниқ*, *муайян* ва *ғайра*.

Дар чинси занона сифатҳое мавҷуданд, ки ҳамсадоҳои охирашон тағйир ёфта, аммо талаффузашон бетағйир мемонад: *public/publique*-умумӣ, *оммавӣ*, *халқӣ*, *grec/grecque*-юнонӣ, *turc/turque*-туркӣ.

Боз сифатҳое мавҷуданд, ки бо вучуди тағйир ёфтани ҳамсадои охирашон, талаффузашон низ тағйир меёбанд [1, 195]: *blanc/blanche*-сафед, *сафедранг*, *sec/seche*-хушк, *қоқ*, *frais/fraiche*-нав, *тоза*, *тар*, *neuf/neuve*-нав, *тоза*, *навбаромад*, *doux/douce*-ширин, *лазиз*, *болаззат*, *roux/rousse*-зард, *сурхмуй*, *зардмӯй*, *faux/fausse*-дурӯғ, *бардурӯғ*, *қалбақӣ*.

Дар чинси занона сифатҳое мавҷуданд, ки сохторашон тавассути суффикси махсус сурат гирифта, танҳо ба чинси занона тааллуқ доранд.

Ингуна сифатҳо дар чинси мардона тавассути пасванди «-eux» сохта шуда, дар чинси занона бошад пасванди «-euse» мегиранд: *heureux/heureuse-хушбахт*, *саодатманд*, *courageux/courageuse-мард(она)*, *ҷасур(она)*, *далер(она)*.

Агар сифат дар чинси мардона бо пасванди «-ateur» ба охир расида бошад он гоҳ дар чинси занона пасванди «-atrice» мегирад: *créateur/créatrice*, *évocateur/évatrice*.

Як гурӯҳ сифатҳои мавҷуданд, ки аз рӯйи сифатҳои қадимаи чинси мардона сохта мешаванд. Ин гурӯҳи сифатҳои қадимаи чинси мардона пеш аз исмҳои, ки бо садонок ё бо «h» сар мешаванд, истифода бурда шуда, фарқи онҳо аз чинси занона дар шакли зайл сурат мегирад [152, 195]:

Сифатҳои чинси мардона		Шакли чинси занонаи сифатҳои пайдошудаи аз чинси мардона
Пеш аз ҳамсадо	Пеш аз садонок (шакли қадима)	
<i>un beau printemps</i>	<i>un <u>bel</u> été</i>	<i>une <u>belle</u> journée</i>
<i>un nouveau copain</i>	<i>un <u>nouvel</u> ami</i>	<i>une <u>nouvelle</u> amie</i>
<i>un vieux copain</i>	<i>un <u>vieil</u> ami</i>	<i>une <u>vieille</u> amie</i>
<i>un amour fou</i>	<i>un <u>fol</u> amour</i>	<i>une <u>folle</u> journée</i>
<i>un enthousiasme mou</i>	<i>un <u>mou</u> enthousiasme</i>	<i>une <u>molle</u> passion</i>

Ҳамчунин баъзе сифатҳои мавҷуданд, ки ба чинси занона дохил шуда, шакли чинси мардона надоранд [152, 196]: *une femme enceinte*, *rester bouche bée*.

Хулоса аз тадқиқотҳои бурдашуда маълум гардид, ки сифат дар забони фаронсавӣ ҳиссаи мустақили нутқ буда, на танҳо таваҷҷуҳи як зумра муҳаққиқони хориҷӣ, балки таваҷҷуҳи забоншиносону олимони ҳуди фаронсавиро ба худ ҷалб намудааст. Аз ҳама мушкilotи омӯзиши ин ҳиссаи нутқ дар он аст, ки то имрӯз забоншиносони ин соҳа дар ҷустуҷӯи аниқи ҷобачогузории он мебошанд. Зеро дар забони фаронсавӣ ҷобачогузории сифат ба ду гурӯҳ, яъне ба «antéposition-пешгузашта ё худ

ешоянд» ва «postposition-пасгузашта ё худ пасоянд» чудо мешаванд, ки дар ин сурат маънои сифат низ тағйир меёбад.

Мушкилоти дигари сифат дар мутобиқати чинсият буда, ба мо лозим аст, ки ҳар як сифатро аз рӯи пасвандҳои хоси худ аз бар намоем, то дар навишт ва талаффузи калимаю ибораҳо ба хатогиҳои имлоию маъноӣ роҳ надихем.

Сифатҳои мураккаб

Агар дар ҷумла ду сифат пайи ҳам омада бошад, ҳардуи онҳо дар чинс ва шумора бо исм мутобиқат мекунанд:

un enfant sourd-muet-des enfants sourds-muets - кӯдаки (кӯдакони) *кару гунг*

Агар онҳо аз сифат ва шакли кӯтоҳшудаи бо **i** ва **o** бошанд, дар ин вақт танҳо сифат ба исм мутобиқат мекунад:

une histoire tragi-comique – des histoires tragi-comiques-*таърихи (таърихҳои) мазҳакаи фочиаомез;*

un dictionnaire franco-italien — des dictionnaires franco-italiens-*лугати (лугатҳои) фаронсавӣ-италиёвӣ;*

Агар онҳо аз сифату зарф ё ин, ки сифату пешоянд иборат бошанд, танҳо сифат бо исм мутобиқат мекунад:

un veau nouveau-né — des veaux nouveau-nés *гусолаи (гусолаҳои) навзод (навзодашуда, таваллудшуда);*

l'avant-dernière page — les avant-dernières pages -*саҳифаи (саҳифаҳои) неш аз охир (охирин, охирон).*

Агар онҳо ифодакунандаи ранг бошанд, дар ин вақт бетағйир мемонанд:

une jupe bleu foncé — des jupes bleu foncé -*юбкаи (юбкаҳои) кабути баланд.*

Дар забони фаронсавӣ ва тоҷикӣ ҷои сифат вобаста ба вазифаи он дар ҷумла муайян карда мешавад. Сифат метавонад қисми таркибии хабар, муайянкунанда ва ҳоли тарзи амал бошад.

Агар сифат дар забони фаронсавӣ ба вазифаи қисми таркибии хабар омада бошад, дар ин ҳолат вай пас аз бандаки феълӣ гузошта

мешавад, ки ин хоси забони тоҷикӣ нест. Дар забони тоҷикӣ бошад баръакси забони фаронсавӣ сифат пеш аз бандаки феъли гузошта мешавад: *Le ciel était vert, je me sentais content* [196, с.42]. - Осмон **сабзчатоб** гашта буд, ман худро **хушҳолу ором** ҳис мекардам [186, с.39].

Дар ҷумлаи забони фаронсавӣ сифати «*vert*» баъд аз феъли «*être* (дар шахси сеюми шумораи танҳои замони гузаштаи давомдор)» ва сифати «*content*» бошад баъд аз феъли «*se sentir* (дар шахси якуми шумораи танҳои замони гузаштаи давомдор)» гузошта шудаанд. Дар ҷумлаи забони тоҷикӣ бошад ҳардуи сифатҳо, ҳам сифати «**сабзчатоб**» ва ҳам сифатҳои «**хушҳолу ором**» пеш аз феъл гузошта шудаанд, ки метавонем бори дигар дар ҷадвали зерин дар шакли муқоиса дида бароем:

Ҷадвали №4.

Забони фаронсавӣ	исм	феъл	сифат	ҷонишин	феъл	сифат
	Le ciel	était	vert	je	me sentais	content
Забони тоҷикӣ	исм	сифат	феъл	ҷонишин	сифат	феъл
	Осмон	сабзчатоб	гашта буд	ман худро	хушҳолу ором	ҳис мекардам

Сифат дар нақши муайянкунанда дар забони фаронсавӣ метавонад пас ё пеш аз исм гузошта шавад, аммо дар забони тоҷикӣ бошад ҳамеша сифат баъд аз исм гузошта мешавад.

Дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ сифат пас аз исм метавонад нақши муайянкунандаро иҷро мекунад: *Je suis entré dans une très grande salle éclairée par une vaste baie* [196, с.105].- Ба толори васе даромадам, ки дар як тарафаш тирезаҳои **калон** дошт [186, с.97].

Чихеле, ки қайд кардем сифат метавонад пеш ё пас аз исм гузошта шавад, дар ҷумлаи забони фаронсавӣ сифати «*grande*» пеш аз исми «*salle*» ва сифати «*vaste*» пеш аз исми «*baie*» гузошта шудааст. Аммо дар ҷумлаи

забони тоҷикӣ бошад сифати «*васеъ*» пас аз исми «*толор*» ва сифати «*калон*» пас аз исми «*тиреза*» гузошта шудааст. Ин ҷумла метавонад далели он бошад, ки дар ҳақиқат дар забони тоҷикӣ сифат баъд аз исм меояд.

Сифатҳое, низ мавҷуданд, ки ба маънои ранг ё ин, ки шакли предмет истифода шуда, ҳамчун муайянқунанда ифода мегарданд: Il avait un costume **sombre**, un col **cassé** et une cravate **bizarre** à **grosses raies noires et blanches** [196, с.93]. - Дар танаш костюми **сиёх**, гиребончаи **оҳарӣ** ва кимчӣ хел галстуки **ғайриоддӣ** раҳҳояш **пахни сиёху сафед** дошт [186, с.85].

Пеш аз исм одатан сифатҳои якҷиҷоя ва дуҷиҷоя гузошта мешаванд:

grand — калон, бузург

gros — калон-калон, калон, дурушт

petit — 1. хурд, хурдакак, хурдтарак, майда, майдак 2. қадпаст, пастқад, пастак, пакана

bon — нағз, хуб, нек, муносиб, шоиста

mauvais — бад, ганда, бадсифат, расво, вайрон, палид, бадахлок

beau — хушрӯ, зебо, соҳибчамол, хуб, болатофат, пурмазмун

joli — нағзакак, хушруякак, дуструякак, ситорагарм

jeune — ҷавон, ...и ҷавонӣ

vieux — пир, куҳансол, мӯйсафед, кӯҳна, кӯҳнашуда

long — дароз, дур, чунг; баланд, калон

haut — баланд; қаддароз, қадбаланд

large — васеъ, фарох, сербар, паҳн, паҳновар

un vieux chêne — дарахти булутӣ қадима (пир)

une petite créature — эҷодқунӣ (офариниш, ба вучуд овардан(и), барпоқунӣ, муҳайёқунӣ, тайёрқунӣ, ташкилқунӣ, сохтан(и))-и хурд

Мисол: J'ai eu très envie d'elle parce qu'elle avait **une belle robe** à raies rouges et blanches et des sandales de cuir [196, с.53]. - Ў **куртаи хушрӯи** раҳ-

рахи сурху-сафед ва шиппаки чармӣ дошт. Дар дилам шавқи омезиш бо ӯ пайдо шуд [186, с.50].

Mais **les vieux arbres et les grands édifices**, fiers et solides, demeuraient fermement accrochés au sol [198, с.166]. - Аммо **дарахтони пир** ва **биноҳои калон** сахт ба замин часпида, мустаҳкам ва бовикор қад кашида меистоданд [190, с.194-195].

Je ne connaissais pas le chemin qui menait aux pâturages même par **beau temps**, comment aurais-je pu le trouver un jour de tempête [198, с.170] .- Роҳи гӯсфандонро дар **ҳавои нағз** он қадар намедонистаму чӣ ҷое ки дар бӯрон ёфта равам [190, с.199].

L'oncle Ousto-hodja et mon père n'étaient pas seulement des parents, mais **de grands amis**...[194, с.63]. - Усто амак ғайр аз хешӣ бо падарам дӯсти **бисёр наздик** ҳам буд...[183, с.61].

– Je te dis que c'est un brave enfant, et il a de l'esprit comme un chat, et avec cela bon coeur. Il travaillera pour nous [200, с.29]. - Аммо вай писарбачаи **хеле нағз, боақл** ва **меҳрубон**. Вай барои мо кор мекунад [188, с.20].

Мисоли дигар: Puis nous avons marché et traversé la ville par ses **grandes rues** [196, с.65]. - Сонӣ мо аз хона баромадем ва дар **кӯчаҳои васеъ** кадамзанон тамоми шаҳро сайр кардем [186, с.61].

Дар забони фаронсавӣ мавқеи баъзе сифатҳо вобаста ба маънояшон тағйир меёбанд, ки ин хоси забони тоҷикӣ нест. Яъне дар забони фаронсавӣ сифатҳое мавҷуданд, ки пеш аз исм маънои аслии дошта, баъзан ҳангоми пас аз исм омаданашон маънои аслиашон тағйир меёбад. Муқоиса кунед:

Сифатҳое, ки пеш аз исм омадаанд:	Сифатҳое, ки пас аз исм омадаанд:
un homme brave — одами нотарс (часур, далер, диловар, бошучоат)	un brave homme — одами хуб (пуршараф, номдор, машхур, шаҳир)
un homme grand — одами баланд	un grand homme — одами бузург

(қаддароз, қадбаланд)	(кабир, аъзам, муаззам)
un homme pauvre — одами камбағал (қашшоқ, бенаво, бечора, мискин, фақир)	un pauvre homme — одами бадбахт (бетолё, мусибатзада, аламзада)
un homme maigre — одами лоғар (хароб, камгӯшт, қоқина) un ami ancien — дӯсти дерина	un maigre repas — хӯроки бемаза un ancien ami — дӯсти собиқ
un cahier propre — дафтари тоза (пок, покиза, соф, беғубор)	mon propre cahier — дафтари шахсии, (...и худӣ) ман
le mois dernier — моҳи гузашта (пеш, пешина)	le dernier mois — моҳи охирина

Дар забони фаронсавӣ боз сифатҳое, ки мафҳуми баҳогузорӣ доранд метавонанд пеш ё пас аз исм гузошта шаванд, ки ин ҳам хоси забони тоҷикӣ набуда, дар ин забон ҳамеша баъд аз исм меоянд. Аммо дар забони фаронсавӣ дар ин ҳолат (дар ҳолати пеш ё пас аз исм будани сифатҳо), маънои аслии худро нигоҳ медоранд:

un jeu excellent- un excellent jeu –бозии *боишукӯҳ* (*боҳашамат, бисёр хуб (нағз), аъло, башаън*)

une situation magnifique - une magnifique situation- аҳволи (*ҳолати*) *бисёр нағз* (*бисёр хуб, олиҷанобона*).

Хулоса масъалаи сифат ва мутобиқати он дар илми забоншиносии муосир яке аз масъалаҳои муҳиму мураккаби доманадор башумор рафта дар таърихи илми забоншиносӣ олимону донишмандони зиёди тоҷику франсузро ба худ ҷалб намудааст. Масъалаи мутобиқати сифат дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ, ки ҳарду шомили оилаи забонҳои ҳиндуаврупой ҳастанд аз ҳар ҷиҳат ҷолиби диққат аст ва дар илми забоншиносии тоҷик тамоман мавзӯи нав ва толиби таҳқиқот аст. Дар мақолаи мазкур мо кӯшиш намудем, ки оид ба мутобиқат ва ҷои сифат дар ҷумлаҳои забони тоҷикӣ ва фаронсавӣ тариқи муқоиса каме равшанӣ андозем. Фикр мекунем, ки ин мавод барои донишҷӯён ва

омӯзгорони ҷавоне, ки ба омӯзишу тадриси забони фаронсавӣ саруқор доранд муҳим, зарур ва аҳамиятнок хоҳад буд.

ХУЛОСАИ БОБИ Ш

Дар раванди таҳқиқи масъалаҳое, ки дар боби сеюм матраҳ гардидаанд, метавон ба чунин хулосае омад:

1. Дар ҳарду забон ҳам сифат пеш аз ҳама ба вазифаи муайянкунанда меояд. Оид ба муайянкунанда шуда омадани сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ забоншиносон ҳам дар китобҳои барои мактабҳои миёна ба ба таърифи расида ва ҳам дар китобҳои барои макотиби олии ба таърифи расида фикру андешаҳои худро ибраз намуданд. Ҳангоми дар вазифаи муайянкунанда омадани сифат дар забонҳои мавриди зикр аксаран баъд аз муайяншавандаи худ омада, баъзан метавонад пеш аз он ҳам ояд. Дар вақти пеш аз муайяншавандаи худ омадан сифат дар забони фаронсавӣ метавонад тағйири маъно кунанд, ки ин хоси забони тоҷикӣ набуда, сифат хоҳ пас аз исм ояд, хоҳ пеш аз он, маъно тағйир намеёбад. Ҳамчунин ҳангоми муқоисаи ҷумлаҳое, ки сифат дар забони тоҷикӣ масалан муайянкунанда шудааст, метавонад дар вақти тарҷумаи фаронсавиаш сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал ё ин, ки хабарии номӣ шуда ояд.

2. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар ҷумла хабар шуда омадани сифат вазифаи дуумдараҷаи синтаксисии он ба шумор меравад. Сифатҳо дар забонҳои фақуззикр метавонанд ҳам дар шакли мустақил ва ҳам ба воситаи қабул намудани бандакҷонишинҳои хабарӣ (бо илова намудани феълҳои ёридиханда) ва ғайра дар якҷоягӣ гурӯҳи калони хабарҳои номиро ташкил диҳанд. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат ва хелҳои он ба монанди исмҳо дар ифодаи хабар мавқеи махсусро ишғол менамоянд. Хусусияти фарқкунандаи сифатҳои забони тоҷикӣ аз забони фаронсавӣ дар боби мазкур ин соҳиб будани он дар шакли таъкидӣ мебошад, ки ин хоси забони фаронсавӣ нест. Аммо сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ метавонанд бо роҳи такрор ёфтани (ҳангоми ифодаи зиёдии сифат) дар қисми таркибии хабар ифода гарданд.

3. Агар ба таҳлил ва муқоисаи сифат дар забонҳои таҳқиқшаванда назар афканем, ба хулосае омадан мумкин аст ки вазифаи сеюмдараҷаи сифат дар забони тоҷикӣ ва фаронсавӣ ин ҳамчун ҳоли тарзи амал ифода гардидани он мебошад. Агар сифат дар ҷумла аломати амалро ифода намуда бошад, дар ин вақт вай ҳамчун ҳоли тарзи амал истифода шудааст.

Дар боби сеюми қор оид ба истифода гардидани сифатҳо дар якҷоягӣ бо феъл, мутобиқати онҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ мавриди назар қарор гирифтааст. Маълум гардид, ки дар забони фаронсавӣ бо вучуди соҳиб будан ба категорияи ҷамъбандӣ ва ҷинсият сифатҳое, ки дар якҷоягӣ бо феъл истифода шуда меоянд мисли зарфҳо ҳамеша бетағйир мемонанд, яъне ҳангоми бо феъл омадани онҳо дар сифат мувофиқат дида намешавад. Дар хусуси ба сифати феълӣ алоқаманд шуда омадани сифати аслии низ вай (сифат) дар ҷинс ва шумора бе тағйир мемонад.

Хулоса

Зимни таҳқиқи муқоисавии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикию фаронсавӣ ба хулосаҳои зерин омадем:

1. Таҳқиқи муқоисавии сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ яке аз масъалаҳои муҳими имрӯзаи забоншиносӣ ба шумор меравад. Ҳамчунон ки аз маводи мавриди таҳқиқ бармеояд, дар асл ҳар яке аз ин забонҳо, ки ба оилаи забонҳои ҳиндуаврупоӣ дохил мешаванд анъанаҳои махсуси таърихиву суннати худро ҳифз кардаанд, ки ба ҳайси намуна аз гузаштаи дури забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ шаҳодат медиҳанд [14-М].

2. Бе таҳқиқу омӯзиши осори қадимаи форсӣ-тоҷикӣ ва осори фаронсавӣ ба даст овардани маълумоти мушаххас оид ба сифат ҳамчун ҳиссаи мустақили нутқ имконнопазир аст, зеро ин нахустин тадқиқотест оид ба таҳлил ва муқоисаи сифатҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ. Аз ин рӯ, маҳз тавассути омӯзиши ҳамҷонибаи сифатҳои асли дар забонҳои мазкур дар мавриди вежагиҳои луғавии ин забонҳо метавон маълумоти дақиқ фароҳам овард. Ғайр аз ин, тавассути чунин роҳи пажӯҳиш бисёр масъалаҳои муқоисавӣ ва таърихии забонҳои тоҷикию фаронсавӣ, ҳамчун забонҳои ҳиндуаврупоӣ ошкор хоҳад гардид [3-М].

3. Дар раванди таҳқиқи масъалаҳои сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар асоси фикру андешаҳои олимони тоҷик ва фаронсавӣ фикру андешаҳои худро иброз намудем. Маълум гардид, ки сифат ҳиссаи мустақили нутқ буда, хусусиятҳои семантикӣ-маъноӣ, сарфӣ ва нахвиरो дар бар мегирад. Дар забонҳои мавриди зикр сифат бо исми алоқаи зич дошта, агар исми предмет ё ашёро ифода кунад, сифат аломат, хосият, хусусият ва чигунагии шахси предметро мефаҳмонад. Дар қори мазкур оид ба сифат ва хусусиятҳои маъноӣ ва сарфӣ он сухан рафта, ҳамчунин оид ба соҳиб будани хусусияти семантикӣ-маъноӣ сифат низ қайдҳои мушаххас оварда шудаанд [11-М].

4. Яке аз масъалаҳои муҳимме, ки ба риштаи омӯзишу тадқиқ кашида шуд, ин хусусияти сарфӣи сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ бо овардани мисолҳои муътамад аз осори бадеии тоҷику фаронсавӣ ба шумор рафта, дар ин замина қайдҳои ҷолиби диққат оварда шуда, муҳимтарин аломатҳои сарфӣи сифат ва соҳиб будани он бо дараҷаҳои муқоисавӣ ва олий дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дарҷ гардидааст [10-М].

5. Оид ба як қатор воситаҳо ва тарзҳои гуногуни фарқкунанда соҳиб будани сифат ва фарқияти онҳо дар забонҳои мавриди зикр аз нигоҳи забонӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир гардида, дар диссертатсияи мазкур ба категорияи ҷамъбандӣ соҳиб будани сифат дар забони фаронсавӣ ва ори будани он дар забони тоҷикӣ гуфта гузаштем [12-М].

6. Назару андешаҳои забоншиносон ба монанди Березин И.Н. (оид ба хусусиятҳои фарқкунандаи сифати аслий аз сифати нисбӣ, сохта шудани дараҷаи муқоисвию олий), Мирзо Ҷаъфар, К.Г.Залеман ва В.Л.Жуковский, Р.Голунов, Л.Жирков (оид ба вазифаи нахвии сифат, муайянкунандаю хабар шуда омадани он, ҷой ва мавқеи сифат ва калимасозии сифат), Бертелс Е.Э. (оид ба хусусиятҳои грамматикӣи сифат), Л.Жирков, С. Ализода, А.Сухарева, Л.Бузургзода, Б.Ниёзмӯҳаммадов, Л.Бузургзода, Ш.Ниёзӣ, А.Каримов, С.Арзуманов, О.Ҷалолов, В.С.Расторгуева, Д.Тоҷиев, М.Мӯҳаммадиев, Б.Қамолиддинов, Ж.К.Шувалие (J.C.Chevalier), К.Бланш-Бенвенист (C.Blanche-Benveniste), М.Арив (M.Arrive) ва Ж.Пейтағ (J.Peytard), Ф.Гаде (F.Gadet) ва М.Галмиш (M.Galmiche) дар қорбурду шинохт, шарҳу тавзеҳ ва таҳлилу баррасии сифатҳои забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ ҷолиби диққат аст [6-М].

7. Вазифаи семантикӣ-грамматикӣи сифат дар забонҳои мавриди таҳқиқ ба ҳамдигар шабоҳат дошта, аз ҷиҳати сохт аз якдигар фарқдоранд. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи сифати аслий дар забони фаронсавӣ аз забони тоҷикӣ дар он аст, ки дар забони тоҷикӣ сифат

дорои категорияи чамъ набуда, дар забони фаронсавӣ дар сифат категорияи чамъбандӣ дида мешавад. Масалан агар дар забони тоҷикӣ исм хоҳ дар шакли танҳо ояд, хоҳ дар шакли чамъ сифат дар шакли танҳо мондан мегирад. Аммо дар забони фаронсавӣ сифат ҳамеша бо исм алоқамандӣ дошта, на танҳо дорои категорияи чамъ мебошад, балки дар чинс низ бо исми додашуда мувофиқ аст [1-М].

8. Зимни пажӯҳиш маълум гардид, ки бо вучуди зиёд будани фарқиятҳо байни сифатҳои аслии забонҳои фавқуззикр метавон сифатҳоеро пайдо кард, ки дорои семантикаи шабеҳ мебошанд. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ гурӯҳи сифатҳои аслии метавонанд хусусиятҳои гуногуни предметҳоро аз рӯйи ақида, мушоҳида, тасаввури инсон, хусусияти предметро аз ҷиҳати таъм, қадру қимати шахсу предметҳо, хусусияти тарсовар, ваҳмовар ва ҳарос доштани предмет, ҳодиса ва воқеаҳо, хосият ва хислати одамон, ҳайвонот ва предметҳо, аз ҷиҳати қувваи маънавӣ ва ҷисмонӣ дар шакли нек ва бад буданашон, хислати одамонро аз рӯйи муносибаташон дар чамъият, ҳолат ва хислати шахсро аз ҷиҳати синну сол ифода кунанд. Ҳамчунин метавон қайд намуд, ки дар забонҳои мавриди таҳқиқ сифатҳои аслии аломати амалро низ ифода карда метавонанд. Ҳангоми аломати амалро ифода намудан сифат метавонад ҳамчун нақши ҳоли тарзи амалро иҷро намуда бошад [3-М].

9. Агар дар забони тоҷикӣ дараҷаи муқоисавӣ ба воситаи илова намудани пасванди «-тар» ба шакли одии сифати аслии ифода гардад, ин дар забони фаронсавӣ тавассути зарфи миқдории «plus» сурат гирифта, зарфи мазкур пеш аз сифати дараҷаи одӣ меояд. Дараҷаи одии сифат бошад дар забони тоҷикӣ бо илова намудани пасванди «-тарин» сохта шуда, дар забони фаронсавӣ бо ёрии зарфи миқдории «plus» дар якҷоягӣ бо артикли муайянии мутобиқ ба исм истифода мегардад [4-М].

10. Хусусияти дигари фарқунандаи сифат дар забонҳои мавриди

зикр дар он зоҳир мегардад, ки дар забонҳои тоҷикӣ дараҷаи муқоисавии сифат бо роҳи синтетикӣ ва бо роҳи таркибӣ ифода мегардад. Дар забони фаронсавӣ бошад роҳи синтетикии дараҷаи муқоисавии сифат вучуд надорад. Зеро роҳи синтетикӣ танҳо бо роҳи илова намудани суффикс ифода мегардад. Маълум аст, ки дар забони тоҷикӣ ягона пасванде, ки бо роҳи синтетикӣ дараҷаи муқоисавӣ месозад, пасванди «-тар» ва пасванде, ки дараҷаи олий месозад пасванди «-тарин» мебошад. Ифодаи нисбатан зиёд ё кам, пурқувват ё суст будани аломати предмет бо роҳи синтетикӣ ифода гардида, дар забони фаронсавӣ тавассути зарфҳои миқдории ифодакунандаи камӣю зиёдӣ сохта мешаванд [2-М].

11. Роҳи дигари ифодаи дараҷаи олии сифат дар забони тоҷикӣ ин ба воситаи ба ҳам омадани таркиби «аз ҳама» ва сифати аслий буда, бо ин роҳ ифода гардидани сифат дар забони фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ шабоҳат дошта, бо роҳи ба ҳам омадани таркиби «de tout (e)» ва сифати аслий ифода мегардад. Ҳамчунин дар забонҳои таҳқиқшаванда дараҷаи олий низ метавонад дар натиҷаи бо таркиби «аз ҳама - de tout (e)» ва омадани сифати дараҷаи муқоисавию олий ташкил ёбад [7-М].

12. Дар ҳарду забон ҳам сифат пеш аз ҳама ба вазифаи муайянкунанда меояд. Оид ба муайянкунанда шуда омадани сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ забоншиносон ҳам дар китобҳои барои мактабҳои миёна ба таъъ расида ва ҳам дар китобҳои барои макотиби олий ба таъъ расида фикру андешаҳои худро ибраз намуданд. Ҳангоми дар вазифаи муайянкунанда омадани сифат дар забонҳои мавриди зикр аксаран баъд аз муайяншавандаи худ омада, баъзан метавонад пеш аз он ҳам ояд. Дар вақти пеш аз муайяншавандаи худ омадан сифат дар забони фаронсавӣ метавонад тағйири маъно кунанд, ки ин хоси забони тоҷикӣ набуда, сифат хоҳ пас аз исм ояд, хоҳ пеш аз он, маъно тағйир намеёбад. Ҳамчунин ҳангоми

муқоисаи ҷумлаҳое, ки сифат дар забони тоҷикӣ масалан муайянкунанда шудааст, метавонад дар вақти тарҷумаи фаронсавиаш сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал ё ин, ки хабари номӣ шуда ояд [1-М].

13. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ дар ҷумла хабар шуда омадани сифат вазифаи дуҷумдараҷаи синтаксисии он ба шумор меравад. Сифатҳо дар забонҳои фақуззикр метавонанд ҳам дар шакли мустақил ва ҳам ба воситаи қабул намудани бандакҷонишинҳои хабарӣ (бо илова намудани феълҳои ёридиҳанда) ва ғайра дар якҷоягӣ гурӯҳи калони хабарҳои номиро ташкил диҳанд. Дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ сифат ва хелҳои он ба монанди исмҳо дар ифодаи хабар мавқеи махсусро ишғол менамоянд. Хусусияти фарқкунандаи сифатҳои забони тоҷикӣ аз забони фаронсавӣ дар боби мазкур ин соҳиб будани он дар шакли таъкидӣ мебошад, ки ин хоси забони фаронсавӣ нест. Аммо сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ метавонанд бо роҳи такрор ёфтани (хангоми ифодаи зиёдии сифат) дар қисми таркибии хабар ифода гарданд [5-М].

14. Агар ба таҳлил ва муқоисаи сифат дар забонҳои таҳқиқшаванда назар афканем, ба хулосае омадан мумкин аст ки вазифаи сеҷумдараҷаи сифат дар забони тоҷикӣ ва фаронсавӣ ин ҳамчун ҳоли тарзи амал ифода гардидани он мебошад. Агар сифат дар ҷумла аломати амалро ифода намуда бошад, дар ин вақт вай ҳамчун ҳоли тарзи амал истифода шудааст [6-М].

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТ

I. Адабиёти илмӣ

A) Бо забони тоҷикӣ

1. Абдулганӣ Эшонҷонов. Хабарҳои номӣ ва тарзи ифодашавии онҳо / А. Эшонҷонов. – Душанбе: Ирфон, 1969. – 83 с.
2. Акрамов М. Ибораҳои сифатии забони ҳозираи тоҷик / М. Акрамов. – Душанбе: Дониш, 1977. – 166 с.
3. Ализода С. Сарфу наҳви забони тоҷикӣ барои мактабҳои ибтидоӣ ва миёна. – Самарқанд: Уч. Пед. из, 1926. – 123 с.
4. Бузургзода Л., Ниёзмӯҳаммадов Б. Грамматикаи забони тоҷикӣ / Л.Бузургзода, Б. Ниёзмӯҳаммадов. – Сталинобод, 1941. – 220 с.
5. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷилди 2. Ибора ва синтаксиси ҷумлаҳои содда. – Душанбе: Дониш, 1986. – 371с.
6. Елисеева И. А. Семантико – синтаксические свойства классов имен прилагательных. Автореф. дис. канд. филол. наук. – М., 1981. – 21с.
7. Забони адабии ҳозираи тоҷик (лексикология, фонетика ва морфология). қ. 1. *Дар зери таҳрири* профессор Б. Ниёзмӯҳаммадов. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 450 с.
8. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Синтаксис. Қисми 2. – Душанбе: Маориф, 1985. – 230 с.
9. Зеҳнӣ Т. Аз таърихи лексикаи забони адабии тоҷик [Текст] Т.Зеҳнӣ. – Душанбе: Дониш, 1987. – 236 с.
10. Исмаилова Х. Э. Словообразование качественных прилагательных в современном русском и таджикском языках: дис... канд. филол. наук. 10.02.20. – Душанбе, 1997. – 167 с.
11. Калонова, М. Мавқеи пасвандҳои сифатсоз дар ашъори Ҳофиз [Матн]: М.Калонова //Номаи донишгоҳ: Хучанд. – 2013. – №4(37). – С.23 – 34;

12. Каримов Ҳ., Маниёзов А. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷилди 1. Фонетика ва морфология. / Ҳ. Каримов, А. Маниёзов ва ғ. – Душанбе: Дониш, 1985. – 356 с.
13. Камолова Г. Хусусиятҳои морфологии забони «Маҷмӯъ – Ут – Таворих» / Г. Камолова. – Душанбе: Дониш, 1984. – 91с.
14. Камолиддинов Б. Забон ва услуби Ҳаким Карим / Б. Камолиддинов. – Душанбе: Ирфон, 1967. – 184 с.
15. Камолиддинов Б. Қайдҳо оид ба муайянкунандаҳои забони адабии тоҷик. Масъалаҳои забони тоҷикӣ / Б. Камолиддинов. – Душанбе, 1967. – 130 с.
16. Камолиддинов Б. Муродифоти синтаксисӣ ва хусни баён / Б. Камолиддинов. – Душанбе: Маориф, 1986. – 136 с.
17. Королева А.И. Имя прилагательное в русском и таджикском языках. (Сопоставительная характеристика): дис. канд. филол. наук. 10.02.20. – Душанбе, 1965. – 274с.
18. Қосимова М. Таърихи забони адабии тоҷик (асрҳои IX – X): Китоби дарсӣ. / М. Қосимова. – Душанбе, 2012. – 568 с.
19. Маҳмадҷонов О. Баррасиҳо дар номшиносии тоҷик. / О. Маҳмадҷонов. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 84 с.
20. Маҳмудов Д., Шоев М., Сангинов Ф., Ҳақназаров Ш. Грамматикаи забони фаронсавӣ (баъзе масоили морфология ва синтаксис) / Д. Маҳмудов, М. Шоев ва ғ. – Душанбе, 2012. – 117 с.
21. Мачидов Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик. Ҷилди 1. Луғатшиносӣ. / Ҳ. Мачидов. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 242 с.
22. Маъсумӣ Н. Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии тоҷик / Н. Маъсумӣ. – Душанбе, 1959. – 184 с.
23. Мирбобоев А. Муқаддимаи филологияи эронӣ. / А. Мирбобоев – Душанбе, 2015. – 342 с.
24. Мирзоев А. Хелҳои алоқии синтаксисӣ дар ибораҳо. Масъалаҳои забоншиносӣ / А. Мирзоев. – Душанбе: Дониш, 1975. – С. 109 – 122.

25. Мирзоев С. Лексикаи забони яғнобӣ (рисолаи илмӣ) / С. Мирзоев. – Душанбе, 1998. – 127 с.
26. Муҳаммадиев М. Синонимҳо дар забони адабии ҳозираи тоҷик / М.Муҳаммадиев. – Душанбе, 1962. – сах.108 – 123.
27. Муҳаммадиев М. Принципҳои асосии калимасозии забони тоҷикӣ. Маҷ. масъалаҳои забони тоҷикӣ. УДТ / М.Муҳаммадиев. – Душанбе, 1967.
28. Ниёзӣ, Ш. Исм ва сифат дар забони тоҷикӣ / Ш. Ниёзӣ. – Сталинобод: Нашр. АФ РСС Тоҷ., 1954. – 50 с.
29. Ниёзмӯҳаммадов Б. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Қисми 1. (лексикология, фонетика ва морфология) / Б.Ниёзмӯҳаммадов. – Душанбе: Ирфон, 1973. – 396 с.
30. Ниёзмӯҳаммадов Б. Ҷумлаҳои содда дар забони адабии ҳозираи тоҷик / Б. Ниёзмӯҳаммадов. – Сталинобод, 1960. – 96 с.
31. Ниёзмӯҳаммадов Б. Забоншиносии тоҷик / Б.Ниёзмӯҳаммадов. – Душанбе: Дониш, 1970.–396 с.
32. Ниёзмӯҳаммадов Б., Ш. Ниёзӣ, А. Каримов. Забони тоҷикӣ. Қисми 2. Синтаксис. – Душанбе: Маориф, 1962. – 171 с.
33. Ниёзмӯҳаммадов Б., Тоҷиев Д., Ниёзӣ Ш. Грамматикаи забони тоҷикӣ. Китоби дарсӣ барои мактабҳои олии / Б. Ниёзмӯҳаммадов, Д.Тоҷиев, Ш. Ниёзӣ – Сталинобод, 1956. –260 с.
34. Ниёзмӯҳаммадов Б., Бузургзода Л. Морфологияи забони тоҷикӣ. - Сталинобод, 1941.-66 с.
35. Норматов М., Зикриёев Ф. Забоншиносии умумӣ (Васоити таълимӣ барои донишҷӯёни мактабҳои олии). / М. Норматов.–Душанбе: Матбуот, 2006. –259 с.
36. Рустамов Ш. Ба исми гузаштани сифат [Текст] / Ш. Рустамов. Мактаби соҳа. 1970, №3, с. 25 – 27.
37. Рустамов Ш. Таснифоти ҳиссаҳои нутқ ва мавқеи исми [Текст] / Ш. Рустамов. – Душанбе: Ирфон, 1972. – 90 с.

38. Рустамов Ш., Гаффоров Р., Тоҷиев Д. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. Ҷилди 1 / Ш.Рустамов, Р. Гаффоров, Д. Тоҷиев – Душанбе: Дониш, 1985. – 353 с.
39. Рустамов Ш. Мушкилоти синтаксис / Ш. Рустамов. – Душанбе: Маориф, 1988. – 340 с.
40. Хоркашев С. Калимасозии исм бо пасвандҳо [аз рӯи маводи шеваи ҷануби шарқии забони тоҷикӣ] [Текст] / С. Р. Хоркашев. – Душанбе: Ирфон, 2010. – 144 с.
41. Хоркашев С. Ташаккули таркиби луғавӣ ва калимасозӣ. / С. Хоркашев. – Душанбе, 2014. – 106 с.
42. Хоркашев, С. Р. Два взгляда на вопросы словообразования [Текст] / С.Р. Хоркашев // Вестник педагогического университета. (Научный журнал). Серия филология. – Душанбе, 2014. – №1 (56). – С.337 – 344.
43. Хоркашев, С. Р. Словообразовательные функции суффиксальной морфемы –чӣ в южных и юго –восточных говорах таджикского языка [Текст] / С.Р. Хоркашев // Вестник университета (научный журнал), №1(44). – Душанбе, 2014. – С.251 – 256.
44. Ҳусейнов, Х. Суффикси –ҳо ва вазифаҳои он [Матн]: Х. Ҳусейнов // Мактаби советӣ. – 1970. – №9. – С.16 – 17.
45. Ҳалимов С., Шукурова К. Забони ҳозираи тоҷик (ҳиссаҳои номии нутқ) / С. Ҳалимов, К. Шукурова. – Душанбе, 1988. – 190 с.
46. Ҷамшедов, П. Очеркҳо оид ба типологияи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ / П. Ҷамшедов, Р. Убайдуллоев, С. Мухторова, М. Азимова, К. Усмонов. – Душанбе: Межвузовская типография при ТГУ им. В.И. Ленина, 1988. – 126 с.
47. Шоев Э. Мавқеи суффикси –ӣ (– вӣ, – гӣ) дар сохтани як типии сифатҳои мураккаб [Матн]: Э. Шоев // Мақолаҳо доир ба забон ва адабиёти тоҷик. – Душанбе. – 1973. – С. 62 – 70.

Б) Бо забони русӣ

48. Арзуманов С., Сангинов А. Таджикский язык / С. Арзуманов, А. Сангинов. – Душанбе: Маориф, 1988. – 416 с.
49. Арзуманов С. Худомӯзи забони тоҷикӣ (Самоучитель таджикского языка) / С. Арзуманов. – Душанбе: Маориф, 1989. – 328 с.
50. Ахмедова Н.А. Словообразование имён существительных и прилагательных в современном персидском литературном языке. Автореф. дисс. канд. филол. наук / Н.А. Ахмедова.–Ташкент, 1956. – 31с.
51. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М.: Изд – во иностр. лит., 1955. – 416 с.
52. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. - М.: Иностранная литература, 1961.-394 с.
53. Басманова, А. Г. Именные части речи во французском языке: Трудности фр. грамматики / А.Г. Басманова, Б.И. Турчина. - М.: Просвещение, 1991. – 160 с.
54. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 444 с.
55. Берёзин И. Н. Грамматика персидского языка / И. Н. Берёзин. – Казань: Типография Казанского Университета, 1853. – 480 с.
56. Березин Ф. М., Головин Б. Н. Общее языкознание / Ф. М.Березин, Б. Н. Головин. – М.: Просвещение, 1979. – 416 с.
57. Бертелсь Е. Э. Учебник персидского языка / Е.Э. Бертелсь. – Ленинград: Институт живых восточных языков им. А. С. Енукидзе, 1932. – 412 с.
58. Бородина М. А. Историческая морфология французского языка / М. А. Бородина. – Издательство «Просвещение» Москва, 1965. – 227 с.
59. Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И., Цапукевич В.В. Современный русский язык / Н.С.Валгина, Д.Э.Розенталь, М.И.Фомина, В.В. Цапукевич. – Москва, 1966. – с.190 – 191

60. Васильева Н.М. Французский язык. Теоретическая грамматика. Морфология. Синтаксис. Ускоренный курс / Н.М. Васильева, Л.П. Пицкова. – М.: Высш. шк., 1991. – 299 с.
61. Васильева, Н.М. Синтаксис простого предложения в современном французском языке / Васильева Н.М. – М.: Высш. шк., 1983. – 234 с.
62. Веденина Л.Г. Французское предложение в речи / Л.Г. Веденина. – М.: Высш. шк., 1991. – 192 с.
63. Виноградов В. В. Вопросы синтаксиса современного русского языка / В. В. Виноградов. – М.: Просвещение, 1950. – 411 с.
64. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения. / Вопросы грамматического строя / В. В. Виноградов. – М.: АН СССР 1955. – С. 389 – 435.
65. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове): Учеб. пособие для вузов. /Отв. ред. Г. А. Золотова. – 3 – е изд., испр / В. В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1986. – 640 с.
66. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виноградов В.В. – М., 1977. – 312 с.
67. Вольф Е.М. Грамматика и семантика прилагательного / Е.М. Вольф. – М.: Наука, 1978. – 199 с.
68. Гак В.Г. Введение во французскую филологию: Учеб. пособие для студентов 1 курса пед. Ин – тов по спец. №2103 «Иностр.яз» / В.Г. Гак. – М.: Просвещение, 1986. – 184 с.
69. Гак В.Г. Сравнительная типология французского и русского языков. Учеб. пособие для студентов фак.и ин-тов ин.яз. / В.Г. Гак. – Л.: Просвещение, 1976. – 293 с.
70. Гак, В.Г. Сопоставительная типология французского и русского языков / В.Г. Гак. – М.: Международные отношения, 1977. – 262 с.
71. Гак, В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. – М.: Высшая школа, 1979. – 304 с.
72. Грамматика русского языка. Т.2. Синтаксис. (Под ред. В.В. Виноградова). – М.: Наука, 1954. – 704 с.

73. Грамматика русского языка. Ч.2. (Под ред. В.В.Виноградова). – М.: Наука, 1960. – 702 с.
74. Грамматика современного русского литературного языка. Ч.2. (Под ред. В.В.Виноградова). – М.: Наука, 1970. – 767 с.
75. Джаббарова М.Т. Сравнительная типология русского и таджикского языков: Неспрягаемые формы глагола в русском и таджикском языках / М.Т. Джаббарова. – Душанбе: РТСУ, 2006. – 105 с.
76. Джалолов О. Категория ва баъзе масъалаҳои забони ҳозираи тоҷик / О. – Джалолов Нашр. АФ РСС Тоҷикистон. – Сталинобод, 1961.
77. Джаматов С.С. Структурно – семантический анализ ирригационной терминологии таджикского и английского языков в сопоставительном плане: дис.канд.филол.наук [Текст] / С. С. Джаматов. – Душанбе, 2006. – 140 с.
78. Джамshedов П.Д. Семантика видов в русском, таджикском и английском языках / П.Д. Джамshedов. – Душанбе: Маориф, 1989.-175 с.
79. Джамshedов П.Дж. Вопросы типологии видовременных систем глагола (на материале таджикского, английского, русского и шугнанского языков) // Автореф. дисс. доктора. филол. наук / П.Дж. Джамshedов.–М., 1985. – 48 с.
80. Джафаров Э.А. Атрибутивные словосочетания в таджикском и английском языках / Э.А. Джафаров. – Душанбе: Ирфон, 1979. – с. 78.
81. Джамshedов П. Проблемы глагольной типологии (время и вид) [Текст] / П. Джамshedов. – Душанбе: Дониш, 1984. – 158 с.
82. Жирков Л.И. Персидский язык. Элементарная грамматика / Л.И. Жирков. – М.: Изд. Ин – та востоковедения при ЦИК СССР, 1927. – 207 с.
83. Жлуктенко Ю.А. Конверсия в современном английском языке как Морфология – синтаксический способ словообразования [Текст] / Ю. А. Жлуктенко. – Вопросы языкознания. – М., 1958. – стр. 55
84. Залеман К.Г. Краткая грамматика новоперсидского языка с

- приложением метрики и библиографии / К.Г. Залеман, В.А. Жуковский. – СПб., 1890. – 100 с.
85. Земская Е.А. О семантике и синтаксических свойствах субстантивированных прилагательных в современном русском языке [Текст] / Историко – филологические исследования / Е.А. Земская. – М.: Наука, 1967. – 213 с.
86. Илия, Л.И. Очерки по грамматике современного французского языка / Л.И. Илия. – М.: Высш. шк., 1970. – 176 с.
87. Илия, Л.И. Пособие по теоретической грамматике французского языка / Л.И. Илия. – М.: Высш. шк., 1979. – 215 с.
88. Исмаилова Х. Э. Словообразование качественных прилагательных в современных русском и таджикском языках / Х. Э. Исмаилова. – Душанбе: «Ирфон». – 118 с.
89. Касымова М.Н. Синтаксис простого предложения таджикской прозы XI века: Автореф. дис... докт. филологич. наук. – Душанбе, 1979.– 41с.
90. Катагощина Н.А. История французского языка. Для ин – тов и фак. иностр. яз./ Н.А. Катагощина. – М.: Высш. шк., 1976. – 319 с.
91. Конакужина Н.В. Систематика и прагматика места прилагательного в именной синтагме / Н.В. Конакужина. – П., 2005. – 227 с.
92. Королева А.И. Имя прилагательное в русском и таджикском языках (Сопоставительная характеристика): Автореф. дис... канд. филологич. наук. – Душанбе, 1963. – 28 с.
93. Королева А.И. Имя прилагательное в русском и таджикском языках. (Сопоставительная характеристика): Дис... канд. филологич. наук. – Душанбе, 1965. – 274 с.
94. Костецкая Е.О., Кардашевский В.И. Практическая грамматика французского языка. Для неязыковых вузов. Изд.7 – е, перераб. Учеб.пособие / Е.О. Костецкая, В.И. Кардашевский. – М.: Высш.школа, 1973. – 278 с.

95. Макеенко, И. В. Семантика цвета в разноструктурных языках (универсальное и национальное): дис...канд. филол. наук / И.В. Макеенко. – Саратов, 1999. – 258 с.
96. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. / Ж. Марузо. – М., 1960. – 436 с.
97. Қосимов О. Х. Лексика и словообразование в “Шахнаме” Абдулкаси́ма Фирдоуси / О. Касимова. – Душанбе: Дониш, 2016. – 348 с.
98. Мейе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / А. Мейе. – М. – Л.: Государственное социально – экономическое издательство, 1938. – 510 с.
99. Мирзо Дж. Краткая грамматика персидского языка / Дж. Мирзо. – Казань, 1884.-230 с.
100. Може Г. Практическая грамматика современного французского языка / Г. Може. – СПб.: Лань, 1996. – 328 с.
101. Мусаева, Р.А. К вопросу о префиксальном способе образования имён прилагательных в таджикском и немецком языках [Текст]:Р.А.Мусаева // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе:Сино, 2013. – С.58 – 61.
102. Нехендзи Б.Д. Грамматика современного французского языка. Морфология / Б.Д. Нехендзи, В.В. Благовещенский. – М.: Высш. шк., – 1964. – 343 с.
103. Неменова Р. Л. Кулябские говоры таджикского языка / Р. Неменова. – Сталинабад: Изв. АН Тадж. ССР, 1956. – 191 с.
104. Неменова Р. Л., Чӯраев Ғ. Шеваи чанубии забони тоҷикӣ (Фонетика, лексика). Ҷилди 1. / Р. Неменова.–Душанбе: Дониш, 1980.–331 с.
105. Ниязи Ш. Словообразование имен существительных и прилагательных в современном таджикском языке. Автореферат. – Сталинабад, 1950.
106. Попова И.Н., Казакова Ж.А. Грамматика французского языка. – Практический курс: учебник для институтов и факультетов

- иностранных языков. – 12 – е изд., стереотипное / И.Н. Попова, Ж.А. Казакова, Г.М. Ковальчук. – М.: Нестор Академик Паблишерз, 2003. – 480 с.
107. Попова И.Н., Казакова Ж.А., Ковальчук Г.М. Manueldefrançais / И.Н. Попова, Ж.А. Казакова, Г.М. Ковальчук. – Нестор Академик, 2006. – 574 с.
108. Раевская О.В. Прилагательное как фактор семантической многомерности текста / О.В. Раевская // Язык и действительность. – М., 2007. – С.400 – 405.
109. Расторгуева В.С. Очерки по таджикской диалектологии. Вып. 1. Варзобский говор таджикского языка. [Текст] / В. С. Расторгуева Москва: Издательство АН СССР, 1952. — 207 с.
110. Расторгуева В.С., Каримова А. А. Система таджикского глагола [Текст] / В. С. Расторгуева, А. А. Каримова. – М.: Наука, 1964. – 292 с.
111. Расторгуева В.С. Краткий очерк грамматики таджикского языка. Таджикско-русский словарь. / Под ред. М.В. Рахими и Л.В. Успенской. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954. - С 529 – 570.
112. Расторгуева В.С. Опыт сравнительного изучения таджикских говоров. / В. Расторгуева. – М.: Наука, 1964. – 188 с.
113. Расторгуева В.С. Среднеперсидский язык [Текст] / В. С. Расторгуева. – М. 1966. – 265 с.
114. Расторгуева, В.С. Опыт сравнительного изучения таджикских говоров. / В.С. Расторгуева. – М.: Наука, 1964. – 160 с.
115. Реферовская Е.А. Теоретическая грамматика современного французского языка. Морфология частей речи / Е. А. Реферовская, А.К. Васильева. – М.; Л.: Прсвещение, 1964. – 352 с.
116. Реферовская Е.А. Теоретическая грамматика современного французского языка. Морфология и синтаксис частей речи / Е.А. Реферовская, А.К. Васильева. – М.: Прсвещение, 1982. – 400 с.

117. Реферовская Е.А. Синтаксис современного французского языка / Е.А. Реферовская.- Л.: "Наука", 1969. – 237 с.
118. Рубинчик Ю.А. Современный персидский язык / Ю.А.Рубинчик.- Москва: Восточной литературы, 1960.-180 с.
119. Рубинчик, Ю.А. Грамматика современного персидского литературного языка / Ю.А. Рубинчик. – М.: Восточная литература, 2001. – 584 с.
120. Рыжова, Л.П. Соотношение семантики и прагматики во французской лингвистике// Французская прагматика / Л.П. Рыжова. Гл. 1. – М., 2007. – С.13 – 21.
121. Сайфуллаев Х. Г. Сопоставительный типологический анализ вопросительных местоимений таджикского и немецкого языков [Текст]: автореф. дис.кандидата филол. наук. – Душанбе, 1981. – 23 с.
122. Сайфуллаев, Х.Г. Вопросительные местоимения в таджикском и немецком языках: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Х.Г. Сайфуллоев. – Душанбе, 1981. – 162 с.
123. Салимов Р.Д. Структура и семантика в односоставных предложениях в русском и таджикском языках: дис. ...канд. филол. наук: 10.02.20. – Душанбе, 2010. – 399 с.
124. Скепская Г. И. Номинальная синтагма // Введение в синтагматику / Г.И. Скепская. – М.: Высш. шк., 1979, – С. 39 – 47.
125. Скрелина, Л.М. История французского языка: Учебник / Л.М. Скрелина, Л.А. Становая. – М.: Высш. шк., 2005. – 163 с.
126. Соссюр, Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. де. Соссюр; [русский перевод]. М., 1933, – С. 107.
127. Соссюр, Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де. Соссюр; [пер. с фр.]. – М.:Прогресс, 1977. – 695 с.
128. Степанова А.Н. [и др.]. Практикум по теоретической грамматике французского языка / А.Н. Степанова.– Минск: Книжный дом, 1986. – С. – 201 – 205.

129. Сухарева О.С. Руководство для изучения таджикского языка. Ч.1 / О.С. Сухарева. – Ташкент, 1929. – 140 с.
130. Таджиев Д. Способы связи определения с определяемым в современном таджикском литературном языке / Д.Таджиев.– Сталинабад, 1955.-180 с.
131. Уолш, И.А. Субстантивация прилагательных и сходные с ней способы именного словообразования [на материале английского языка XX в.]: дис. канд. филол. наук: 10.02.04 [Текст] / И.А. Уолш. Ленинград, 1980. – 211с.
132. Успенский Б.А. Структурная типология языков / Б.А.Успенский. – М.: Наука, 1965. –286 с.
133. Хоркашев С. Р. Суффиксальное словообразование существительных в юго – восточных говорах таджикского языка Дис. канд. филол. наук [Текст] / С.Р. Хоркашев. – Душанбе, 1996. – 176 с.
134. Цыбова И. А. Словообразование в современном французском языке: учеб. пособие [Текст] / И. А. Цыбова. – М.: Высш. шк., 2008. – 128 с.
135. Цыбова И.А. Французская лексикология = *Lexicologie française* [Текст]. – Изд. 2, испр. и доп. – М.: КД Либроком, 2011. – 223 с.
136. Шведова Н.Ю. Об основных синтаксических единицах и аспектах их изучения / Н.Ю. Шведова. Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. – Л.: Наука, 1975. – С. 123 – 129.
137. Шоев Э. Сифатшавии базе исмҳо [Текст] / Э.Шоев.-Маориф ва маданият, 1980. 28 январ.
138. Штейнберг, Н. М. Грамматика французского языка. Часть I. Морфология и синтаксис частей речи / Н.М. Штейнберг. – Л.: Просвещение, 1966. – 361 с.
139. Шукурова К. Сифатҳои аслии дар забони ҳозири адабии тоҷик (диссертатсия барои гирифтани унвони номзади илмҳои филологӣ) / К. Шукурова.- Душанбе – 1970. – 158 с.

140. Щерба Л.В. Преподавания иностранных языков в средней школе. Общие вопросы методики / Л.В.Щерба. – М.:Высшая школа, 1974. – 112 с.
141. Щерба, Л.В. О частях речи в русском языке / Л.В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 432 с.
142. Щетинкин, В.Е. История французского языка: учеб. пособие для фак. иностр. яз. пед. вузов / В.Е. Щетинкин. – М.: Высш. шк. 1984. – С. 188 с.
143. Эдельман, Д.И. Иранские и славянские языки. Исторические отношения [Текст]/Д. И. Эдельман. – М.: Восточная литература РАН, 2002. – 230 с.
144. Эшонджонов А. Именное сказуемое в современном таджикском языке. Автореферат диссертации кандидата филологич. Наук / А. Эшонджонов.– Сталинабад, 1959. – 30 с.
145. Ярцева В.Н. О сопоставительном методе изучения языков./ В. Н. Ярцева/Филологические науки. – 1960. – № 1. – С. 5 – 11.
146. Ясногородская Е. В. Семантика французских прилагательных с объектным дополнением и способы ее передачи в русском языке. Автореф. дис. канд. филол. наук. М., 1984. – 24 с.
147. Яцкевич А.Г.О субстантивной транспозиции русских прилагательных в речи. Научные доклады высшей школы [Текст] // Филологические науки. – М.: Высшая школа, 1977. № 4. – С. 101 – 106.

В) Бо забони фаронсавӣ

148. André M. Grammaire Fonctionnelle du français, Credif/Didier / M.André. – Paris, 1979. – 430 p.
149. Arrive M., Gadet, Françoise, Galmiche, Michel, La grammaire d.aujourd'hui.Guide alphabétique de linguistique française / M.Arrive. – Paris: Flammarion, 1986.-450 p.

150. Buridant, Claude, 2000, Grammaire nouvelle de l'ancien français. – Paris: SEDES. Terminologie grammaticale. – Paris: CNDP, 1 – ère édition, juin 1997.-320 p.
151. Charaudeau Patrick. Grammaire du sens et de l'expression. – Paris: Hachette, 1992.-280 p.
152. Chevalier Jean – Claude, Claire Blanche – Benveniste, *Grammaire du français contemporain*. – Paris: Larousse, 1964. – 495 p.
153. Delatour, Y. D. Jennepin. *Grammaire Pratique du Français*. Paris: Hachette, 1997.-320 p.
154. Dubois Jean, Lagane René. *La Nouvelle Grammaire du français*. – Paris: Larousse, 1961. – 236 p.
155. Dubois Jean, Lagane René. *Grammaire*. – Paris, Larousse, 2011 – 192 p.
156. Gak V.G. Essai de grammaire fonctionnelle du français. – Moscou, 1974. – 277 p.
157. Grammaire Larousse XX siècle. – Paris: Librairie Larousse, 2001. – 512 p.
158. Grammaire Larousse du français contemporain. – Paris: Librairie Larousse, 1964.-494 p.
159. Grevisse, M. Le bon usage. Grammaire française refondue par André Goosse. – Paris – Louvain – la – Neuve 1993. – 1762 p.
160. Grevisse, M. Le bon usage. Grammaire française avec des Remarques sur la langue française d'aujourd'hui. – Paris: Gembloux, 1980. – 1519 p.
161. Grevisse, Maurice. Le Bon Usage, Gembloux, Duculot; 13e éd. revue par A. Goosse, 1993.
162. Grevisse, M. Le bon usage. Grammaire française / M. Grevisse. – Paris: Gembloux, 2000. – 1047 p.
163. Lazard, G. Grammaire du Persan contemporain / G. Lazard. – Paris, 1957. – 297 p.
164. Leagan René. *Difficultés grammaticales*. – Paris: Larousse, 2011. – 160 p.
165. Martin, Robert, Wilmet, Marc. Syntaxe du Moyen Français. – Paris: Sobodi, 1980.

166. Reiner, E. La place de l'adjectif épithète en français, Wien – Stuttgart: Braumüller, 1986.
167. Riegel, Martin, Pellat, Jean – Christophe, Rioul, René. Grammaire méthodique du français. – Paris, PUF; 5e éd. 1999; coll. Quadrige, 2e éd. 2002.
168. Valérie Valère. Obsession blanche, Stock, 1981, 242 p. (réédité en 1981 par France Loisirs ; en 1992 par La Librairie générale française)
169. Wagner, R., Pinchon, J. Grammaire du français classique et modern / R. Wagner, J. Pinchon. – Paris: Hachette, 1991. – 648 p.
170. Wilmet, M. Grammaire méthodique du français. – 2 édition. – Paris: De Boeck and larcier s.a., 1998. – 704 p.
171. Wilmet, Marc. Grammaire critique du français. – Paris: Hachette – Duculot, 1997.

II. ФАРҲАНГҲО:

А) Бо забони тоҷикӣ

172. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. Нашри дувум. Зери таҳрири Д. Саймиддинов, С.Д. Холматова, С.Каримов. – Душанбе, 2006. – 784с.
173. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. – Душанбе: Ксероксленд, 2008. – 950 с.
174. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. – Душанбе: Ксероксленд, 2008. – 945 с.
175. Фозилов М. Фарҳанги ибораҳои рехтаи забони ҳозираи тоҷик. Ҷилди 1. / М. Фозилов. – Душанбе: Таджгосизд., 1963. – 952 с.
176. Фозилов, М. Фарҳанги ибораҳои рехтаи забони ҳозираи тоҷик. Ҷилди 2. / М. Фозилов. – Душанбе: Ирфон, 1964. – 802 с.

Б) Бо забони русӣ

177. Ганшина, К.А. Французско – русский словарь / К.А. Ганшина. 51000 слов. Изд. 6 – е, исп. и доп. – М.: Советская Энциклопедия, 1971. – 912 с.
178. Таджикско – русский словарь. /Подред. Л.Успенской и М.Рахими). – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954. – 789 с.

179. Таджикско – русский словарь. Свыше 70 000 слов и выражений / под ред. Д. Саймиддинова, С.Д. Холматовой, С. Каримова. 2 – е изд., доп. и испр. – Душанбе, 2006. – 814 с.

В) Бо забони фаронсаवि

180. Didier Meral. Petit dictionnaire des mots rares et anciens de la langue française. – Paris: Hachette, 2006. – 304 с.
181. Dictionnaire de linguistique / Par J. Dubois, M. Giacomo, L. Guespin, Ch. Marcellesi, J. Marcellesi, J. Mével. – P.: Librairie Larousse, 2002. – 516 p.

III. АДАБИЁТИ БАДЕЙ:

А) Бо забони тоҷикӣ

182. Айнӣ С. Марги судхӯр / С. Айнӣ. – Сталинобод: Нашриёти Давлатии Тоҷикистон, 1953, 178 с.
183. Айнӣ С. Ёддоштҳо, қисми 1, 2./ С. Айнӣ. – Душанбе: Адиб, 1990. – 352 с.
184. Айнӣ С. Мактаби кӯҳна. Повест / С. Айнӣ. – Душанбе: Истиқбол, 2010. – 56 с.
185. Айнӣ С. Одина / С. Айнӣ. – Душанбе: Ирфон, 1988, 163 с.
186. Албер Камю. Бегона. – Душанбе: Деваштич, 2007. 150 с.
187. Антуан де Сент – Экзюпери. Парвози Шабона. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 172 с.
188. Гектор М. Бепарастор (Повест. Барои бачагони синни миёна ва калони мактабӣ. Тарҷ. Ш. Шараф) / М. Гектор.– Душанбе: Маориф, 1978. – 352 с.
189. Икромӣ Ҷ. Духтари Оташ / Ҷ. Икромӣ.– Душанбе: Адиб, 2009. – 557 с.
190. Расул Ғамзатов. Доғистони ман. – Душанбе: Ирфон, 1972. – 300 с.

Б) Бо забони русӣ

191. Ғамзатов Р. Мой Дагестан / Р. Ғамзатов.– Москва: Художественная литература, 1985. – 92 с.

192. Икрами Дж. Дочь огня / Дж. Икрами.– Москва: Известия, 1985. – 455 с.
193. Мало Г. Без семьи: Роман/Пер. с франц. А. Н. Толстой; Оформл. и рис. Л. Зусмана.— М.: Дет. лит., 1984. – 350 с.

В) Бо забони фаронсавӣ

194. Aïni S. Boukhara. Traduit du tadjik par S. Borodine et P. Korotkine. Nrf: Gallimard, 1956. – 310 page.
195. Aïni S. La mort de l'Usurier. Nouvelles Traduites du tadjik et du russe par S. Borodine et V. Voinot. Les éditeurs français réunis 24, rue Racine. – Paris (VIe) 1957. – 70 p.
196. Albert Camus. L'Etranger. – France: Gallimard, 1942. – 145 с.
197. Antoine de Saint – Exupéry. VOL DE NUIT. – France, 1964. – 80 p.
198. Gamzatov R. Mon Daghestan / R. Gamzatov.– Moscou: Edition du Progrès, 1971. – 253 p.
199. Ikrami Dj. La Fille du Feu/ Dj. Ikrami.– Moscou: Édition progrès, 1966. – 608 с.
200. Malot H. Sans famille: Roman, Volume 9: version 1.2, 749 p.

ИНТИШОРОТ АЗ РҶӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ:

I. Мақолаҳо, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. Маликов А.Р. Сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2013. – №2 (51). – С. 196-200.

[2-М]. Маликов А.Р. Дараҷаи олии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ. / А.Р. Маликов // Ахбори академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе – 2013. – №6. – С. 104-107.

[3-М]. Маликов А.Р. Мутобиқати сифатҳо ва ҷои онҳо дар ҷумла (дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ). / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2014. – №3 (58). – С. 350-355.

[4-М]. Маликов А.Р. Хусусиятҳои умумӣ ва фарқияти сифатҳои аслии дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2015. – №4 (65). – С. 99-102.

[5-М]. Маликов А.Р. Ба воситаи сифатҳои аслии ифодагаридани хабар дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2017. – №1-2 (68-69). – С. 87-90.

[6-М]. Маликов А.Р. Сифат ҳамчун ҳоли тарзи амал дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2020. – №2 (85). – С. 59-61.

[7-М]. Маликов А.Р. Прилагательное в функции сказуемого в таджикском и французском языках / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи миллӣ. Серияи «Филология». – Душанбе – 2022. – №5. – С. 167-172.

[8-М]. Маликов А.Р. Структура прилагательных женского рода во французском языке / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2022. – №4 (99). – С. 120-123.

[9-М]. Маликов А.Р. Сходство, различие и место прилагательных в таджикском и французском языках / А.Р. Маликов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе – 2022. – №6.

II. Мақолаҳое, ки дар мачмуа ва маҷаллаҳои дигар ҷоп шудаанд:

[10-М]. Маликов А.Р. Ба воситаи таркибҳо ифода ёфтани дараҷаи муқоисавии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ бахшида ба 600 солагии бузургдошти А. Ҷомӣ кафедраи забонҳои авру-осиёи Д.М.Т., 2015. – С. 37-41.

[11-М]. Маликов А.Р. Ибораҳои сифатӣ бо пешояндҳои асли дар забонҳои тоҷикӣ ва фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Конференсияи илмӣи ҷумҳуриявӣ «Масъалаҳои муҳими забоншиносӣ ва тадриси забонҳои хориҷӣ: таҷриба, рушд ва дурнамо» -Душанбе, 25-26 ноябри соли 2015. – С. 304-310.

[12-М]. Маликов А.Р. Суффикси сифатсози «-ӣ» дар забони тоҷикӣ ва муродифоти он дар забони фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ «Проблемаҳои филологияи муосир ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби оӣ». ҷилди 1. - Душанбе, 22.12.2015. – С. 98-101.

[13-М]. Маликов А.Р. Analyse contrastive entre l'adjectif français et tadjik / А.Р. Маликов // Конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ «Проблемаҳои филологияи муосир ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби оӣ». ҷилди 1. -Душанбе, 22.12.2015. – С. 91-97.

[14-М]. Маликов А.Р. Мутобиқати сифатҳои аслии забони фаронсавӣ дар ҷинси занона / А.Р. Маликов // Конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ, бахшида ба 75-умин солгарди таъсисёбии факултети забонҳои романӣ-германӣ «Проблемаҳои филологияи муосир ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби оӣ». ҷилди 2. – Душанбе – 2016. – С. 72-77.

[15-М]. Маликов А.Р. Фарқияти сифатҳои ҷинси мардона аз занона дар забони фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ, бахшида ба соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ «Забон-пайвандгари тамаддунҳо». – Душанбе – 2018. – С. 350-353.

[16-М]. Маликов А.Р. Масъалаи омӯзиши ҷойи сифат дар ҷумлаҳои забони франсавӣ / А.Р. Маликов // Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ (маҷмуаи мақолаҳо) дар ДДОТ ба номи С.Айнӣ. – Душанбе – 2018. – С. 182-185.

[17-М]. Маликов А.Р. Хусусияти тарҷумаи сифати «beau-зебо»-и забони фаронсавӣ ба забони тоҷикӣ / А.Р. Маликов // Конференсияи илмӣ-амалӣ ҷумхуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ». – Душанбе – 2020. – С. 175-177.

[18-М]. Маликов А.Р. Ифодаи гардидани дараҷаи муқоисавии сифат бо роҳи синтетикӣ дар забони тоҷикӣ ва муродифи он дар забони фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии байналмиллалӣ, бахшида ба 90-ум солгарди таъсисёбии ДДОТ ба номи С.Айнӣ ва 80-умин солгарди таъсисёбии факултети забонҳои романию германӣ 16-17 ноябри соли 2020. – С. 80-83.

[19-М]. Маликов А.Р. Роҳҳои морфологии калимасозӣ дар забони фаронсавӣ / А.Р. Маликов // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии Ҷумхуриявӣ, бахшида ба 90-солагии таъсисёбии ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ ва 50-солагии таъсисёбии кафедраи забонҳои хориҷии умумидонишгоҳӣ. – Душанбе – 2021. – С. 329-332.

[20-М]. Маликов А.Р. Семантико-морфологическая структура качественных прилагательных в таджикском и франц-узском языках / А.Р. Маликов // Конференсияи илмӣ-амалӣ Ҷумхуриявӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, тарҷумашиносӣ, адабиётшиносӣ ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактабҳои олий» ба ифтихори 90 солагии ДДОТ ба номи С.Айнӣ ва 25 солагии таъсисёбии кафедраи «Назарияи тарҷума ва услубшиносӣ» (10-11 декабри соли 2021) . – С. 73-75.

[21-М]. Маликов А.Р. Бо роҳи синтетикӣ ифодаи гардидани дараҷаи олии сифат дар забонҳои тоҷикӣ ва франсавӣ / А.Р. Маликов //

Конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ, бахшида ба 30 солагии барқарор шудани муносибатҳои дипломатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Фаронса дар мавзӯи «Рушди забони миллии дар партави барҳурди тамадунҳо» 16-17.12.2022. – С. 58-60.